

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

ЛОТОЦЬКА М.П.

ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Методичний посібник

**Івано-Франківськ
2012**

Рецензенти:

Гілецький Й.Р. – кандидат педагогічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Схвалено на засіданні кафедри географії і природознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 1 від 28 серпня 2012 року)

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 1 від 31 серпня 2012 року)

Економічна географія України. Методичний посібник / Мирослава Петрівна Лотоцька. – Івано-Франківськ, 2012. -82 с.

Навчально-методичний комплекс розроблено для надання допомоги студентам при вивченні курсу «Економічна географія України» як одного з найважливіших у циклі дисциплін професійної і практичної підготовки бакалавра географії. Мета посібника – забезпечити умови для самостійної роботи студентів з зазначеного курсу: допомогти більш ефективно оволодіти системою теоретичних та фактичних знань, практичних вмінь самостійного дослідження, навчитися робити висновки з певних питань розділів і тем курсу.

.Студенти зможуть розкривати причинно-наслідкові зв'язки, які склалися між суспільством і природою, суспільством і техносферою, виявляти нові тенденції у територіальній організації і регіональних закономірностях, відслідковувати їх, оперувати найновішими статистичними матеріалами. Методичні матеріали дають можливість студентам отримати додаткову інформацію, чіткіше визначити вузлові питання теми.

Навчально-методичний комплекс розрахований на студентів денного і заочного відділень, які навчаються за кваліфікаційним рівнем бакалавр географії.

Комплекс містить тематичний план, тези лекції, запитання для самоконтролю знань, орієнтовані питання до модульного контролю, рекомендовану літературу, теми і плани практичних і семінарських занять. Матеріали посібника можуть використовуватись для підготовки до практичних робіт, написання рефератів, контрольних, курсових, дипломних робіт з даної проблематики.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Методичні, вказівки до проведення практичних і семінарських занять з курсу "Географія України" розроблені для студентів IV курсу.

Мета та завдання курсу. Основною метою сформувані: знання про економіко-географічне положення своєї держави, природно-ресурсний потенціал розвитку її господарства розвиток та розміщення провідних галузей та міжгалузових комплексів, а також великих її регіонів. Важливим завданням курсу є формування практичних навичок дослідження та аналізу стану соціально-економічного розвитку галузей та окремих територій України, визначення перспектив їх розвитку.

Метою практичних і семінарських занять є надання допомоги студентам у поглибленому вивченні теоретичних питань економічної географії України. На цих заняттях розвиваються навички самостійної роботи із довідковим, статистичним і картографічним матеріалом та уміння самостійно виконувати ілюстративний матеріал, математичні розрахунки та моделі .

Виконання визначених завдань повинно підготувати географів до активної участі в господарському житті незалежної України, дати знання історичного шляху формування території і господарства, вміння передбачення змін і попередження негативних наслідків господарювання. Соціальні аспекти економічних проблем поставлені, на перший план.

Методичні вказівки розраховані на 34 навчальні години. До них входять теми практичних і семінарських занять, основні питання, конкретні завдання, методичні вказівки, додатки до їх виконання та література.

Значна частина практичних занять відводиться на роботу по складанню діаграм, графіків, картосхем, визначення показників спеціалізації та комплексного розвитку народного господарства. На семінарських заняттях необхідно вивчати та аналізувати економічні процеси, територіальну і галузеву структуру НГК, проводити реферування наукової літератури за допомогою джерел географічної інформації . Це потребує від студентів знання основних елементів картування, техніки виконання діаграм, графіків, таблиць, економіко-математичних методів.

З метою покращення самостійної роботи над курсом студенти можуть виконувати короткі реферати з основних питань теми, які оцінюються як відповіді на основні питання.

Рівні компетентності студентів:

- знати особливості та вміти давати оцінку економіко-географічного, геополітичного, просторово-транспортного положення України;
- володіти знаннями стосовно особливостей природно-ресурсного потенціалу України та проблем його освоєння;
- знати закономірності розміщення територіальної організації виробничих сил України та її окремих регіонів, вміти визначати основні проблеми;
- вміти аналізувати загальні закономірності та особливості регіональної диференціації та перебігу економічних і соціальних процесів в Україні;
- вміти аналізувати процеси територіальної диференціації господарства;

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ З КУРСУ “ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ”

Тема 1. Основи економічної географії України. Україна на економічній та політичній карті світу

Предмет та об'єкт економічної географії України. Значення курсу, структура та завдання курсу. Цілі та завдання курсу в системі вищої географічної освіти. Визначні українські економіко-географи. Суспільно-географічне положення України. Сучасний державний та адміністративно-територіальний устрій, форма правління. Політико-географічне положення України. Господарський потенціал.

Тема 2. Історико-географічні аспекти формування території України та її господарського освоєння

Походження назви «Україна». Основні етапи формування сучасної державної території України. Історія формування території і розвитку економіки Слобідської України. Особливості історичного і економічного розвитку на період XIX-XX ст. Формування кордонів України в ході Другої світової війни. Сучасна конфігурація кордонів країни. Українська державна територія й етнічні землі

Тема 3. Оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України

Поняття “ПРП” території. Сутність економічної оцінки ПРП. Значення виявлення компонентної структури ПРП. Рівень забезпеченості господарства України природними ресурсами. Регіональні відмінності в забезпеченні ПРП.

Тема 4. Загальна характеристика економіки України

Поняття "економіка України" та його економіко-географічні особливості та структура господарства. Основні форми суспільної організації виробництва. Структура виробничої сфери України. Сучасна динаміка ВВП. Економічні складові національної безпеки України. Промисловість України. Галузі спеціалізації. Особливості структури промисловості України та її аналіз. Питома вага окремих галузей. Динаміка загального обсягу промислової продукції.

Тема 5. Паливно-енергетичний комплекс України (ПЕК)

Паливна промисловість. Структура запасів палива; структура паливно-енергетичного балансу. Економічна характеристика головних басейнів. Проблеми паливної промисловості та шляхи їх вирішення. Характеристика електроенергетики. Класифікації електростанцій України. Головні споживачі електроенергії. Основні проблеми та перспективи енергетики України.

Тема 6. Територіальна організація металургійного комплексу України

Чорна та кольорова металургія. Значення металургії в економіці України. Виробнича структура галузі. Типи підприємств. Фактори розвитку та особливості територіальної структури галузі. Економіко-географічна характеристика металургійних баз України.

Тема 7. Машинобудівний комплекс України

Значення машинобудування для економіки країни. Чинники розвитку галузі. Особливості галузевої структури машинобудування України. Питома вага окремих галузей машинобудування. Особливості розміщення машинобудування. Макрорегіони і регіони, де найбільш розвинуте машинобудування.

Тема 8. Хімічний комплекс та лісова і деревообробна промисловість України

Значення галузі та основні чинники розвитку. Особливості структури. Найважливіші галузі. Сучасні тенденції розвитку. Особливість розміщення по території країни. Райони з найбільш високим рівнем концентрації хімічної промисловості.

Тема 9. Лісова і деревообробна промисловість України

Структура лісової і деревообробної промисловості. Особливості розміщення деревообробних галузей. Макрорегіони і регіони з найбільш високим рівнем розвитку галузі. Хімічна переробка деревини. Географія целюлозно-паперового виробництва; лісохімічне і гідролізне виробництво.

Тема 10. Агропромисловий комплекс України (АПК)

Поняття “АПК”. Основні сфери АПК. Значення розвитку АПК. Основні економічні показники функціонування АПК країни. Особливості розвитку і розміщення. Форми господарювання. Галузі спеціалізації. Земельний фонд і його структура. Розподіл сільгоспугідь за окремими районами, природно-економічними зонами. Розподіл орних земель. Площі зрошувальних і осушених земель і потенціал їх в відповідних регіонах. Головні зрошувальні системи. Переробна промисловість: харчова промисловість та частково легка промисловість України. Виробнича та соціальна інфраструктура АПК.

Тема 11. Соціальний комплекс України: територіальні та галузеві особливості розвитку

Соціальна інфраструктура. Легка промисловість. Культурно-освітній комплекс. Соціально-побутовий комплекс. Рекреаційний комплекс. Географія соціального неблагополуччя. Науковий комплекс. Транспортний комплекс України.

Значення комплексу для функціонування економіки країни і забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків. Загальні риси зовнішніх зв'язків України: політичні, економічні та науково-технічні зв'язки.

Тема 12 Транспортний комплекс України

.Місце транспорту в територіальній організації суспільства. Структура пасажирських та вантажних перевезень. Структура товарообігу й пасажирообігу. Суспільно-географічні особливості основних транспортних галузей.

Тема 13. Особливості суспільно-географічного районування України (за різними авторами). Характеристика Донецького, Столичного, Центрального, Північно-Східного економічних районів.

Основи соціо-,економіко-географічного районування. Ознаки району. Суспільно-географічне районування України. Основні суспільно-географічні макрорайони України (за О. Шаблієм, Ф. Заставним, М. Пістуном, А. Голіковим).

Склад і особливості формування території. Спеціалізація району. Історичні особливості формування і розвитку господарства району. Природно-ресурсний потенціал району. Демографічна ситуація. Георелігійна ситуація. Загальна характеристика господарства. Промисловість економічного району. Агропромисловим комплекс району. Умови та чинники розвитку і спеціалізації. Соціальний комплекс району. Транспортний комплекс району. Суспільно-географічні зв'язки з іншими районами України та зарубіжжям. Проблеми та перспективи розвитку.

Тема 14. Суспільно-географічна характеристика Причорноморського, Придніпровського, Подільського Карпатського, Північно-західного економічних районів. Особливості та перспективи розвитку України.

Склад і особливості формування території. Спеціалізація району. Історичні особливості формування і розвитку господарства району. Природно-ресурсний потенціал району. Демографічна ситуація. Георелігійна ситуація. Загальна характеристика господарства. Промисловість економічного району. Агропромисловим комплекс району. Умови та чинники розвитку і спеціалізації. Соціальний комплекс району. Транспортний комплекс району. Суспільно-географічні зв'язки з іншими районами України та зарубіжжям. Проблеми та перспективи розвитку.

Тема 15. Зовнішньо-економічні зв'язки України.

Сутність, значення та види зв'язків. Участь у роботі міжнародних економічних організацій. Економічні зв'язки. Зовнішня торгівля. Спільне підприємництво. Кредитно-фінансові зв'язки. Науково-технічні зв'язки. Єврорегіони. Перспективи оптимізації зовнішньо-економічних зв'язків.

II. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. - М.: Мысль, 1983.
2. Білик Ю.Д. Економічні проблеми агропромислового комплексу України в умовах формування ринкових відносин. — К., 1997. — 200с.
3. Гілецький Й.Р. Економічна і соціальна географія: Підручник для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів.-Тернопіль :Підручники і посібники,2009.-272с.
4. Гілецький Й.Р. Економічна і соціальна географія: Посібник для абітурієнтів / Йосип Романович Гілецький, Роман Радославович Сливка, Михайло Миколайович Богович. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2005. – 400 с.оликов А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії: підручник. – К.: Либідь, 1996.
5. Гілецький Й.Р.,ПодолукС.М.,ВенгерчукС.М. Економічна і соціальна географія України Тести і практичні роботи.9клас.Практикум для учнів.- Івано-Франківськ,Лік,2009.-160с.
6. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины / Гл. ред. А.Ф. Трешников; Ред. кол.: Э.Б. Алаев, П.М. Алампиев, А.Г. Воронов и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1988. – 432с.
7. Географічна енциклопедія України. – Т. 1-3. – К, 1993.
8. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
9. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. - К.: РВПС України, 1999. - 716 с
10. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі. - Львів: Вид-во ЛНУ, 2000.- 311 с
11. Дністрянський М.С. Кордони України: Територіально-адміністративний устрій. - Львів: Світ, 1992. - 143 с
12. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України. Тернопіль, 2010.
13. Жупанський Я. Економічна і соціальна географія України / Жупанський Я. – К., 1998.
14. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: навчальний посібник. – К, 2006.
15. Заблоцький Б.Ф. Економіка України: національна економіка України. / Б.Ф. Заблоцький. – Львів, 1997.
16. Заставний Ф.Д. Географія України. / Ф.Д. Заставний. – Л., 1994.
17. Заставний Ф.Д. Економічні райони України. Львів, 2010.
18. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теоретико-методологічні основи). – К., 1997
19. Іщук С.І. Географія промислових комплексів. К., 1993.
20. Леонтєва Г.Г. Економічна і соціальна географія. Україна. Робочий зошит: Навчальний посібник. – Суми: Видавництво «Університетська книга», 2004. – 136 с.
21. Мезенцев К.В. Регіональне суспільно-географічне прогнозування: Електронний підручник. – К., 2008. – 136 с.
22. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Суспільно-географічне районування України. - К., 2000.
23. Немець Л.М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (на прикладі України): Монографія. - Харків: Факт, 2003.-383с.

24. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Степаненко А.В., Масляк П.О. Географія: Україна і світ. – 2-ге вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 456 с.
25. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – К., 1998.
26. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навчальний посібник. – К.: Вища шк., 1996.
27. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Проводар Н.І. Географія агропромислових комплексів: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1997. 200 с.
28. Руденко В.П. Довідник з географії ПРП України. – К., 1998
29. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України у 3-х частинах. Підручник. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – 552 с.
30. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. диск./СІ. Дорогунцов, Ю.І. Штюренко, Я.Б. Олійник та ін. - К.: КНЕУ, 2000. - 364 с
31. Електронний ресурс: Державний комітет статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).
32. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
33. Стешенко В., Рудницький О., Хомра О., Стефановський А. Демографічні перспективи України до 2026 року / НАН України; Інститут економіки. — К., 1999. — 55 с.
34. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2001.
35. Топчієв О.Г. Теоретичні основи регіональної економіки. - К.: УАДУ, 1997. - 140 с
36. Трубич С.Ю. Трудовий потенціал і зайнятість населення України в умовах переходу до ринку. – Тернопіль: Поліграфіст, 1996. – 200 с.
37. Хомра О.У., Ожеван М.А., Петрова Т.П., Нагорний В.І., Примак О.Г. Трудова міграція громадян України. Біла книга. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 201 с.
38. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: Навчальний посібник / О.І. Шаблій. – Львів: Світ, 2000.
39. Яценко В.М. Аналіз стану та стратегія ефективного розвитку агропромислового комплексу України. — Черкаси : ЧДТУ, 2003. — 352с.
40. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка., 2001. – 744

III. ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1. Основи економічної географії України. Україна на економічній та політичній карті світу.

План

1. Економічна географія України як наука.
2. Визначні українські економіко-географи.
3. Економіко-географічне положення України і його господарська оцінка.

1. *Економічна географія (ЕГ)* наука про загальні та специфічні закони й закономірності територіальної організації суспільства, механізм дії та форм прояву їх територіальних суспільних системах, що функціонують у просторово-часовому аспекті.

Загальним об'єктом дослідження є антропосфера: земна сфера, де живе людство; сфера Землі, що її прямо чи опосередковано видозмінила людина; використовувана й видозмінена людиною частина біосфери. Конкретним об'єктом дослідження економічної географії є господарство, його галузі, населення та природні ресурси. Спеціальними об'єктами дослідження є територіально-виробничі комплекси, економічні райони, системи розселення, урбанізовані ареали, територіальні міжгалузеві комплекси тощо. Предметом дослідження економічної географії є географічні проблеми просторової організації суспільства, територіальні суспільні системи.

Це самостійна географічна дисципліна, що входить до системи географічних наук, поєднуючи в собі елементи географії, економіки. Як географічна наука, вона використовує в дослідженнях загально географічні підходи й методи та працює в тісному контакті з природничими дисциплінами – фізичною географією та картографією.

2. Економічну і соціальну географію України вивчали і розвивали багато вітчизняних та зарубіжних вчених. *Павло Чубинський* (1839-1884) був фольклористом, етнографом, займався статистикою. Він автор національного гімну України. Засновник українського географічного товариства (1873). *Степан Рудницький* (1877-1937) – основоположник економічної і політичної географії, розвивав антропогеографічний напрямок досліджень, обґрунтував положення України на політичній карті світу. *Костянтин Воблій* (1876-1947) – економіко-географ, економіст видав книгу «Економічна географія України», вивчав природні ресурси України, розвиток і розміщення промисловості, провів економічне районування. *Валентин Садовський* (1886-1947) – економіст, демограф, економіко-географ. Вивчав господарство держави, розробив теорію економічного району, здійснив огляд економічного районування економічних земель, вивчав демографічні особливості України. *Антін Синівський* (1866-1951) – український географ, історик, автор праць з політичної географії зарубіжних країн, теорії економічної географії.

3. *Географічне положення (ГП)* — це одна із фундаментальних категорій географічної науки. Воно являє собою просторове (у межах земної поверхні) відношення певного об'єкта (країни, міста, гірського масиву, природної територіальної системи тощо) до географічних даностей, що лежать поза ними і мають чи можуть мати на нього суттєвий вплив.

Територія України (603,7 тис. км.кв.) складає тільки 0,4% загальної площі суходолу. Об'єктивно Україна має сприятливе ЕГП, вона розташована у Східній Європі. За площею країна є найбільшою в Європі, за чисельністю населення посідає п'яте місце. Україна знаходиться на перетині шляхів Європи в Азію. Україна має широкий, понад 2590-кілометровий вихід до країн Центральної і Західної Європи. Геополітичне положення (ГПП)

України проявляється в глобальному, регіональному та сусідському аспектах. Україна – індустріально-аграрна країна зі значними економічними ресурсами. Частка нашої держави у світовому виробництві промислової і сільськогосподарської продукції перевищує 1%. Водночас кількість її населення становить менше 1% від населення планети. Україна посідає перше місце у світі за збором цукрових буряків і соняшнику. За абсолютним розмірами видобутку сировини і виробництва деяких видів продукції Україна входить до десятки найбільших виробників. Це стосується видобутку залізної, марганцевої руди, вугілля, збору картоплі і зерна тощо.

Контрольні запитання:

1. Що є об'єктом і предметом дослідження економічної і соціальної географії?
2. Яке місце займає економічна і соціальна географія в системі наук?
3. Охарактеризуйте діяльність економіко-географів та основних наукових центрів.
4. Яке значення та розвиток господарства відіграє ЕГП України?

Лекція 2. Історико-географічні аспекти формування території України та її господарського освоєння.

План

1. Українська державна територія та її етнічні землі.
2. Основні етапи формування сучасної державної території України
3. Сучасний адміністративно-територіальний устрій України.

1. *Географічний простір* — це простір у якому відбувається політичне, соціальне, економічне та духовне життя суспільства. Він є частиною земної суші і водної поверхні з усім складним природним середовищем та ландшафтом, які впливають на господарське життя, соціальні відносини у суспільстві. Український географічний простір складається з трьох частин, які послідовно входять одна в одну: 1) територія держави; 2) українські етнічні землі; 3) глобальний простір.

Географічним ядром глобального простору українства є *державна територія* — чітко окреслена у просторі і визнана міжнародними угодами площа земної поверхні і земних надр під нею, а також дванадцятимильна (22,2 км) зона морських вод і дна (акваторія), та товща атмосфери над ними (аероторія).

Українські етнічні землі (етнічна територія) — це простір земної поверхні, який компактно заселений і господарськи освоєний українцями, українським етносом за багато століть його розвитку і розселення. Часто чіткі межі суцільно заселеного простору важко визначити, тому що він непомітно переходить у етнічно мішані території.

Для України зазначимо три особливості: 1) оскільки Україна часто втрачала свою державність, то не завжди можна говорити про державну територію; 2) державна територія України починаючи з XVIII ст. була меншою, ніж етнічна, тобто її кордони проходили всередині меж етнічної території; 3) геополітичним ядром України завжди було Подніпров'я.

2. Умовно вчені виділяють три українські держави у ході формування сучасної території країни. Вважається, що першою проукраїнською державою була Антська держава (4-6ст), яка являла собою племінне військове об'єднання. Перша українська держава існувала у часи розвитку Київської Русі (10-13ст) державна територія простяглась у південно-північному напрямі від Чорного до Балтійського морів. Коли Київська держава по суті розпалася, то її

державно-політичне ядро перемістилося на захід у Галицько-Волинське князівство. Ядром організації Другої української держави тоді стало Запоріжжя — козацька республіка (Козацька держава). В результаті війни сформувалася українська держава з територією значно меншою, ніж етнічні українські землі, — без Галичини, Буковини, Закарпаття, Західного Полісся і Західної Волині. Третя українська держава формувалася на уламках Російської та Австро-Угорської імперій, які розпалися після Першої світової війни. Після Другої світової війни остаточно сформувалася сучасна державна територія України.

Сучасна українська держава бере початок і 16 липня 1990 р., коли Верховною Радою УРСР було проголошено Декларацію про державний суверенітет України. Процес зародження сучасної держави тривав протягом другої половини 1990 і всього 1991 років. У 1991 р., який став переломним, було проголошено повну незалежність України. Це сталося у результаті рішення Верховної Ради від 24 серпня і прийняття Акта проголошення незалежності України, а також референдуму 1 грудня цього ж року.

3. Україна унітарна держава. В систему адміністративно-територіального поділу входять Автономна Республіка Крим, 24 адміністративні області, а також міста республіканського підпорядкування — Київ та Севастополь.

Адміністративна область — це частина території України, що має чітко визначені кордони та органи місцевого самоврядування. Середня площа області в Україні складає 24 тис. км. кв. Найбільші за площею — Одеська (33,3 тис.км.кв.), Дніпропетровська, Чернігівська (по 31,9 тис.км.кв.) області. Найменшими є відповідно Чернівецька (8,1 тис.км.кв.), Закарпатська (12,8 тис.км.кв.). Більшість областей України мають вихід до її державних кордонів. Повністю внутрішніми є п'ять областей. П'ять областей і Крим мають вихід до морів. Кожна область ділиться на адміністративні райони, всього їх нараховується 489 — в середньому 19 районів на одну область. В усіх областях та Криму є також міста обласного підпорядкування — 163. За конституцією України 1996 р. Автономна Республіка Крим являється автономною територією, невід'ємною частиною України та не володіє статусом національного державного утворення.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте основні властивості державної території України.
2. Які етнічні землі Україні простягається поза межами держави?
3. Розкрийте особливості сучасного адміністративно-територіально устрою.
4. Походження назви «України» та державна символіка.

Лекція 3. Оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) України

План

1. Основні поняття та класифікація природних ресурсів.
2. Структура ПРП.
3. Характеристика та оцінка природних умов та ресурсів України.

1. *Природні ресурси (ПР)* — тіла і сили природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил і вивченості можна використати для задоволення потреб людського суспільства у формі безпосередньої участі в матеріальній діяльності.

Треба відрізнити від природних ресурсів інше поняття — природні умови.

Природні умови (ПУ) — це тіла і сили природи, що на даному рівні розвитку продуктивних сил мають істотне значення для життя і діяльності людського суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і обслуговуючій діяльності людей.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) — це сукупна продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання, виражена в їхній суспільній споживній вартості.

Є багато класифікацій природних ресурсів: природно-географічна, екологічна, економічна, комбінована, економіко-географічна тощо.

Природно-географічна класифікація ПР — поділ ПР на групи залежно від того, в якій земній сфері вони утворилися і перебувають — літо-, гідро-, атмо- чи біосфері: ресурси земної кори (літосфери) — мінеральні (корисні копалини), земельні; ресурси гідросфери — водні; ресурси атмосфери — повітряні; ресурси біосфери — рослинні (флористичні) та тваринні (фауністичні) тощо.

Екологічна класифікація ПР — поділ ПР на вичерпні і невичерпні. Вичерпні – це ті ПР, які у процесі їх використання зменшуються у запасах. Сюди належать усі ресурси літосфери – так звані корисні копалини. Відповідно, вичерпні ресурси поділяються на відновлювані і невідновлювані. Відновлюваними є всі ресурси біосфери, але всі вони потребують раціонального й регламентованого використання. Невідновлювані ресурси представлені мінеральною сировиною та паливними ресурсами.

Невичерпні природні ресурси – це ті, які у процесі їх використання кількісно не зменшуються. Наприклад, ресурси сонячної радіації, енергії вітру, припливів, тепла земних надр тощо.

Економічна класифікація - поділ ПР на групи залежно від їх використання в окремих галузях господарства. Передусім виділяються ресурси виробничої сфери і ресурси сфери послуг. Ресурси виробничої сфери поділяються на промислові та сільськогосподарські. До ресурсів промислового сектора належать: паливно-енергетичні, металургійні, ресурси хімічної сировини, ресурси сировини для виготовлення мінеральних будівельних і конструктивних матеріалів. До сільськогосподарських природних ресурсів належать передусім земельні, ґрунтові, ресурси сонячного тепла, водні ресурси. Другу велику групу становлять ресурси сфери послуг. У них особливу підгрупу становлять рекреаційні ресурси, науково-інформаційні ресурси тощо.

Економіко-географічна класифікація (за М.М. Паламарчуком). За цією класифікацією усі ПР поділяються на дві групи: міжрайонного значення та внутрішньорайонного значення. Кожна група складається з двох частин. Зокрема, ресурси міжрайонного значення поділяються на ті, що: суттєво впливають на структуру комплексу регіону і дають масову продукцію для вивезення в інші райони; мало впливають на галузеву структуру комплексу регіону, але визначають його спеціалізацію у міжрайонному поділі праці.

Ресурси внутрішньорайонного значення поділяються на ті: на базі яких розвиваються виробництва, що суттєво впливають на галузеву структуру регіону, але дають мало продукції для вивезення; які суттєво впливають на територіальну структуру господарства.

2. Природно-ресурсний потенціал території має таку структуру:

- компонентну;
- функціональну;
- територіальну;
- організаційну.

Компонентна структура ПРП – це внутрішньовидові та міжвидові співвідношення природних ресурсів (лісових, земельних, водних, мінеральних, біологічних тощо).

Найбільшу частку в компонентній структурі ресурсів України займають земельні (44,4% усього ресурсного потенціалу) і мінеральні (28,3%) ресурси. Найнижчим є потенціал фауністичних (0,5%) і лісових (4,2%) ресурсів.

Функціональна структура ПРП відображає класифікацію природних ресурсів за їхньою здатністю до формування комплексів та участі в територіальному поділі праці. Природні ресурси поділяються на чотири групи: міждержавного, загальнодержавного, регіонального та місцевого значення.

Територіальна структура ПРП характеризує різні форми просторової організації природно-ресурсних комплексів.

Організаційна структура ПРП розглядає природні ресурси під кутом зору їхньої самоорганізації, самовідтворення, а також щодо ефективності їхньої експлуатації, охорони й відтворення.

3. Мінеральні корисні копалини України.

Паливні (горючі) корисні копалини.

Кам'яне і буре вугілля. Основні запаси зосереджені в трьох вугільних басейнах: Донецькому і Львівсько-Волинському кам'яновугільному та Дніпровському буровугільному.

Питома вага України у видобутку нафти країнами Європи складає 0,2%, природного газу – 1,6%. Основні родовища вуглеводнів зосереджені в трьох нафтогазових районах – Дніпровсько-Донецькому, Прикарпатському та Причорноморсько-Кримському (Південному).

Торф, горючі сланці. Промислові запаси торфу в Україні оцінюються в 3,5 млрд. т (з них балансові – 660 млн. т). Основні запаси торфу сконцентровані в Українському Поліссі. В Україні на півночі Кіровоградської і на півдні Черкаської області є значні запаси горючих сланців. Прогнозні запаси горючих сланців складають 3,7 млрд. т. Найбільший інтерес має Бовтишське родовище.

Рудні корисні копалини.

Залізна руда. Основними басейнами залізних руд є Криворізький та Керченський, а районами – Кременчуцький і Білозерський.

Марганцеві руди. Україна посідає друге місце в світі за запасами марганцевої руди. Їх добувають в одному з найбільших у світі Нікопольському марганцеворудному басейні. Загальні запаси – 2,3 млрд. т. Вміст марганцю в рудах становить в середньому 25-30%. Певний інтерес можуть представляти марганцеві руди Українських Карпат, зосереджені в Чивчинських горах, але залягають вони у труднодоступних районах.

Україна має значні запаси титанових руд. Найбільшими родовищами титанових руд є Іршанське в Житомирській області та Самотканське в Дніпропетровській області.

Солі магнію є в Сиваші, а також у складі калієвих солей Калусько-Голинського родовища. Запаси нікелевих руд є в Придніпров'ї і на Побужжі.

Запаси ртутних руд (кіновар) – Микитівське родовище (Донецька обл.), невеликі запаси руд є в Криму і Закарпатті. За запасами ртутної руди Україна посідає друге місце в світі.

Україна небагата алюмінієвою сировиною – боксити Дніпропетровської обл., Черкаської обл.; нефеліни Запорізької обл.; алуніти Закарпатської обл.

В Закарпатті, на Донбасі є поліметалічні руди (свинцево-цинкові).

На Волині та Рівненщині виявлено родовища міді.

Україна займає перше місце в світі за запасами германію як супутного розсіяного

елемента в кам'яному вугіллі Донецького і Львівсько-Волинського басейнів.

Україна перспективна на золото. Зусиллями геологів в Україні відкрито ряд великих родовищ у золоторудних районах: Придніпровському, Кіровоградському, Побузькому, Закарпатському та Донецькому.

В Україні є значні запаси уранових руд. «Урановим Донбасом» України називають Кіровоградську область. З 1951 р. уран добувається в Жовторіченському родовищі на околицях м. Жовті Води (Дніпропетровська область).

Нерудні корисні копалини.

Кухонна соль. Найбільшими є Слов'янське і Артемівське родовища в Донецькій області, ропні води Сиваша та Сакського озера в Криму, соляні озера та лимани Азово-Чорноморського узбережжя, Солотвинське родовище в Закарпатській області. Балансові запаси твердих солей України становлять близько 16,7 млрд. т.

Запаси калійних солей в Україні невеликі. Розташовані в Прикарпатті – у Львівській та Івано-Франківській областях. Промислові запаси зосереджені в Калусько-Голинському (Івано-Франківська обл.) і Стебниківському (Львівська обл.) родовищах. Балансові запаси 13 розвіданих родовищ становлять майже 2,4 млрд. т.

Самородна сірка. Основні запаси розміщені у Львівській обл. Балансові запаси сірки становлять 526 млн. т.

В Україні є також незначні поклади фосфоритів – сировини для виробництва добрив. Важливою сировиною є мінеральні барвники (кольорові глини, окислені залізні руди, малахіт, кіновар, лазурит, кольорові туфи тощо). За запасами мінеральних барвників Україна займає значне місце в СНГ. Розвідано 8 родовищ, з них систематично розробляються три: Цілик (Дніпропетровська область), Суха Кам'янка (Харківська), Яснопольське (Донецька).

Графіт. Наша країна має значні ресурси графіту (126 млн. т балансових запасів). Найбільше родовище – Завалівське (Кіровоградська обл.).

Основні родовища флюсових вапняків (40%) розташовані в Донецькій області — Новотроїцьке, Первомайське, Північно-Шевченківське, Каракубське, Єленівське, в Дніпропетровській області і Криму. Запаси флюсових вапняків Україні дорівнюють 3,3 млрд. т.

Основні балансові запаси вогнетривких глин (520 млн. т) зосереджені в Донецькій області. Промислове значення також мають Полозьке (Запорізька обл.), П'ятихатське (Дніпропетровська), Кіровоградське й ін. родовища. До вогнетривів відносяться доломіти. За їх запасами перше місце посідає Донбас – Новотроїцьке, Комсомольське, Оленівське, Микитівське родовища.

Родовища кварцитів розташовані в Житомирській, Кіровоградській, Сумській та Донецькій областях.

Найбільші родовища скляних пісків – у Донецькій, Харківській, Чернігівській, Львівській областях. В цих областях зосереджено 55% усіх запасів.

Крейда. В Україні існують 60 розвіданих родовищ із загальними запасами 450 млн. т. На першому місці за запасами крейди знаходиться Донецька область.

В Україні необмежені запаси формувальних пісків – кварцових. Вони розташовані в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій та деяких інших областях.

В країні 36 родовищ цементної сировини. Найбільші запаси цієї сировини розташовані в Донецькій, Харківській, Львівській, Чернігівській, Рівненській, Хмельницькій областях, в Криму.

Значні запаси облицювального каменю - гранітів, габро, лабрадоритів.

Найперспективнішими родовищами граніту є: Жежелівське (Вінницька область), Старобабанське (Черкаська), Богуславське (Київська) тощо. До цінних облицювальних каменів належать лабрадорити Головинського, Горбулівського та інших родовищ Житомирської області. Значні ресурси мармуровидного вапняку і мармуру зосереджені в Закарпатській області, в Криму, на Житомирщині тощо.

В Україні значні запаси дорогоцінного й напівдорогоцінного каменю – берилів, топазів, бурштину, аметисту, гірського кришталю, моріону, агату, халцедону, сердоліку, яшми тощо. Світову відомість має Володар-Волинське родовище топазів і берилів. Цінні самоцвіти залягають в Криму, Карпатах, на Донбасі. Перспективними для видобутку бурштину є Житомирська, Рівненська і Волинська області.

Найбільшу частку в сумарному ПРП областей мінеральні ресурси складають в Донецькій (72,8%), Луганській (73,8%) та Дніпропетровській (68,9%) областях, а найменшу – в Волинській (1,0%), Тернопільській (1,2%), Херсонській (1,6%) областях.

Водні ресурси України. Україна слабо забезпечена водними ресурсами. Запаси прісних вод на одного жителя становлять лише 1 тис. м³. Це одне з останніх місць в Європі (в Європі – 4,6 тис. м³, у світі – 8,2).

Перше місце серед водних ресурсів займають річки. Загальні водні ресурси поверхневого стоку України становлять 209 км³. Всього на території України розташовано близько 73 тис. річок, але це переважно малі річки. З них тільки 125 мають довжину більше 100 км, в т.ч. 8 – довжину більше 500 км.

Чималі запаси водних ресурсів України зосереджені в озерах, яких нараховується близько 3 тис., у т.ч. 30 озер площею понад 10 км². В озерах акумулюється близько 11 км³ води, з яких 2,5 км³ - прісна. В Україні також створено понад 1057 водосховищ (найбільші з них на Дніпрі) та понад 27 тис. ставків.

У країні зосереджені значні болотні масиви загальною площею 1,2 млн. га. Переважна їх більшість розміщена на Поліссі.

Ресурси підземних вод становлять 21 км³/рік і концентруються в трьох артезіанських басейнах – Волино-Подільському, Дніпровсько-Донецькому та Причорноморському.

Водні ресурси найбільшу частку в сумарному ПРП областей займають в Івано-Франківській (33,3%) та Закарпатській (31,5%) областях, а найменшу – в Дніпропетровській і Донецькій (по 4,8%) та Луганській (6,8%) і Вінницькій (9,7%) областях.

Земельні ресурси України. До земельних ресурсів належать землі, що використовуються або можуть бути використані для промисловості, транспорту, сільського і лісового господарства, містобудування тощо. Практично вся поверхня України придатна для промислового, транспортного та сільськогосподарського освоєння. Адже, 95% її території має рівнинний рельєф. Дуже важлива особливість земельних ресурсів полягає у тому, що верхній тонкий шар землі – ґрунти - має природну родючість. Найродючішими і найрозповсюдженішими ґрунтами України є чорноземи, які займають 40% загальної площі країни.

В Україні частка сільськогосподарських угідь у загальній структурі земель становить 70% (41,7 млн. га), з них близько 62% (26 млн. га) займають орні землі.

Земельні ресурси найбільшу частку в сумарному ПРП областей займають у Вінницькій (79,1%), Тернопільській (75,0%), Хмельницькій (72,6%), Одеській (71,8%) та Кіровоградській (70,3%) областях, а найменшу – в Луганській (13,8%), Донецькій (16,8%), Закарпатській (19,4%), Дніпропетровській (21,3%) областях.

Рослинні ресурси України. До рослинних природних ресурсів належать вищі рослини, гриби, мохи, лишайники, водорості, які використовуються або запаси яких є потенційною сировиною для технічної, харчової, кормової, лікувальної галузей, виконання природоохоронних, санітарно-гігієнічних, рекреаційних функцій. Виняткове значення мають лісові ресурси.

Україна належить до територій з недостатньою лісистістю. Загальна площа лісового фонду України становить близько 10 млн. га, в т.ч. вкрита лісом – 8,6 млн. га (14,3%).

Найбільш забезпечені лісовими ресурсами області, розташовані на території Українських Карпат та Українського Полісся. Саме в них лісові ресурси мають найбільшу питому вагу в їх сумарному ПРП в Україні. До таких областей відносяться Івано-Франківська (17,6%), Закарпатська (17,4%), Волинська (16,2%) та Рівненська (16,1%). Найменш залісеними є області степової зони України: Дніпропетровська (0,3%), Донецька (0,4%), Миколаївська (0,5%), Запорізька (0,7%) та Луганська (0,8%).

Фауністичні ресурси України. До фауністичних ресурсів відносяться сукупність усіх видів тварин, які використовуються людиною, виконують суттєві ландшафтно-генетичні, геоecологічні функції, є об'єктом господарювання, відновлення та охорони. На використання ресурсів тваринного світу спеціалізуються мисливські, промислові господарства. В Україні мисливські угіддя займають близько 48 млн. га.

Найбільшу питому вагу в сумарному ПРП областей фауністичні ресурси мають у Херсонській (1,2%), Сумській і Полтавській (по 1,1%) та Чернігівській і Миколаївській (по 1,0%) областях, а найменшу – в Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській (по 0,1%), Луганській, Львівській, Тернопільській, Черновицькій (по 0,2%) областях.

Природно-рекреаційні ресурси України. Серед природних рекреаційних ресурсів можна виділити кліматичні, бальнеологічні, водні, біотичні (флористичні і фауністичні), орографічні, біосферні рекреаційні ресурси.

Найбільшим природно-рекреаційним потенціалом володіють АР Крим (29,8% від сумарного ПРП області) та Закарпатська область (28,6%), а найменшим – Дніпропетровська (4,3%), Луганська (4,6%) та Кіровоградська (4,8%) області.

Кліматичні ресурси України. Кліматичні ресурси характеризуються кількістю сонячного сьйва, тепла, вологи, вітровим режимом. Залежно від природокористування виділяють енергетичні, агрокліматичні, рекреаційні кліматичні ресурси. До енергетичних кліматичних ресурсів належить енергія вітру та сонячного сьйва, яку можна використовувати на вітрових та геліотехнічних електростанціях. Агрокліматичні ресурси характеризують запаси вологи в ґрунті, місячні суми температур повітря та атмосферних опадів. Рекреаційні кліматичні ресурси визначаються показниками, які зумовлюють сприятливість погодних умов для відпочинку, лікування, оздоровлення.

Для раціонального використання ПР важлива їхня комплексна суспільно-географічна оцінка. До неї входить:

- а) оцінка місцезнаходження ПР.
- б) оцінка освоєності території знаходження ПР.
- в) визначення знаходження певного ПР у так званому територіальному поєднанні природних ресурсів (ТППР).
- г) кількісна та якісна оцінка ПР.
- д) економічна оцінка ПР.
- є) оцінка можливостей комплексного і повного використання ПР.

Контрольні запитання:

1. Як співвідносяться поняття «природні умови», «природні ресурси» та «природно-ресурсний потенціал»?
2. Як класифікують природні ресурси України?
3. Які області найбільше і найменше забезпечені основними видами природних ресурсів?
4. Охарактеризуйте паливні, рудні, нерудні корисні копалини.
5. Дайте оцінку водним, лісовим, фауністичним, флористичним, рекреаційним ресурсам України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ:

1. Пригадайте, що було об'єктом дослідження соціальної географії та чим відрізняється об'єкт дослідження соціальної географії та економічної географії.
2. Сформулюйте завдання курсу економічної і соціальної географії України. Які перспективні напрямки ви можете навести?
3. Із якими географічними науками тісно пов'язана економічна і соціальна географія України? Наведіть приклади.
4. Наведіть приклади взаємодії економічної і соціальної географії з іншими не географічними науками.
5. Доведіть, що територія України компактною.
6. Які природні умови в Україні найбільш сприятливі для господарської діяльності людини?
7. Коли і які території увійшли до складу України?
8. Як ви вважаєте, на яких ділянках кордону існують проблеми делімітації кордону.
9. Назвіть назви столиць країн-сусідів України.
10. Назвіть позитивні та негативні риси ЕГП України.
11. Назвіть військово-політичні організації у яких бере участь Україна.
12. Назвіть економічні блоки у яких бере участь Україна.

Лекція 4. Загальна характеристика господарства України.

План

1. Поняття про господарство і національний господарський комплекс.
2. Основні риси галузевої структури господарства.
3. Сучасні проблеми розвитку територіальної організації господарства.

1. *Господарство* – це сукупність природних, інтелектуально-професійних і створених людиною засобів, які зайняті у виробництві товарів і надання різного виду послуг з метою створення умов і засобів життя.

Економіка України – це сукупність територіально взаємозв'язаних галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери.

Господарство України носить багатогалузевий характер, для нього характерне сполучення крупного потенціалу промисловості та сільського господарства з добре

розвинути всіма видами транспорту, а також комплексом галузей невиробничої сфери, у тому числі з природно-рекреаційним комплексом.

Перше місце в матеріальній сфері виробництва належить промисловості (71% валового продукту України). Частка зайнятих у цій сфері постійно знижується. Така структура народного господарства є недосконалою.

До основних факторів формування господарства України слід віднести:

- високу господарську освоєність території;
- різноманітний природо-ресурсний потенціал;
- значний трудовий потенціал;
- сприятливе ЕГП та ТГП;
- історичні особливості розвитку.

2. Економіка України — складна економічна система, яка має територіальну і галузеву структуру.

Галузева структура народного господарства – це склад, співвідношення та зв'язки між окремими галузями країни (поділ її господарства на окремі галузі).

Територіальна структура народного господарства – це склад і співвідношення виробництв, особливості їх розміщення в різних частинах країни і зв'язки між ними.

Розглядаючи структуру народного господарства України, можна відмітити, що головними компонентами є виробнича і сфера послуг /невиробнича сфера/, кожна з них виконує власні функції, грубо кажучи перша виробляє товари, друга – послуги для забезпечення потреб держави. В Україні переважає виробнича сфера та існує повільна тенденція до збільшення питомої ваги невиробничої. Велика перевага виробничих галузей над невиробничими свідчить про низьку ефективність використання основних виробничих фондів та дуже низьку продуктивність праці, що вимагає зосередження тут значної кількості трудових ресурсів.

Виробнича сфера – сфера матеріального виробництва, у середовищі якої здійснюється виробництво матеріальних благ з участю інфраструктури, що обслуговує це виробництво. Її формують галузі промисловості, сільське господарство, лісове господарство, транспорт, матеріально-технічне постачання, заготівля і збут тощо.

Галузь промисловості – це сукупність підприємств, що виділяються на основі єдності економічного призначення їх продукції, однорідності сировини і матеріалів, що споживаються, спільності технологічних процесів, своєрідності професійного складу тощо.

Сфера послуг (Невиробнича сфера) – сукупність галузей народного господарства та видів діяльності людей, що надають необхідні послуги суспільству та безпосередньо не пов'язані зі створенням матеріальних благ. У невиробничій сфері виділяють: апарат органів державного та громадського управління; пасажирський транспорт і зв'язок; житлово-комунальне господарство і побутове обслуговування; охорона здоров'я, спорт, соціальне забезпечення; освіта, культура, наука, мистецтво; сфера фінансів, кредитування, страхування.

Міжгалузеві-виробничі комплекси – це сукупність декількох галузей, які виробляють взаємозамінну продукцію або послідовно переробляють певну вихідну сировину, включаючи її добування (лісовиробничий, агропромисловий, будівельний), або ж розв'язують важливу загальнодержавну економічну, соціальну чи іншу проблему (військово-промисловий, рекреаційний, продовольчий комплекси).

Основною формою просторової організації об'єктів галузей народного господарства України виступають *територіально-виробничі комплекси*, які є прогресивною формою регіональної організації матеріального виробництва, сфери обслуговування населення, його

розселення і виступають у вигляді взаємопов'язаного поєднання на різноманітних регіональних рівнях об'єктів господарської діяльності.

Найбільшими територіально-виробничими комплексами в Україні є:

– *Донбаський*, основу якого складають промислові вузли: Донецько-Макіївський, Маріупольський, Стахановський, Горлівсько-Єнакіївський, Краматорсько-Слов'янський, Лисичансько-Рубіжанський, Луганський. Даний ТВК спеціалізується на галузях важкої індустрії (енергетиці, металургії, важкому машинобудуванні, хімічній промисловості), а також АПК;

– *Придніпровський* (Дніпропетровсько-Дніпродзержинський, Запорізький, Криворізький та ін.);

– *Причорноморський* (Одеський, Миколаївський, Херсонський, Керченський, Сімферопольський);

– *Прикарпатський* (Івано-Франківський, Чернівецький, Дрогобицько-Бориславський, Стрийський).

3. Невідповідність між практично безмежними можливостями української економіки і сучасним її станом очевидна. Основна причина криза в економіці України полягає в тому, що в перші роки досягнення незалежності не були здійснені реальні економічні реформи.

У господарстві досі переважають енерго- і матеріаломісткі екологічно небезпечні виробництва. Багато підприємств випускають продукцію низької якості і високої собівартості, яка неконкурентоспроможна на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Далека від досконалості і територіальна організація господарства, що дісталась Україні у спадок від колишнього СРСР. В одних районах зосереджені значні виробничі потужності, інші території відстають у економічному розвитку. Неоптимальні і господарські зв'язки. Гострою є проблема втрати Україною власного внутрішнього ринку. Законодавство нашої країни не захищає вітчизняного виробника і створює пільгові умови для іноземних виробників.

Контрольні запитання:

1. Порівняйте поняття «міжгалузевий комплекс і «галузь промисловості». Яке поняття є більш місткішим?
2. Розтлумачте поняття «промисловий центр» і «промисловий вузол».
3. Виділіть основні риси сучасного господарства країни.
4. Які галузі виробничої сфери розвиваються в Україні?
5. Що таке невиробнича сфера?
6. Які основні проблеми територіальної організації господарства України?

Лекція 5. Паливно-енергетичний комплекс України

План

1. Поняття, структура, місце і роль у господарському комплексі держави.
2. Паливна промисловість: райони видобування сировини, галузева і територіальна структура, проблеми і перспективи розвитку.
3. Електроенергетика: райони видобування сировини, галузева і територіальна структура, проблеми і перспективи розвитку.

1. *Паливно-енергетичний комплекс* складається з групи галузей і підгалузей

промислового виробництва, що спеціалізуються на видобутку, збагаченні, переробці та споживанні твердого мінерального, рідкого і газового палива, виробництві, передачі і використанні електроенергії і тепла.

Розглядаючи структуру ПЕК України, можна виділити дві групи галузей (основних і другорядних), які безпосередньо взаємопов'язані і функціонують в комплексі. Серед головних галузей виділяють паливу і електроенергетичну промисловості, кожна з яких включає підприємства, що спеціалізуються на видобутку, збагаченні, переробці, споживанні палива, виробництві, передачі і використанні електроенергії та тепла.

2. Паливна промисловість — комплекс галузей гірничодобувної промисловості, що займається видобутком і переробкою різних видів паливно-енергетичної сировини. На території України розвинені такі галузі паливної промисловості: вугільна, нафтова, газова, торф'яна.

Вугільна промисловість. Вона представлена видобутком кам'яного і бурого вугілля. Частка вугілля в паливно-енергетичному балансі України складає приблизно 75 %, що є одним з найвищих показників у світі. Вугільна промисловість є базою для розвитку електроенергетики, металургії, коксохімії. Основні поклади кам'яного вугілля зосереджені в Донбасі і Львівсько-Волинському басейні.

Нафтова промисловість — це галузь паливно-енергетичного комплексу, що займається видобутком та переробкою нафти. Основні родовища нафти зосереджені в Карпатській і Причорноморсько-Кримській нафтогазоносних провінціях, Дніпровсько-Донецькій нафтогазоносній області. Нафтопереробні заводи розміщені у місті Кременчук, Вінниця, Львів, Дрогобич, Одеса, Бердянськ, Херсон. Нафтопроводи: Дружба, Одеса-Броди-Гданськ. Україна задовольняє свої потреби у нафтопродуктах 10-13%. Імпорт з Росії.

Газова промисловість. Перша промислова розробка – 1924 р. Близько 1/5 частини видобутку природного газу України зосереджено в Передкарпатті: Дашавське (Львівська обл.), Косівське, Надвірнянське (Івано-Франківська обл.) родовища. По території України пролягли численні газопроводи: Шебелинка—Харків, Шебелинка—Полтава—Київ, Шебелинка—Дніпропетровськ—Кривий Ріг— Одеса—Кишинів та інші. Україна має великі перспективні нафтогазоносні площі.

Торф'яна промисловість розвивається на півночі України, у Поліссі (Чернігівська, Рівненська, Львівська, Житомирська, Волинська обл.). Використовують його як місцеве паливо в сільській місцевості, на скляних, порцеляно-фаянсових, харчових підприємствах. Для поліпшення транспортування з нього виготовляють торфобрикети (Чернігівська, Житомирська, Львівська обл.).

Сланцева промисловість. На півдні Кіровоградської, південному заході Хмельницької, півдні Черкаської областей виявлені маловичерпані поклади горючих сланців. Їх загальні запаси становлять 3,7 млрд. т. Сланці – джерело палива для ТЕС, цінна сировина для хімічного виробництва. Промисловий видобуток горючих сланців майже не проводиться, очевидно, їх варто розглядати як один з вітчизняних резервів енергоносіїв.

Уранова та уранозбагачувальна галузі. В Україні поклади уранових руд містяться поблизу м. Жовті Води (Дніпропетровська обл.), Кіровоградській області. За експертною оцінкою загальні запаси уранових руд становлять приблизно 50 тис. т. Але ці руди низької якості. Не можуть забезпечити запити діючих в Україні реакторів, тому, руду, збагачену до концентрації 5-6% Україна отримує з Росії.

3. Електроенергетика — основа розвитку економіки. Електроенергію в Україні виробляють теплові, гідравлічні, гідроакumuлюючі й атомні станції. Загалом енергетика

України базується на 41% на природному газі, на 24,3% - на вугіллі, на 18,4% - на нафтопродуктах, на 12,5% - на ядерному паливі. Річне виробництво електроенергії - 180 млрд кВт/годин. Україна входить в число ведучих країн світу з виробництва електроенергії (8 місце в світі). Головний споживач – промисловість (60%), комунальне господарство (17%), сільське господарство (12%), транспорт (7,5%), інші – 5%.

У 2008 році було вироблено електроенергії близько 47 % тепловими електростанціями, атомними – понад 43%, гідроелектростанціями – 9,2%.

Теплові електростанції працюють на вугіллі, газі і мазуті. Найбільші ТЕС в Донбасі - Вуглегірська (3,6 млн. кВт), Луганська (2,0 млн. кВт); в Придніпров'ї - Запорізька (3,6 млн. кВт), Криворізька (3,0 млн. кВт); у західних областях країни функціонують Бурштинська (2,4 млн. кВт) та Добротвірська ДРЕС. У Вінницькій області збудовано Ладижинську (1,8 млн. кВт) ДРЕС, у Київській — Трипільську (1,6 млн. кВт).

Основу гідроенергетики країни складає каскад гідроелектростанцій на Дніпрі, загальною потужністю 3,8 млн. кВт, у т.ч. Київська ГЕС і Київська ГАЕС, Канівська ГЕС, Кременчуцька ГЕС, Дніпродзержинська, Дніпрогес, Дніпрогес-2 та Каховська ГЕС. Споруджується Дністровський гідровузол, в якому вже діє Дністровська ГЕС-ГАЕС. На малих річках України функціонують 55 гідроелектростанцій невеликої потужності.

Атомні електростанції будують у районах із дефіцитом паливних ресурсів. На території України працюють Запорізька, Південноукраїнська, Рівненська, Хмельницька АЕС. Чорнобильська АЕС закрита у 2000 році. АЕС виробляється до 45% усієї електроенергії України. Орієнтована винятково на споживачів.

На території країни створені Донбаська, Дніпропетровська. Харківська, Київська, Кримська, Львівська, Вінницька й Одеська енергосистеми, які об'єднані між собою. Найпотужніша лінія електропередачі Донбас — Західна Україна — Альбертірша (Угорщина) напругою 750 кВт сполучає Україну з енергосистемами Росії та країн Західної Європи.

Використання в Україні нетрадиційних видів енергії поки що не набуло значного розвитку, незважаючи на те, що вся територія України придатна для розвитку систем теплопостачання з використанням сонячної енергії. Найперспективнішими регіонами країни для розвитку сонячної енергетики є Кримський півострів та степова Україна. Наприклад, Каве Ертефай, генеральний директор Activ Solar, пояснює реалізацію проектів компанії саме в Криму тим, що на півдні України рівень сонячної активності можна порівняти з рівнем у Північній Італії, яка є лідером за кількістю сонячних інсталяцій у світі: «Кримський півострів історично страждає від дефіциту енергії. Тому проекти, подібні до наших, принесуть півострову суттєву як економічну та і екологічну вигоду»

Інститут проблем матеріалознавства (ІПМ НАНУ) має єдиний на території колишнього СРСР геліоцентр, розташований у Криму. Геліоцентр спеціалізується на дослідженні властивостей матеріалів, які створюють для роботи в спеціальних умовах.

2010 року Україна не мала жодної великої сонячної електростанції, 2011-го в країні вже працювали батареї потужністю 67,55 МВт, у Криму було збудовано найбільший сонячний парк Європи та світу.

Іноземний інвестор, австрійська компанія Activ Solar, приступила до проектування сонячного парку в селі Родникове (Сімферопольський район, АРК) і в короткі терміни побудувала станцію потужністю 7,5 МВт, яка стала найбільшою на пострадянських просторах. У лютому 2011 року пілотний сонячний парк запрацював на повну потужність. Компанія ввела в експлуатацію сонячну електростанцію «Омао Солар» потужністю 20 мегават у Сакському

районі АР Крим. Цей проект отримав нагороду в конкурсі «Успіх року» в номінації «Лідер Інновацій». За інформацією Activ Solar, це лише 1-а черга проекту «Охотникове». «Омао Солар» складається приблизно з 90 000 кристалічних сонячних модулів, встановлених на площі 40 га. Станція буде виробляти 25 000 мегават-годин «чистої» електроенергії на рік, якої досить, щоб задовольнити потреби близько 5000 домашніх господарств і дозволить скоротити до 20000 тонн викидів вуглекислого газу на рік.

23 грудня 2011 року поблизу села Перово в Криму завершено будівництво найбільшої сонячної електростанції у світі.

Незабаром Activ Solar почала будувати ще одну геліоелектростанцію в Охотниковому (Сакський район АРК), зараз на об'єкті введені в експлуатацію сонячні батареї загальною потужністю 40 МВт, до кінця 2011-го його потужність досягла 80 МВт. Розміри геліоелектростанції еквівалентні 207 футбольним полям. Сонячний парк в Охотниковому буде четвертою за потужністю PV-інсталяцією у світі і третьою — в Європі.

В останні десятиріччя в Україні почала впроваджуватися вітроенергетика. Розроблено Комплексну програму будівництва вітроелектричних станцій в Україні, в реалізації якої беруть участь ряд машинобудівних підприємств України. У с. Янтарне (Крим, Червоногвардійський район) підготовлено проект геотермальної станції (2003 р.). У

Джанкійському районі (с. Медведівка) функціонує експериментальний модуль геотермальної станції.

Слід зазначити, що територіальну організацію зумовлює принцип розміщення підприємств галузі, що досліджується. Так, здебільшого ТЕС та ГЕС орієнтуються в своєму розміщенні на наявність сировини, що призводить до нерівномірного розташування території; АЕС – на споживача, що більш менш згладжує територіальні розбіжності і забезпечує певні райони необхідним продуктом ПЕК.

Контрольні запитання:

1. Визначить місце ПЕК для розвитку господарського комплексу.
2. Охарактеризуйте структуру ПЕК.
3. Які галузі ПЕК вважаються пріоритетними для розвитку економіки?
4. Визначить принципи розміщення електростанцій України?
5. Які основні проблеми і перспективи ПЕК?

Лекція 6. Територіальна організація металургійного комплексу України

План

1. Поняття, структура, місце і роль у господарському комплексі держави.
2. Чорна металургія: райони видобування сировини, галузева і територіальна структура, проблеми і перспективи розвитку.
3. Кольорова металургія: райони видобування сировини, галузева і територіальна структура, проблеми і перспективи розвитку.

1. *Металургійний комплекс* – це галузь господарства, що займається виробництвом металу та охоплює такі технологічні процеси: добування та збагачення сировини; металургійну переробку (одержання чавуну, сталі, прокату чорних і кольорових металів); виробництво сплавів; коксохімічне виробництво; утилізація відходів основного виробництва й одержання з

них вторинних видів продукції. Основною формою суспільної організації виробництва в галузі є комбінунання. Типи виробництв у металургійному комплексі: комбінати повного циклу, комбінати неповного циклу, гірничо-збагачувальні комбінати (ГЗК).

Підприємства повного циклу тяжіють або до джерел сировини (Придніпров'я), або до споживача і джерел палива (Донбас), або знаходяться між ними (Приазов'я). Підприємства не повного циклу металургії (мала металургія) розміщуються там, де є машинобудівні заводи. Виплавка на них здійснюється з привозного металу, металобрухту, відходів машинобудування.

До металургійного комплексу належить також коксохімія, виробництво вогнетривів, будівельних конструкцій із металу, електродів тощо.

2. *Чорна металургія* – галузь важкої промисловості, до якої відносяться підприємства з видобутку і збагачення рудної і нерудної сировини для чорної металургії, по виробництву вогнетривів, продуктів коксохімічної промисловості, чавуну, сталі, прокату, феросплавів, труб сталевих і чавунних та інших виробів (рейкових кріплень, білої жерсті, оцинкованого заліза), металевих порошків чорних металів.

Найбільші залізорудні басейни – Криворізький (Дніпропетровська обл.), Керченський залізорудний басейн. Триває освоєння родовищ Кременчуцького (Полтавська обл.), Білозерського (Запорізька обл.) залізнорудних районів. ГЗК: Південний, Криворізький, Центральний, Північний та Інгулецький.

Великі коксохімічні комбінати Донбасу, а також Придніпров'я розміщені у Макіївці, Маріуполі, Горлівці, Стаханові, Запоріжжі, Дніпродзержинську, Кривому Розі, Дніпропетровську.

Чорна металургія в Україні набула розвитку в межах Південної вугільно-металургійної бази. В її межах сформувалися і функціонують три промислових райони чорної металургії, які виділяють залежно від факторів розміщення:

1. Придніпровський, де розміщення чорної металургії спочатку орієнтувалося на родовища залізної та марганцевої руди;

2. Донецький промисловий район – розміщення підприємств орієнтується на наявність коксівного вугілля;

3. Приазовський – розміщення підприємств орієнтується на шляхи транспортування коксівного вугілля Донбасу та залізної руди Керченського півострова.

3. *Кольорова металургія* – галузь металургійного комплексу, що включає видобуток і збагачення руд, виробництво і обробку кольорових металів та їх сплавів.

Провідними галузями кольорової металургії є алюмінієва, цинкова, магнієва, титанова, ртутна, феронікелева. Попутна продукція кольорової металургії — хімічні сполуки, мінеральні добрива, будматеріали і т.д. Розташування підприємств кольорової металургії зумовлене двома основними чинниками - сировинним й енергетичним.

Алюмінієва промисловість представлена Миколаївським глиноземним заводом, обсяги виробництва якого становлять 20% кольорової металургії України, Запорізьким алюмінієвим заводом та заводом алюмінієвих сплавів («Інтерсплав») у Свердловську (Луганська обл.). Титано-магнієва промисловість має власну сировинну базу. Потужний титано-магнієвий комбінат працює у Запоріжжі. Титан також виплавляють на Верхньодніпровському гірничо-металургійному комбінаті, розташованому у м. Вільногірську (Дніпропетровська обл.). На Донбасі (електроенергетичний фактор) з імпоротної сировини виплавляють цинк (центром є м. Костянтинівка, Донецька обл.). Також виробляють свинець, мідний і латунний прокат (м. Артемівськ, Донецька обл.). Виробництво ртуті з місцевих покладів кіновару – давня

спеціалізація Донецької області (м. Микитівка). Нещодавно створено Закарпатський розвідувально-експлуатаційний ртутний комбінат. Побузький нікелевий завод (Кіровоградська обл.) переробляє місцеві окислені залізно-нікелеві руди. Основна його продукція – нікель і феронікель – використовується на металургійних і машинобудівних заводах Придніпров'я і Донбасу.

В Україні виділяють такі основні райони кольорової металургії:

1. Донецький, де підприємства орієнтуються на енергетичну базу теплових електростанцій.

2. Придніпровський, що характеризується великою енергетичною базою (Дніпровський каскад гідроелектростанцій) і наявністю водних ресурсів.

3. Побузький, що орієнтується на власну сировину (нікелеві руди півдня України), на Донецьке паливо (коксівне вугілля) і на гідроелектростанції півдня України.

У Західному регіоні України виділяють три центри кольорової металургії, а саме: Львів (вторинні кольорові метали), Калуш (магнієве виробництво на базі місцевої сировини), Вишкове у Закарпатській області (руть).

У Південному регіоні центрами кольорової металургії є Одеса (виробництво вторинних кольорових металів), Миколаїв (виробництво глинозему), Красноперекопськ, де розташований Кримський завод двоокису титану.

Контрольні запитання:

1. Визначить місце металургійного комплексу для розвитку господарства України.
2. Охарактеризуйте сировинну базу для розвитку металургійного комплексу України.
3. Які основні фактори розміщення підприємств чорної і кольорової металургії?
4. Охарактеризуйте територіальну структуру чорної і кольорової металургії.

Лекція 7. Машинобудівний комплекс (МБК) України

План

1. Поняття, структура, місце і роль у господарському комплексі держави.
2. Особливості і фактори розміщення основних галузей машинобудування.
3. Галузева і територіальна структура машинобудування країни.
4. Сучасний стан галузі, проблеми та перспективи розвитку.

1. *Машинобудування* – комплекс багатьох взаємопов'язаних галузей, які виробляють машини, устаткування, інструменти для виробничою та невиробничої сфер, спеціальну оборонну техніку, а також різноманітні апарати і прилади побутового та культурного призначення для населення.

Продукція машинобудівного комплексу в загальному обсязі національного експорту становить майже п'яту частину і має тенденцію до зростання. Нині вона поставляється до 54 країн світу. Машинобудівний комплекс України являється експортноорієнтованим та інвестиційно привабливим.

До складу машинобудівного комплексу України входять три великі групи галузей: машинобудування (16 комплексних інтегрованих галузей, 90 галузей та підгалузей), промисловість металевих конструкцій і виробів (14 галузей і окремих виробництв), ремонт машин та устаткування (16 галузей). Машинобудівний комплекс України нині формують майже

3000 підприємств (об'єднань).

Машинобудування забезпечує:

- задоволення споживчого попиту населення на різноманітні товари;
- прискорення темпів НТР;
- технічне переозброєння всього господарства;
- створення матеріально-технічної бази;
- підвищення продуктивності праці за рахунок технічного прогресу;
- оборону країни;
- працевлаштування.

2. Виділяють такі основні принципи територіальної організації машинобудування:

- орієнтація на сировину;
- орієнтація на трудові ресурси;
- орієнтація на споживача;
- орієнтація на наукові центри.

У машинобудуванні існують такі форми суспільної організації виробництва: спеціалізація, кооперування, комбінування, концентрація.

3. *Важке машинобудування*, що нині дає 30 % від загального обсягу товарної продукції. Для важкого машинобудування характерні підприємства низької трудомісткості, високої металомісткості, низької транспортабельності продукції та підприємства повного виробничого циклу, що випускають продукцію невеликими серіями.

Найбільшим підприємством галузі є ЗАТ "Новокраматорський завод важкого машинобудування" (Донецька область), ВАТ „Сумське НВО ім. Фрунзе". Потужні підприємства важкого машинобудування функціонують у Донецьку, Маріуполі, Кривому Розі, Горлівці, Харкові, Луганську, Дніпропетровську.

Транспортне машинобудування об'єднує підприємства, що виготовляють основні транспортні засоби — автомобілі, літаки, тепловози, електровози, залізничні вагони, морські та річкові судна, автобуси. Автомобільні заводи України випускають автобуси (Львів), великовантажні автомашини («АвтоКраз», Кременчук), малолітражні легкові автомобілі (ВО «Комунар», «Автобаз», Запоріжжя), легкові автомобілі для сільської місцевості (ЛАЗ, ВО «Автонавантажувач», Луцьк), автомобільні мотори (Мелітополь), мотоцикли (Київ), велосипеди (Харків, Чернігів).

Авіаційна промисловість орієнтується на кваліфіковану робочу силу, що зумовило розміщення її підприємств у Києві та Харкові. До залізничного машинобудування належить виробництво вагонів, яке зосереджене у м. Кременчук (Крюківський вагонобудівний завод), у м. Дніпродзержинську. Концерн «Крюківський вагонобудівний завод» освоїв випуск сучасних пасажирських вагонів, з яких укомплектовано перші швидкісні експresi «Харків-Київ», «Дніпропетровськ-Київ».

В Україні велике значення має така галузь як суднобудування. Найбільшими центрами морського суднобудування є Миколаїв та Херсон. Суднобудування і судноремонт розвинуті в багатьох інших містах України, зокрема найбільші центри зосереджені у Херсоні, Керчі, Феодосії, Севастополі, Одесі, Іллічівську, Маріуполі. У Києві випускаються морські траулери.

Енергетичне машинобудування спеціалізується в основному на виробництві енергетичних машин і теплообмінних апаратів, турбінних трубопроводів, устаткування для атомних електростанцій, дизельних моторів, генераторів. Підприємства галузі орієнтуються на

райони виробництва металу та наявність кваліфікованої робочої сили. Основними центрами є: Харків (Харківський турбінний завод), Монастирище (Черкаська область) – поїзди для метро, Полтава (Полтавський турбомеханічний завод). Центри енергетичного дизелебудування зосереджені у Первомайську (Миколаївська область), Токмаку (Запоріжжя), Бориславі (Херсонська область). Запорізький енергомеханічний завод випускає промислові крани великої тоннажності.

Центрами виготовлення *металообробного обладнання*, зокрема верстатів, а також інструментів є міста Київ, Харків, Одеса, Житомир, Краматорськ, Львів, Бердичів. Виробництво ковальсько-пресових машин розміщене у Краматорську, Дніпропетровську, Одесі, Хмельницькому, Роздільній, Стрию. Промисловість зі створення штучних алмазів і абразивних матеріалів зосереджена у Полтаві, Львові, Запоріжжі, Києві, Іршаві (Закарпатська обл.). Продукування металообробного та деревообробного інструменту знаходиться у Запоріжжі, Хмельницькому, Вінниці, Харкові, Кам'янець-Подільському, Луганську.

Тракторобудування орієнтується насамперед на металургійну базу. Найважливішим центром тракторобудування є Харків. На випускові агрегатів виділяються: Кіровоградський завод «Гідросила», Мелітопольський завод тракторних гідроагрегатів, Вінницький тракторних агрегатів, Чугуївський завод паливної апаратури. До спеціалізованих підприємств галузі належать: ВО «Київтрактородеталь», «Харківтракторозапчастина», Рівненський завод тракторних агрегатів тощо. Особливе значення має виробництво комбайнів. Так, бурякозбиральні комбайни виробляються у Тернополі, Дніпропетровську, кукурудзозбиральні — у Херсоні.

Райони машинобудування: Харківський (Харківська, Полтавська, Сумська обл.); Донбаський (Донецький, Луганський обл.); Придніпровський (Дніпропетровська, Кіровоградська, Запорізька обл.); Центральний (Київська, Чернігівська, Житомирська, Черкаська обл.); Західний (Львівська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська, Закарпатська обл.); Подільський (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Чернівецька обл.); Південний (Одеська, Миколаївська, Херсонська обл., Крим).

4. Підприємства машинобудування розміщені нерівномірно. Низький рівень розвитку галузі характерний для Західного і Поліського машинобудівних районів. Для вирішення проблем необхідно: забезпечення випереджаючих темпів випуску наукомісткої продукції високого технологічного рівня; забезпечення конкурентоспроможності продукції промисловості на внутрішньому та зовнішньому ринках, передусім продукції з високим ступенем переробки; збільшення обсягів випуску інноваційного обладнання для енергетичної, легкої, харчопереробної, медико-біологічної галузей тощо.

Контрольні запитання:

1. Розкрийте структуру МБК України.
2. Яке значення МБК для економіки України.
3. Назвіть основні центри МБ та галузі спеціалізації.
4. Охарактеризуйте основні райони МБ.

План

1. Загальна характеристика хімічної промисловості України.
2. Особливості розвитку та розміщення галузей гірничої хімії, основної хімії та хімії органічного синтезу.
3. Структура і значення лісової промисловості.
4. Характеристика лісозаготівельної, лісопильної, деревообробної, целюлозно-паперової та лісохімічної промисловості.
5. Проблеми та перспективи розвитку галузей.

1. Хімічний комплекс належить до найскладніших міжгалузевих комплексів та складається з таких галузей як: гірничо-хімічна промисловість, основна хімія, хімія органічного синтезу.

Найважливішими техніко-економічними особливостями хімічної промисловості є: різноманітна сировинна база, складна галузева структура, значні витрати електроенергії, води та сировини на одиницю продукції, комбінування виробництва, кооперування з галузями, що виступають споживачами продукції хімічної промисловості.

2. До гірничо-хімічної промисловості входять галузі виробництва, пов'язані з видобуванням і збагаченням сировини для одержання переважно продукції основної хімії. Україна багата на гірничо-хімічну сировину: кам'яну і калійну солі, карбонати і фосфати, барит, бром, йод, борні руди, самородну сірку, ропні води, мінеральні фарби тощо.

Основна хімія виробляє різні види реактивів, особливо кислоти, соду, мінеральні добрива. Підприємства цієї галузі концентруються здебільшого у районах видобутку гірничо-хімічної сировини, вугілля та металургійних баз, а також поблизу центрів виробництва електроенергії. Основний продукт виробництва — сірчана кислота (Суми, Одеса, Вінниця, Рівне, Горлівка). Серед мінеральних добрив основне місце належить виробництву азотних добрив (Рівне — ВАТ „Рівнеазот“, Черкаси — ВАТ «Азот»). Основними центрами є: Сіверськ-Донецьк (гранульована аміачна селітра), Горлівка (ВАТ «Концерн Стирол»), Дніпродзержинськ (азотнотуковий завод), Лисичанськ, Запоріжжя.

Виробництво фосфатних добрив орієнтується на споживача. Основні підприємства з виробництва фосфатних добрив зосереджені у Костянтинівні (суперфосфатний цех), Одесі (суперфосфатний завод), Вінниці (ВАТ «Хімпром», суперфосфатний завод), Сумах (ВАТ «Сумихімпром»).

Виробництво калійних добрив орієнтоване на сировину і зосереджене в районах залягання родовищ калійних солей (Калуш, Стебник). Основним споживачем продукції калійної промисловості є сільське господарство. Калійний завод концерну «Оріана» (Івано-Франківська область) проводить комплексну переробку всіх компонентів сировини.

Содове виробництво, зокрема виготовленню кальцинованої та каустичної соди. Содове виробництво розміщене в районах видобування сировини, зокрема кухонної солі і вапняків. Найбільшим районом содового виробництва є Слов'янськ (Донецька область), Лисичанськ (Луганська область). У Криму на базі ропи Сиваша у м. Красноперекопську працює содовий комбінат з випуску каустичної соди.

Хімія органічного синтезу — це збірна назва галузей, які працюють на основі переробки вуглеводнів і тих синтетичних препаратів, що виходять з вуглеводнів, природного газу, нафти,

вугілля. Орієнтується на вуглеводневу сировину, водні ресурси та енергетичну базу.

Виробництво синтетичних смол і пластмас зосереджено у Донецьку (поліхлорвінілові смоли і пластмаси), Сєверодонецьку (склопластики і пластмасові вироби), Луцьку, Запоріжжі, Лисичанську, Сімферополі, Слов'янську.

Виробництво хімічних волокон характеризується високою матеріало-, енерго- і водомісткістю. Хімічні волокна поділяються на штучні, що виробляються із целюлози і синтетичні, що виробляються із синтетичних смол. Вони використовуються в авіакосмічній техніці, автомобілебудування, побуті. Найбільші підприємства розташовані в Києві (Дарницький шовковий комбінат), Черкасах (штучний шовк), Чернігові (штучні волокна).

Найбільшими центрами лакофарбової промисловості є Дніпропетровськ, Львів, Київ, Одеса.

В останні роки інтенсивно розвивається хіміко-фармакологічна промисловість, підприємства якої виробляють синтетичні лікарські засоби, медикаменти, вітаміни, антибіотики, кровозамінники, готові лікарські препарати тощо. В Україні є Полтавський, Львівський, Донецький, Борщагівський та Дарницький хіміко-фармацевтичні заводи. Київське АТ „Індар” випускає інсулін, київське ВАТ „Фармак” — препарати для лікування хвороб щитовидної залози.

3. Лісова промисловість — це сукупність галузей і виробництв, підприємства яких заготовляють, проводять комплексну механічну та хімічну обробку й переробку деревини.

До лісового комплексу України відносять лісогосподарську, деревообробну, целюлозно-паперову та лісохімічну промисловості.

Регіональні лісовиробничі комплекси (ЛВК) — міжгалузеві об'єднання взаємопов'язаних підприємств, які виробляють, заготовляють, переробляють продукти лісу на території та реалізують готову продукцію.

Головним принципом ведення лісового господарства є комплексність, що дає змогу проводити, крім відтворення лісових ресурсів, лісозаповідну, охоронну та екологічну діяльність, заготівлю сировини для лісохімії, ефективну переробку лісорубних решток тощо.

4. Лісозаготівельна промисловість належить до видобувних галузей промисловості, підприємства якої проводять лісосічні роботи, вивозять і сплавляють деревину, здійснюють її первинну обробку.

Лісозаготівельна промисловість зосереджена у двох спеціалізованих районах: Карпатському і Поліському. Найбільше деревини заготовляють у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій, Волинській, Рівненській і Житомирській областях.

Лісопилльне виробництво тяжіє до районів лісозаготівлі. Найбільшими лісопилльними центрами є Чернівці, Вигода, Надвірна, Рожнятів (Івано-Франківська область), Рахів, Тересва (Закарпатська область), Сколе, Стрий (Львівська область), Ковель (Волинська область), Костошль, Сарни (Рівненська область), Овруч, Коростень, Малин (Житомирська область).

Деревообробна промисловість. Підприємства цієї галузі проводять механічну та хіміко-механічну переробку заготовленої деревини та виготовляють з неї велику кількість матеріалів, зокрема виготовлення деревних плит, фанери, меблів, виробництво будівельних матеріалів.

Підприємства деревообробної промисловості розташовані в усіх областях України і характеризуються концентрацією як у районах заготівлі лісу, так і в місцях використання готової продукції: у Карпатах, Прикарпатті, Закарпатті, Поліссі, де вона розвивається на власній сировині. Основними центрами є: Житомир, Шостка, Чернігів, Чернівці, Івано-Франківськ.

Центрами використання деревинних відходів, зокрема для виробництва

деревостружкових і деревоволокнистих плит є Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса, Вигода, Свалява, Тересва та інші. Виробництво фанери розміщене в західному регіоні, зокрема у Львові, Чернівцях.

Целюлозно-паперова промисловість. Для її розвитку потрібно: наявність сировини, води, електроенергії та кваліфікованої робочої сили. Целюлозно-паперова промисловість у нашій державі розвинена недостатньо. Центрами є Жидачів (картонно-паперовий комбінат, Львівська область), Рахів (картонна фабрика, Закарпатська область), Херсон, Ізмаїл (целюлозний завод), Обухів (картонний комбінат, Київська область), Корюків (фабрика технічного паперу, Чернігівська область), Малин (паперова фабрика, Житомирська область), Понінка (целюлозно-паперовий комбінат, Хмельницька область).

Лісохімічна промисловість є окремою підгалуззю лісового комплексу й об'єднує в собі галузі, підприємства якої виготовляють понад 40 найменувань різних видів продукції: деревне вугілля, оцтову кислоту, каніфоль, скипидар, ефірну олію, формалін, метиловий спирт, кормові дріжджі. Розміщення лісохімічних підприємств орієнтується в основному на лісопромислові райони та деревообробні центри. Основними центрами лісохімії є: Великий Бичків, Свалява (Закарпатська область), Вигода (Івано-Франківська область), Славута (Хмельницька область), Коростень (Житомирська область), Клевань (Рівненська область). Новою галуззю промисловості є *гідролізна*, що допомагає хімічно переробляти деревину та нехарчову сировину, з яких методом гідролізу виробляють етиловий і метиловий спирт, білкові дріжджі, кристалічний цукор (глюкоза) тощо. Сировиною для гідролізної промисловості є тирса та інші відходи деревообробної промисловості, подрібнена деревина, солома та ін. Основні підприємства галузі — це гідролізно-дріжджові заводи у Верхньодніпровську (Дніпропетровська область) та Запоріжжі. Окремі цехи і виробництва є в Одесі, Сімферополі, Василькові (Київська область), Кіровограді, Вінниці. Гідролізна промисловість кооперується з олійною та консервною промисловістю.

5. Про ступінь впливу хімічного комплексу на розвиток української економіки свідчить той факт, що в міжгалузевій структурі споживання хімічна продукція становить майже четверту частину. Хімічний комплекс нараховує понад 250 підприємств, на яких зайнято близько 220 тис. працівників, що становить 5,4 % всього промислово-виробничого персоналу країни. Для забезпечення зростання обсягів виробництва необхідно вводити нове, високопродуктивне обладнання, в тому числі у виробництві аміаку, сірчаної кислоти, синтетичних смол і пластмас. У зв'язку з специфікою роботи хімічної промисловості виникає проблема переробки відходів.

У хімічному комплексі України виникла низка проблем які потребують негайного вирішення, зокрема: залежність від імпорту широкого спектра сировини і напівпродуктів, технічне переозброєння більшості виробництв з метою зменшення енергомісткості, зменшення собівартості та підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

В державі склалася напружена ситуація із лісоматеріалами, папером, картоном та іншою продукцією з деревини. Все це призводить до інтенсивного неконтрольованого використання лісових ресурсів, що негативно впливає на стан лісів.

Слід звернути увагу на незадовільну забезпеченість лісового господарства активною частиною основних виробничих фондів – спеціальними транспортними засобами, машинами для заготівлі деревини, проведення лісгосподарських робіт, охорони лісів. Відсутність на озброєнні лісгосподарських підприємств багатоопераційних агрегатних машин не дозволяє запровадити у виробництво прогресивну екологічно зорієнтовану технологію асортиментної заготівлі деревини.

Раціональне використання та відтворення лісових ресурсів потребує створення повноцінної системи моніторингу лісів як комплексу безперервного спостереження, оцінки і прогнозу їх стану.

Контрольні запитання:

1. Розкрийте структуру хімічного комплексу України.
2. Охарактеризуйте сировинну базу хімічного комплексу України.
3. Назвіть основні центри розвитку галузей хімічної промисловості.
4. Які особливості розвитку лісопромислового комплексу України.
5. Визначить основні проблеми розвитку цих галузей.

Лекція 9. Агропромисловий комплекс України (АПК)

План

1. Поняття АПК, його місце в економіці України.
2. Передумови та фактори розвитку АПК.
3. Галузева структура АПК.
4. Функціональна структура АПК.
5. Територіальна структура АПК.

1. *Агропромисловий комплекс (АПК)* – це сукупність взаємопов’язаних підприємств з вирощування, зберігання, заготівлі, транспортування, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, а також обслуговуючих та допоміжних підприємств та організацій.

Агропромислова інтеграція – це процес посилення зв’язків між виробництвом сільськогосподарської сировини, її зберіганням, транспортуванням, переробкою, та споживанням кінцевої продукції. Виділяють два типові види інтеграції: горизонтальна та вертикальна

Агропромислове комплексотворення – це вираз процесу усупільнення виробництва, технологічно-економічної і територіальної організації підприємств різних галузей.

АПК, поряд з промисловістю, відіграє провідну роль у господарстві, на його частку припадає майже 30% національного доходу України, зайнято близько 25% працюючих. Майже в третині областей України АПК займає провідне місце у господарстві згідно з часткою у валовому внутрішньому продукті.

2. Серед факторів, які впливають на розвиток АПК України, пріоритетними є: система господарювання, характер виробничих відносин, рівень соціально-економічного розвитку країни, природні ресурси та структура земельного фонду, технічний рівень і стан основних фондів підприємств АПК, забезпеченість трудовими ресурсами, транспортно-географічні умови.

3. *Галузева структура АПК:*

- сільське господарство (рослинництво і тваринництво);
- виробництво засобів виробництва;
- переробна промисловість (харчова і легка);
- виробнича інфраструктура;
- соціальна інфраструктура;

- підготовка кадрів та наука.

У галузевій структурі АПК України провідне місце займає *сільське господарство*. У галузевій структурі сільського господарства розвиваються рослинництво і тваринництво. Домінує рослинництво, на його частку припадає приблизно 52-53% усієї сільськогосподарської продукції.

Провідне місце в рослинництві займає *зернове господарство*. Зернові культури є основними в усіх сільськогосподарських зонах, особливо в Лісостепу і Степу. Головною зерновою культурою є озима пшениця. *Технічні культури* займають 11% у структурі посівних площ України. Більше 75% посівних площ зосереджено в основній зоні вирощування цукрового буряка – лісостеповій, перш за все, в центральних її областях: Тернопільській, Вінницькій, Хмельницькій, Полтавській.

Тваринництво в Україні багатогалузеве. Основними його галузями є скотарство, свинарство, вівчарство і птахівництво. Скотарство розвивається у Поліссі, передгір'ях Карпат і достатньо забезпечених кормами областях Лісостепу. Тут переважають молочно-м'ясний та м'ясо-молочний напрями скотарства. Свинарство посідає друге місце. Найбільша його густина у Вінницькій, Київській, Черкаській, Хмельницькій, Закарпатській, Чернівецькій областях.

4. Виділяються дві інтегровані групи спеціалізованих АПК: рослинницькі (зернопромисловий, буряко-цукровий, плодоовочеконсервний, картопле-спиртовий, виноградарський, льонопромисловий) і тваринницькі (м'ясо-, молоко-, птахопромисловий комплекси та рибоконсервний).

Серед рослинницьких комплексів особливу роль відіграє *зернопромисловий*. Він представлений борошномельною, круп'яною, хлібопекарською, макаронною, кондитерською галузями. Провідне місце в АПК України займає і *цукровобуряковий* та *плодоовочеконсервний* комплекс. У територіальному поділі праці бере активну участь і *олієжировий* комплекс, основою якого є виробництво та переробка соняшника. У цей комплекс входять також маргаринові, миловарні заводи, жирові комбінати. У двох районах – Поліському і Прикарпатському – розміщені підприємства *льонопромислового* комплексу. Більше 30 льонозаводів зосереджені у Волинській, Житомирській, Рівненській і Чернігівській областях. *Виноградо-виноробне* виробництво України концентрується на півдні України, в Криму та Закарпатті.

Молокопромисловий і м'ясо-промисловий АПК. У Лісостепу і Степу переважають м'ясний і м'ясо-молочний напрями та птахівництво. Останнє відіграє важливу роль у Криму. Вівчарство в Україні розвивається в передгір'ях Карпат і в Степу. Забезпечує сировиною текстильну і хутряну промисловості. Бджільництво зосереджене у Карпатах, лісостепових та степових областях. До складу молокопромислового комплексу входять, крім молочного, маслопереробні, молочноконсервні й обслуговуючі виробництва. Основними виробниками є Київська, Вінницька, Чернігівська та інші області.

5. *Інтегральна агропромислова зона* – територіальне поєднання всіх агропромислових продуктивних підкомплексів у межах однієї природно-господарської зони.

Інтегральний промисловий район – територіальне поєднання агропромислових підприємств у межах певної частини природно-господарської зони, для якої характерна підвищена концентрація виробництва додаткової товарної сировинної продукції.

Спеціалізований агропромисловий район – сукупність агропромислових підприємств одного виробничого циклу, на основі якого виробляється якийсь один вид додаткової товарної продукції, наприклад хмелярський агропромисловий район України.

Приміські АПК є інтегральними і спеціалізованими, в основі їх формування лежать переважно суспільно-географічні фактори і умови, тому вони як правило є азональними утвореннями навколо своїх „ядер-споживачів” – міських агломерацій і великих міст.

В країні виділяють агропромислові зони:

- Поліська агропромислова зона;
- Лісостепова агропромислова зона;
- Степова агропромислова зона;
- Агропромислова зона Карпат та Криму.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняттю АПК.
2. Яке місце займає АПК в економіці України.
2. Назвіть передумови та фактори розвитку АПК.
3. Розкрийте галузеву структуру АПК.
4. Охарактеризуйте агропромислові зони України.

Лекція 10. Соціальний комплекс України: територіальні та галузеві особливості розвитку

План

1. Галузева структура і значення.
2. Легка промисловість, структура, принципи розміщення і географія.
3. Сфера послуг, її розвиток і розміщення.

1. До соціального комплексу належить виробництво товарів народного споживання, а також сфера послуг. Найбільш активно розвиваються торгівля та побутове обслуговування. Криза спостерігається в легкій промисловості, освіті, охороні здоров'я, культурі. У соціальному комплексі України зареєстрована найбільша кількість підприємств приватної форми власності. Його значення постійно зростає.

2. Легка промисловість охоплює текстильну, трикотажну, швейну, шкіряну, взуттєву та інші. При розміщенні підприємства легкої промисловості орієнтуються на споживача, жіночі трудові ресурси і джерела сировини. Текстильна промисловість представлена найбільшими підприємствами у Донецьку, Херсоні, Тернополі (бавовняні комбінати), Нікополі (прядильно-нитковий комбінат), а також Києві, Харкові, Полтаві та ін. Вовняна промисловість – Чернігів, Донецьк, Кривий Ріг, Одеса, Суми, Луганськ. Виробництво килимів – Київ, Черкаси, Богуслав та ін. Підприємства лляної промисловості – Житомирська, Рівненська, Львівська, Чернігівська області. Трикотажна промисловість випускає верхній одяг, білизну, шкарпетки. Підприємства зосереджені у Києві, Харкові, Львові, Житомирі, Одесі. Швейна промисловість розвинута майже у всіх великих містах. У країні також активно розвивається хутрове виробництво (Балта, Одеська область; Жмеринка, Вінницька область, Харків), шкіряне і взуттєве виробництво (Київ, Луганськ, Одеса, Дніпропетровськ).

3. Найпоширеніші підприємства торгівля і громадського харчування. Вони є у кожному населеному пункті. В останні роки їх мережа різко зросла. Система закладів охорони здоров'я представлена лікарнями, поліклініками, медпунктами тощо. Найбільша кількість лікарів усіх спеціальностей зосереджена у Києві, Севастополі, АРК. Рекреаційне господарство отримує свій

розвиток у Криму, Карпатах, на узбережжі Чорного та Азовських морів. Найбільша кількість вищих навчальних закладів у Харкові і області, Києві та області, Одесі та області. Мережа житло-комунальних підприємств і організацій забезпечує населення електроенергією, водою, каналізацією, сміттєпроводом тощо. В країні вона розвинута вкрай нерівномірно та має деякі проблеми реформування.

Транспортний комплекс – це поєднання різних видів транспорту, що обслуговує підприємства, організації та населення. В Україні розвинуті всі види транспорту. Залізний транспорт посідає перше місце серед інших видів транспорту за вантажообігом. Найбільші залізничні вузли – Харків, Київ, Дніпропетровськ, Львів, Ковель, Дебальцево, Жмеринка, Знам'янка та інші. Автомобільний транспорт займає перше місце серед інших видів транспорту за пасажирообігом. Найкраще забезпечені автомобільними шляхами Донбас, Придніпров'я, Поділля. Морський транспорт відіграє важливу роль у міжнародних зв'язках нашої країни. Найбільші порти – Одеса, Іллічівськ, Миколаїв, Херсон, Керч, Маріуполь, Бердянськ, Ізмаїл. Повітряний транспорт має великі перспективи розвитку. Найбільші аеропорти Київ, Одеса, Сімферополь, Дніпропетровськ. Трубопровідний транспорт призначений для перевезки нафти, газу та інших рідких і сипучих речовин. Найбільший нафтопровід «Дружба». Газопроводи – «Дашава-Київ-Москва», «Шебелинка-Дніпропетровськ-Кривий Ріг-Одеса-Кишинів». Міський транспорт представлений трамваями, автобусами, тролейбусами та метро. Трамваї обслуговують 24 міста, тролейбуси – 47. Метро діє у Києві, Харкові та Дніпропетровську. Враховуючи європейську інтеграцію Україною пролягатимуть чотири транспортні коридори.

Контрольні запитання:

1. Яка галузева структура соціального комплексу України?
2. Назвіть принципи розміщення і розвитку соціального комплексу України.
3. Визначить основні центри розвитку легкої промисловості.
4. Яке значення має сфера послуг для підвищення продуктивності праці населення країни?
5. Охарактеризуйте сферу послуг, її розвиток і розміщення по території України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ:

1. Які галузі входять до складу виробничої сфери?
2. Які галузі входять до складу невиробничої сфери?
3. Назвіть елементи територіальної структури господарства.
4. Які форми організації виробництва характерні для господарства України?
5. Наведіть приклади промислових центрів, що спеціалізуються на виробництві чорних металів та кольорових металів.
6. Наведіть приклади промислових центрів, що спеціалізуються на машинобудуванні.
7. Що таке ВВП? Від чого залежить його обсяг?
8. Що таке ВНП і як він формується?
9. Що відбувається на сучасному етапі з показниками ВВП та ВНП в Україні?
10. Чи завжди на території України промисловість була однією з провідних галузей?
11. Які галузі промисловості України можна назвати традиційною?

12. Чи змінюється галузева структура промисловості з розвитком господарства в цілому? Наведіть приклади.
13. Доведіть, що промисловість – провідна галузь господарства України.
14. Які виробництва належать до добувних галузей промисловості?
15. Які чинники впливають на розміщення підприємств промисловості?
16. Як ЕГП впливає на розміщення підприємств промисловості?
17. Визначте найбільші тепло-, гідро- та атомні електростанції України.
18. Які чинники впливають на розміщення електростанцій різних типів в Україні?
19. Які кольорові метали Вам відомі?
20. Які руди кольорових металів є в Україні? Із якими геологічними структурами вони пов'язані?
21. Чи впливає розвиток кольорової металургії на НТП? Наведіть приклади.
22. Назвіть основні галузі машинобудування України та їх центри.
23. Що зараз «гальмує» розвиток машинобудування в Україні? Як можна запобігти таких процесів?
24. Які галузі хімічної промисловості найбільше розвинуті в Україні? Чому?
25. Чому хімічне виробництво менш трудомістке, ніж інші?
26. Сформулюйте роль і значення лісової й деревообробної промисловості в господарстві країни.
27. Які товари легкої промисловості виробляються в вашій області? Чим це обумовлено?
28. Назвіть основні принципи розміщення харчової промисловості України.
29. До якої сфери в структурі економіки країни належить сільське господарство.
30. Як ви вважаєте, від яких умов залежить рівень розвитку сільського господарства території?
31. Які природні фактори впливають на розвиток і галузеву структуру сільського господарства країни?

Лекція 11. Особливості суспільно-географічного районування України.

Характеристика Донецького економічного району

План

1. Схеми соціально-економічного районування території України (за В.А. Поповкіним, О.І. Шаблієм, М.І. Долішнім, М.М. Паламарчуком, Ф.Д. Заставним, М.Д. Пістуном).
2. Економіко-географічна характеристика Донецького економічного району (за типовим планом).

1. 19-20 ст. Україну поділяли на 3 макрорегіони (М. Драгоманов, С. Рудницький, В. Садовський) – Україна Лівобережна, Правобережна, Причорноморська (історико-географічний принцип). На початку 1950-х років К.Г. Воблий виділяв 5 економічний районів: Центральний, Північно-Східний, Південно-Західний, Західний. Наприкінці 1950-х років О.Т. Діброва виділив 6 внутрішньореспубліканських районів: Донбас, Промислове Подніпров'я, Північно-Східний, Центральний, Західний, Причорноморський (в основі економічний принцип). У 1957-1965 рр. територія УРСР поділялась на 11, потім на 14, а наприкінці – на 7 економічних районів, якими

керували ради народного господарства – раднаргоспи.

У 1961 р. була затверджена нова схема великих економічних районів СРСР, три з яких були на території України:

- Донецько-Придніпровський
- Південно-Західний
- Південний.

На поч. 1980-х р. Інститут географії НАН України (О.М. Маринич) розробив схему природно-господарської регіоналізації країни: Західне Полісся, Українські Карпати, Київське Придніпров'я, Лівобережне Придніпров'я, Промислове Придніпров'я, Донбас, Українське Причорномор'я, Крим

До 1991 р. Україну поділяли на 3 економічних районів, у складі яких розглядають підрайони:

1. Південно-Західний (41,1% території):

- Карпатський підрайон – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області.
- Подільський підрайон – Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області.
- Волинський підрайон (Західно-Поліський) – Волинська, Житомирська, Рівненська області.
- Київський (Центрально-Український) підрайон – Київська, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська області.

2. Донецько-Придніпровський район (40% території):

- Північно-Східний підрайон – Полтавська, Сумська, Харківська область.
- Донбас – Донецька, Луганська область.
- Придніпровський підрайон – Дніпропетровська, Запорізька область

3. Південний район (18% території) – АР Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська область.

Національний інститут стратегічних досліджень (1992 р.) – 5 внутрішньореспубліканських макрорайонів: Центрально-Український, Донбас, Слобідська Україна, Причорноморський, Західно-Український.

В.А. Поповкін у 1993 р. – 10 економічних районів (Донбас, Катеринословське Придніпров'я, Слобідська Україна, Київське Полісся, Одесько-Таврійський, Українські Карпати, Поділля, Середнє Придніпров'я, Волинське Полісся, Крим.

Ф.Д. Заставний (1992-1994 рр.) виділив 3 макрорайони – Східний, Західний, Південний. На основі яких 9 економічних районів: Центрально-Поліський (Столичний), Центральноукраїнський (Центральний), Західно-Поліський (Північно-Західний), Карпатський (Прикарпатський), Подільський, Причорноморський, Придніпровський, Донецький, Північно-Східний

М.Д. Пістун (1994-1996 рр.) підтримав цю схему районування та запропонував уточнення в назвах районів та назвав ці райони суспільно-географічними.

Суспільно-географічний район (СГР) – це великий регіон України, територія якого тісно пов'язана демографічними, урбаністичними, соціальними, культурними та економічними процесами.

2. *Донецький СГР* сформувався у складі Донецької та Луганської областей. Його площа 53,2 тис.км.кв, або 8,8% площі території України. На території району проживає майже 7,8 млн. жителів, або 15,4% населення України. Прикордонне географічне положення 50% кордонів

району – це кордон з Росією. Транспортно-географічне положення району характеризується як дуже вигідне.

На території району знаходяться міста, які посідають відповідно друге, третє, п'яте, шосте та восьме місця серед найзабрудненіших міст України – Маріуполь, Макіївка, Дебальцеве, Луганськ, Стаханов.

Донецький район спеціалізується на: вугільній промисловості; електроенергетиці; виробництві продукції чорної і кольорової металургії; виробництві продукції хімічної промисловості), а саме мінеральних добрив, соди, барвників, хімреактивів тощо; машинобудуванні: важкому, вагоно- і локомотивобудуванні тощо; виробництві цементу.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняттю «економіко-географічний район».
2. Які схеми регіоналізації території України ви знаєте?
3. Яка класифікація на вашу думку є досконалою?
4. Назвіть галузі спеціалізації Донецького економічного району.
5. Визначить проблеми і перспективи Донецького економічного району.

Лекція 12. Суспільно-географічна характеристика Столичного, Центрального, Північно-Східного економічних районів

План

1. Економіко-географічна характеристика Столичного економічного району (за типовим планом).
2. Економіко-географічна характеристика Центрального економічного району (за типовим планом).
3. Економіко-географічна характеристика Північно-Східного економічного району (за типовим планом).

1. Столичний економічний район складається з Київської, Житомирської і Чернігівської області. Площа 90,7 тис.км.кв. або 14,9% площі України. Населення 7,3 млн. осіб, або 14,4% населення України. На формування районного господарського комплексу найбільший вплив мають ґрунтово-кліматичні, мінерально-сировинні, лісові та водні ресурси. Мінеральні ресурси району: паливні (нафта і природний газ; буре вугілля; торф), рудні (титанові руди), нерудні (фосфорити; граніти і гнейси; лабрадорити і мармур; суглинки, глини, кварцові піски, крейда, мергелі, каолін, пісковики). У районі є запаси мінеральних вод: Миронівське, Білоцерківське, Кагарлицьке джерела (у Київській області), Щорсівське (у Чернігівській).

Столичний СГР спеціалізується: машинобудування приладів, верстатів, суден, літаків, сільсько-господарської техніки, екскаваторів, мотоциклів, технологічного обладнання для легкої і харчової промисловості тощо (Київ, Житомир, Чернігів, Бердичів, Ірпінь, Васильків, Коростишів, Ніжин); хімічної промисловості, хімічних волокон, пластмас, шин, лаків, фарб, фармацевтичних препаратів тощо (Гнідинці, Київ, Чернігів, Житомир, Біла Церква, Ніжин); легкої промисловості, шовкових, лляних, вовняних тканин, швейних, трикотажних, хутрових і взуттєвих виробів тощо; харчової промисловості, м'ясної, молочної, цукрової; будівельної індустрії, будівельного і оздоблювального каміння тощо; лісопереробної промисловості, меблів, картону, паперу тощо; вирощуванні льону, картоплі, хмелю тощо.

2. Центральний СГР у складі Кіровоградської та Черкаської областей. Займає площу 45,5

тис.км. кв., або 7,5% території України. У районі проживає понад 2,7 млн. жителів, або 5,3% загальної кількості населення в Україні. Вигідність суспільно-географічного положення району визначають: розміщення у центрі України, зв'язок транспортними магістралями із Столичним районом, Донбасом, промисловим Придніпров'ям, причорноморськими областями; розташування у безпосередній близькості до потужних паливних та металургійної баз України, як Донбас, Придніпров'я. Мінеральні ресурси представлені бурим вугіллям (у Олександрії та Ватутіному); урановими рудами (у Кіровоградській області); торфом, горючі сланці (Олександрійське родовище); нікелево-хромовими рудами Побужжя, Заваллівським родовищем графіту в Кіровоградській області дає 100% його видобутку в Україні.

Центральний район спеціалізується на вирощуванні і переробці сільськогосподарської продукції галузями харчової промисловості, насамперед, цукрової, олійної, молочно-консервної, плодоовочеконсервної тощо; машинобудуванні, а саме сільськогосподарському та виробництві обладнання для харчової промисловості; виробництві продукції хімічної промисловості, а саме: хімічних волокон, мінеральних добрив тощо; кольоровій металургії, а саме нікелевій промисловості; легкій промисловості.

3. До складу Північно-Східного району входять Харківська, Полтавська і Сумська області. Площа району становить 84,0 тис. км. кв. Населення понад 6,1 млн. осіб, або 12,1% населення України. Суспільно-географічне положення району досить вигідне. Розміщення поблизу потужних паливно-металургійних баз (Донбасу, Промислового Придніпров'я) і великих промислових вузлів, що стимулює розвиток різноманітних міжрайонних зв'язків. Густа транспортна мережа.

Спеціалізацією району є: машинобудування: сільськогосподарське, енергетичне і електротехнічне, верстато- і приладобудування, транспортне, виробництво устаткування для легкої і харчової промисловості; легка промисловість; харчова промисловість; газова, нафтова і нафтопереробна промисловість; хімічна промисловість: виробництво мінеральних добрив, кіно-, фотоплівки, магнітних стрічок, хімреактивів; видобуток та збагачення залізної руди.

Контрольні запитання:

1. Дайте економіко-географічну характеристику Столичного економічного району.
2. Дайте економіко-географічну характеристику Центрального економічного району.
3. Дайте економіко-географічну характеристику Північно-Східного економічного району.

Лекція 13. Суспільно-географічна характеристика Причорноморського, Придніпровського, Подільського економічних районів

План

1. Економіко-географічна характеристика Причорноморського економічного району (за типовим планом).
2. Економіко-географічна характеристика Придніпровського економічного району (за типовим планом).
3. Економіко-географічна характеристика Подільського економічного району (за типовим планом).

1. До складу Причорноморського СГР входять Одеська, Миколаївська та Херсонська

області, Автономна Республіка Крим. За площею район є найбільшим в Україні – 113,4 тис.км², або 18,8% її території. В ньому проживає майже 7,3 млн жителів, або 14,4% населення України. Вигідність суспільно-географічного положення району визначають: приморське положення щодо Чорного і Азовського морів; зручне транспортно-географічне положення; сусідське положення з Придніпровським і Донецьким районами; розміщення у степовій зоні із сприятливими агрокліматичними умовами, що дає можливість району бути однією з головних баз виробництва сільськогосподарської продукції в Україні.

Спеціалізацією району є: рекреаційний комплекс, вирощування сільськогосподарських культур та їх промислова переробка, сільськогосподарське, транспортне машинобудування, приладо- і верстатобудування, виробництво обладнання для легкої і харчової, легка промисловість: вовняна, бавовняна, конопле-джутова тощо.

2. Придніпровський район у складі Дніпропетровської і Запорізької областей займає площу 59,1 тис.км², що складає 9,8% території України. В районі проживає понад 5,8 млн. жителів, що становить 11,5% загальної кількості населення України. Сусідство з розвиненим в економічному відношенні Донецьким районом, район перетинає Дніпро густа мережа сухопутних транспортних шляхів, сприятливими умовами для розвитку сільськогосподарського виробництва визначає вигідне ЕГП.

Галузями спеціалізації господарства Придніпровського СГР є: чорна і кольорова металургія; електроенергетика; машинобудування, а саме електротехнічне, важке, транспортне, сільськогосподарське; хімічна промисловість, а саме коксохімія, виробництво мінеральних добрив, гумотехнічних та лакофарбових виробів, пластмас; промисловість будівельних матеріалів; харчова промисловість.

3. До складу Подільського СГР входять Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області. Його площа 60,9 тис. км², що становить 10,1% території України. У Подільському районі проживає понад 4,5 млн. жителів, або 8,9% населення України. Вигідність суспільно-географічного положення району визначають: розташування у центральній частині Правобережної України; розміщення у сприятливих для розвитку сільського господарства; прикордонне положення з Молдовою; розміщення на перетині залізничних і автомобільних магістралей міжнародного значення тощо.

Спеціалізацією району є: сільськогосподарське виробництво (зернове, буряківництво, тваринництво) та харчова промисловість; машинобудування і металообробка: сільськогосподарське і електротехнічне; легка промисловість (текстильна, трикотажна, швейна); промисловість будівельних матеріалів (виробництво цементу); хімічна промисловість (виробництво фосфатних добрив); електроенергетика.

Контрольні запитання:

1. Дайте економіко-географічну характеристику Причорноморського економічного району.
2. Дайте економіко-географічну характеристику Придніпровського економічного району.
3. Дайте економіко-географічну характеристику Подільського економічного району.

План

1. Економіко-географічна характеристика Карпатського економічного району (за типовим планом).
2. Економіко-географічна характеристика Північно-Західного економічного району (за типовим планом).
3. Україна і світове господарство.

1. Карпатський СГР включає Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку області. Його площа становить 56,6 тис. км², або 9,4% території України. У районі проживає понад 6,4 млн. жителів, або 12,7% населення України.

Суспільно-географічного положення району визначають: стратегічно вигідне пограничне з країнами Європи (Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою) положення; розташування поблизу центру Європи; транспортно-географічне положення на перетині міжнародних залізниць, трубопроводів, ліній електропередач; сприятливе положення відносно Українських Карпат із значними рекреаційними ресурсами.

Спеціалізацію району визначають: нафтова, нафтопереробна і газова промисловість; машинобудування (приладо-, верстатобудування, транспортне, сільськогосподарське машинобудування, випуск обладнання для нафтової і газової промисловості); хімічна промисловість (виробництво калійних добрив, медичних препаратів); лісова, деревообробна, меблева, целюлозно-паперова, лісохімічна промисловість; харчова промисловість; легка промисловість; рекреаційне господарство.

2. Північно-Західний район у складі Волинської і Рівненської областей є найменшим за площею – 40,3 тис. км², що складає 6,7% території України. У ньому проживає майже 2,3 млн. жителів, або 4,5% населення України.

Прикордонне СГП району можна розглядати як особливий ресурс для подальшого розвитку. Близькість до європейського ринку, що сприяє активній участі району в транзитному транспортному обслуговуванні експортно-імпортних перевезень України. Наявність розвинутої транспортної мережі, насамперед автомобільної та залізничної. Вигідність суспільно-географічного положення району визначають: прикордонне положення в зоні контактної взаємодії інтересів України, Польщі та Білорусі.

Спеціалізацію району визначають такі галузі: сільське господарство і промислова переробка, насамперед, молока, м'яса, льону, картоплі та хмелю; лісове господарство, деревообробка, лісохімічна та меблева промисловість; хімічна промисловість (виробництво азотних добрив); виробництво автомобілів та електротехнічних виробів; виробництво електроенергії.

3. Зовнішньоекономічні зв'язки відіграють велику роль у розвитку економіки країни. Нині Україна здійснює зовнішньоторгівельні операції з 120 країнами. Найбільші обсяги продукції Україна експортує до Росії, Німеччини, Китаю, США, Великобританії, Білорусії, Швейцарії, Таїланду. Серед експортної продукції переважають чорні метали, хімічна продукція, продукти харчової промисловості.

Імпортує країна мінеральне паливо, нафту та природний газ. Основними країнами імпортерами є Росія, Німеччина, США, Польща, Італія. Україна в півтора рази більше надає послуг різним країнам світу. Ніж отримує від них. Найбільші інвестиції в економіку України спрямовують США, Нідерланди та Німеччина. Українські інвестиції спрямовані переважно до

Росії, В'єтнаму, Швейцарії. Україна має великі можливості для розширення зовнішньоекономічних зв'язків, завоювання світового ринку виробами АПК, чорної металургії, хімічно промисловості.

Контрольні запитання:

1. Дайте економіко-географічну характеристику Карпатського економічного району.
2. Дайте економіко-географічну характеристику Північно-Західного економічного району.
3. Які зовнішньоекономічні зв'язки Україна має з країнами світу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

1. Наведіть приклади підприємств і установ, які належать до соціальної сфери.
2. Доведіть, що від рівня розвитку соціальної сфери залежить рівень життя людини.
3. Визначте структури перевезень за видами транспорту у різних транспортних вузлах України.
4. Від яких факторів належить рівень розвитку території?
5. Від яких факторів залежить економічне районування території України?
6. Назвіть пункти плану характеристики економічних районів.
7. Назвіть економічні райони, що виділяються на території України та області, які входять до їх складу.
8. Поясніть, абстрактно чи реально існують економічні райони на території України?
9. Дайте характеристику ЕГП одного з економічних районів (на вибір).
10. Наведіть галузі спеціалізації кожного з районів і наведіть приклади економічних зв'язків між ними.
11. Визначить демографічні проблеми кожного з районів. Запропонуйте можливі шляхи вирішення цих проблем.
12. Наведіть приклади нераціонального використання ресурсів людиною.
13. Які проблеми і перспективи розвитку економічного району, своєї області, міста, селища, села ви можете зазначити.

IV. СЕМІНАРСЬКІ І ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема № 1: Географічні засади розвитку українського суспільства. Предмет економічної географії. /2год/

Метою заняття є вивчення економіко- і політико-географічних передумов і напрямків розвитку України її геополітичні та гео економічні вектори, виділення і характеристика важливих етапів формування території, загальна оцінка її природоресурсного і геополітичного потенціалу, аналіз основних елементів економіко-географічного положення і сучасного державного та адміністративно-територіального устрою України. *Висвітлювати всі питання семінару в контексті поточних політичних і економічних прогресів, що передбачає опрацювання актуальних інформаційних джерел.*

Питання для обговорення

1. Основи політико-географічної характеристики України, її місце на сучасній політичній карті Європи і світу.

1.1. Кордони і розміри території.

1.2. Сусідське положення і розміщення відносно міжнародних політичних центрів.

1.3. Історико-географічні особливості формування території України. Історія української державності.

1.4. Негативні соціально-економічні наслідки територіальної роз'єднаності країни в період колоніальної залежності.

2. Сучасне економіко-географічне положення України., та чи має на нього вплив фізико-географічна складова.

2.1. Розташування відносно економічних центрів сусідніх країн та міжнародних економічних угруповань.

2.2. Наближення до паливних та сировинних баз світу.

2.3. Транспортно-географічне положення областей України/за індексом зручності для розвитку економічних зв'язків, атлас України промисловість та інвестиційна діяльність.

3. Делімітація та демаркація державних кордонів України. Сучасні проблемні аспекти.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Визначення позитивних і негативних рис економіко-географічного та геополітичного положення України

Мета: удосконалити навички роботи з контурною картою, формувати вміння характеризувати економіко-географічне та геополітичне положення України.

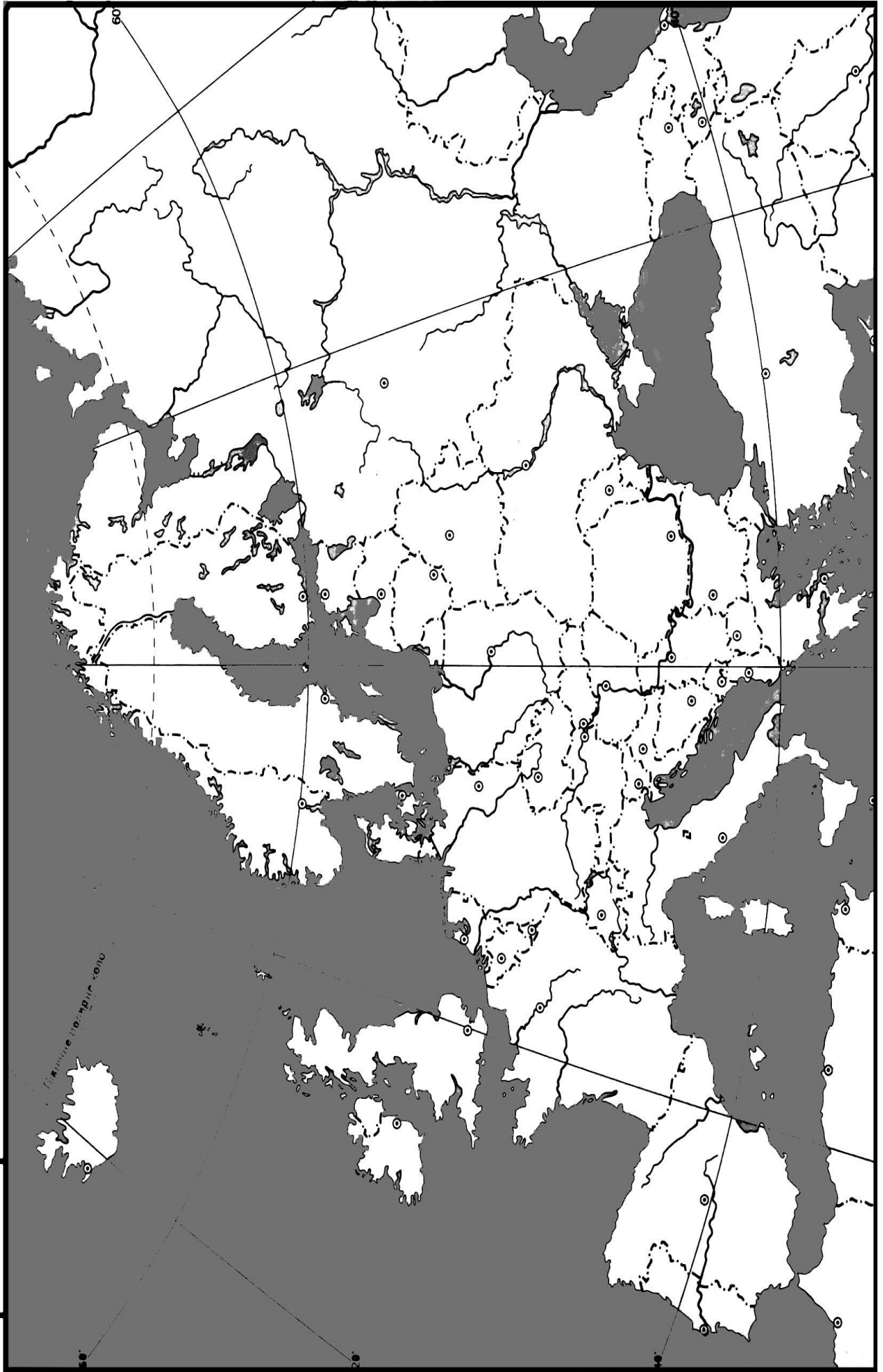
Обладнання: політична карта Європи, навчальний атлас України, лінійка, кольорові олівці.

Хід роботи

1. Позначте на контурній карті України широкою червоною лінією сухопутний кордон України. Територію зафарбуйте жовтим кольором, чорним кольором підпишіть горизонтально великими буквами назву нашої держави.
2. Підпишіть на карті назви країн, які межують з Україною, позначте їхні кордони.
3. Заповніть таблицю оцінки позитивних і негативних рис економіко-географічного та геополітичного положення України. У колонці оцінки поставте проти кожного пункту три плюси, якщо це дуже вигідне положення, два-порівняно вигідне, один-скоріше вигідне, ніж не вигідне, а також один мінус, якщо-скоріше вигідне, ніж не вигідне, два-досить не вигідне, і три-зовсім не вигідне.

Пункт характеристики ЕГП і ГПП	Коротка характеристика	Оцінка
1. Розташування у регіоні світу		
2. Економічна оцінка оточення (країни та рівень їхнього розвитку, наявність потрібних для України природних ресурсів, вихід до моря)		
3. Політична оцінка оточення (приналежність країн-сусідів до міждержавних об'єднань, вплив їхнього членства на міжнародні зв'язки з Україною)		
4. Розміщення відносно важливих міжнародних транс-портних магістралей		
5. Розміщення відносно осередків конфліктів – “гарячих точок”		
6. Останні зміни і перспективи змін ЕГП і ГПП України		

Країни Європи

Тема № 2: Адміністративно-територіальний устрій України. /2/

Мета: удосконалювати навички роботи з контурною картою, закріпити знання про сучасний адміністративно-територіальний поділ України.

Обладнання: карта адміністративно-територіального поділу України, навчальний атлас України, лінійка, кольорові олівці.

Питання для обговорення

1. Походження назви Україна. Українська державна територія й етнічні землі.
2. Територіальний політико-адміністративний устрій і регіональні політичні відмінності.
3. Історико-географічні аспекти формування державної території України.
4. За різними літературними джерелами з'ясувати суть та походження назви «Україна», показавши еволюцію і сучасне значення. Українська державна символіка.
5. Особливості сучасного адміністративно-територіального устрою та доцільність його зміни.
6. Національна територія і національна державність.
7. Географія української мови, сучасні проблеми.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

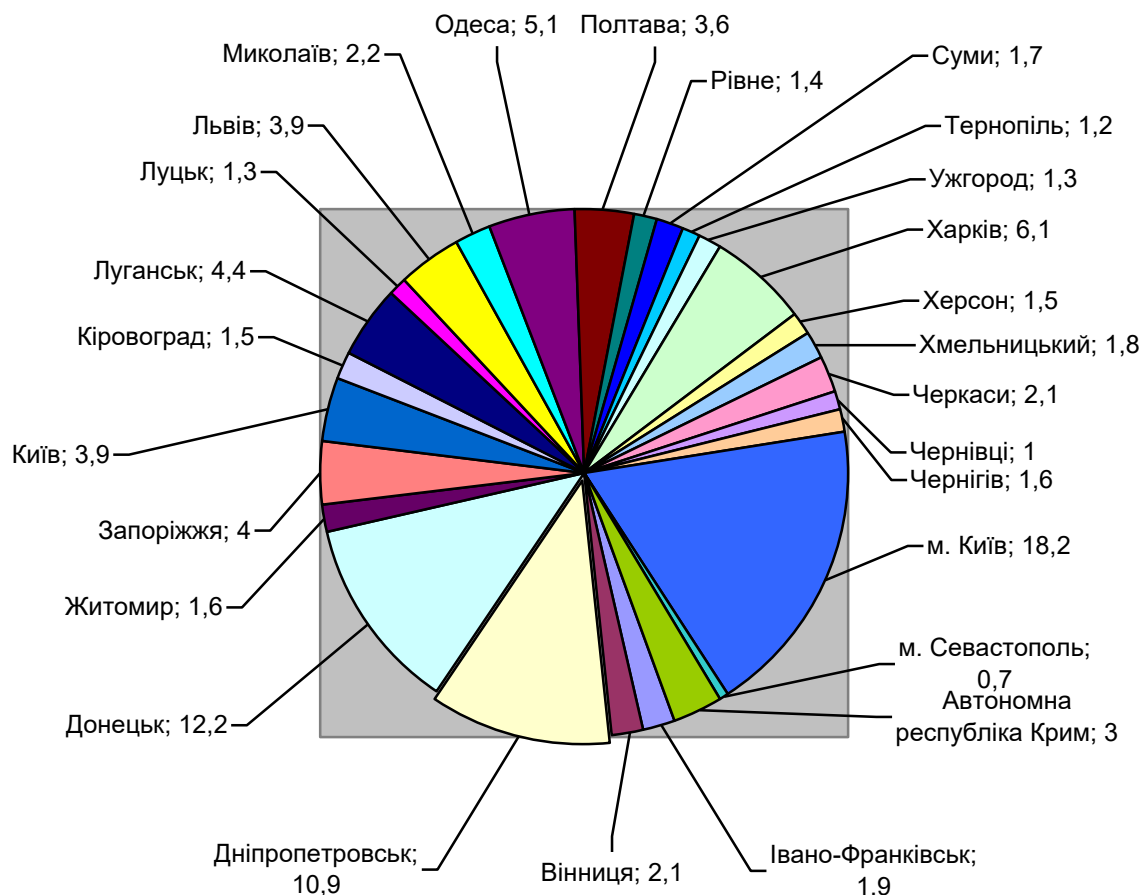
Нанесення на контурну карту адміністративних областей України

Хід роботи

1. Який сучасний адміністративно-територіальний поділ України?

2. Позначте на контурній карті України широкою червоною лінією сухопутний кордон України.
3. Підпишіть на карті назви країн, які межують з Україною, позначте їхні кордони.
4. Зафарбуйте 5-6 різними кольорами території областей України та АР Крим. Зеленим кольором проведіть їхні межі.
5. Підпишіть чорними друкованими буквами назви столиці України, АР Крим, обласних центрів, м. Севастополя, а також Закарпатської і Волинської областей.
6. Всі використані умовні позначення внесіть з поясненнями у спеціальне місце на контурній карті.
7. Випишіть, використавши дані з атласу, 5 найбільших за площею адміністративних одиниць України і 5 найменших.

Найбільші за площею області			Найменші за площею області		
Місце	Назва області	Площа	Місце	Назва області	Площа
1			20		
2			21		
3			22		
4			23		
5			24		

Питома вага регіонів України в складі ВВП в 2010р

Зробіть висновок про те, наскільки рівномірно розподілені площі областей, як розміщені відносно їхнього геометричного центра обласні центри, та питому вагу регіонів у ВВП.

Література:

1. Атлас України./комплексний/ДНВП Картографія,2005р.
2. Атлас України./промисловість та інвестиційна діяльність/ ДНВП Картографія,2003р.
3. Атлас України і суміжних країв. /Під ред. В.Кубійовича; Наук, т-во ім.Шевченка. -Львів: Укр. видав, ін-т, 1937. -48 с: Табл., 66 карт.
4. Дністрянський М.С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій.- Львів: Світ, 1992.-141 с.
5. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі. -Львів: Світ, 1993. -178 с.
6. Кубійович В. Географія України і сумежних земель. 2-е вид.: -Краків Львів, Українське вид-во, 1943—517*с.
7. Рудницький С. Основи землезнання України. Антропогеографія. Т.2-Ужгород, 1926. -202 с.
8. Гілецький Й.Р. економічна і соціальна географія України./підручник для учнів 9класу загальноосвітніх навчальних закладів.-Тернопіль,2009р./

Тема №3: Економічний потенціал України./4год/

Метою заняття є вивчення особливостей виробничого, працересурсного, фінансового, наукового та природоресурсного потенціалу України, виділення і характеристика основних складових, аналіз географічних особливостей, проблем і перспектив економічного потенціалу України, визначення рівня забезпеченості господарства України природними ресурсами та їх регіональні відмінності. *Висвітлювати всі питання семінару в контексті поточної статистичної та довідкової інформації Держкомстату України.*

Питання для обговорення.

1. Структура і класифікація природно-ресурсного потенціалу.
 - 1.1. Мінерально-сировинні ресурси України, їх значення у формуванні НГК./паливні, рудні, нерудні/
 - 1.2. Вугільні промислові басейни України, їх характеристика та значення для НГК./Додаток 5 підручник Географія 9 клас автор Гілецький Й.Р./
 - 1.3. Нафтогазоносні області/особливості розищення, сучасний стан та перспективи розвитку./Додаток 5 підручник Географія 9 клас автор Гілецький Й.Р./
 - 1.4. залізо- і марганцеворудні басейни/оцінка запасів та умов їх видобутку./Додаток 6 підручник Географія 9 клас автор Гілецький Й.Р./
 - 1.5. запаси руд кольорових металів, особливості видобутку та доцільність експорту/відповідь обґрунтувати./Додаток 6 підручник Географія 9 клас автор Гілецький Й.Р./
 - 1.6. Нерудна сировина для хімічної, металургійної і будівельної промисловості./Додаток 7 підручник Географія 9 клас автор Гілецький Й.Р./
2. земельні ресурси України. Структура землекористування.
3. Особливості водних ресурсів. Водногосподарський баланс.
4. Лісові реурси. Оцінка лісистості території.
5. Рекреаційні ресурси України, перспектива їх розвитку.
6. Виробничий потенціал України.
7. Особливості працересурсного потенціалу.
8. Науковий та фінансовий потенціал, їх вплив на формування, розвиток та структуру НГК України.
9. Сталий розвиток суспільства та основні стратегічні напрямки, що забезпечують його розвиток.
10. Екологічні проблеми ресурсозабезпечення економіки України.
11. Дати аналіз регіональних екологічних проблем та їх впливу на розвиток економіки України.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Скласти схему класифікації мінеральних ресурсів України.
2. Позначити на контурній карті родовища і басейни мінеральних ресурсів.
3. Аналізуючи карти атласу, діаграми та статистичні дані зробити висновок про економічний потенціал України.
4. Обчисліть і визначте (через порівняння), де вигідніше купувати нафту – у РФ чи на близькому сході?

Вартість 5 млн. т близькосхідної нафти 600 млн. дол., доставка її до Одеси 70 млн. дол.. Ще додатково 2 млн. дол. коштує перевезення цієї нафти до нафтопереробного заводу в м. Херсон. Які кошти потрібно витратити на купівлю та транспортування нафти з РФ(м. Самара) до Кременчуцького нафтопереробного заводу, якщо вартість 1 т. нафти 120 дол., а транспортування її 11 дол? Кількість нафти 5 млн. т..

Робота над тестовими завданнями./робочий зошит,автор Й.Гілецький/

Література:

1. Атлас України./комплексний/ДНВП Картографія,2005р.
2. Атлас України./промисловість та інвестиційна діяльність/ ДНВП Картографія,2003р.
3. Руденко В.П.Географія природно- ресурсного потенціалу України у 3-х частинах.Підручник.-Чернівці Чернівецький національний університет.2010.-552с.
4. Заставний. Ф.Д. Географія України,- Львів: Світу 1990.- 360 с.
5. Україна у цифрах у 2010 році: Корот. стат. довід./ Міністерство статистики України: К.: Техніки, 2009.- .
6. Шаблій О.І. Соціально- економічна географія України навч. Посібник/За ред.проф. Шаблія О.І. Вид друге,Львів-Світ,2000.-680с.
7. Гілецький Й.Р. Економічна і соціальна географія України./підручник для учнів 9класу загальноосвітніх навчальних закладів.-Тернопіль,2009р./

Тема № 4 Загальна характеристика народного господарства України./4год/

Мета заняття – визначення місця України в світовому господарстві та оцінка рівня соціально-економічного розвитку порівняно з іншими державами світу, вивчення структури і проблем формування народногосподарського комплексу, аналіз темпів зростання /спаду/ в різних галузях матеріального виробництва, розкриття суті і причин кризових явищ в економіці України в різні періоди,побудова діаграм та схем і їх аналіз,реферування наукової економіко-географічної літератури.

Питання для обговорення.

1. Використовуючи наукові літературні матеріали з економічної історії і історичної географії, виділити і коротко охарактеризувати основні періоди формування економічного простору України.
- 2.Які зміни відбуваються в сучасному господарському комплексі нашої держави і як це впливає на місце України у світовому господарстві?
- 3.Назвати і охарактеризувати чинники і принципи розміщення виробництва,чим вони відрізняються?
4. Розкрити зміст таких економіко-географічних понять:
-4.а-"структура", "територіальна структура господарства", "галузева структура господарства", "функціональна структура господарства",

- 4.б-"розміщення виробництва", "територіальна організація виробництва", "форма господарювання",
- 4.в-" функціонально-територіальні структури господарства України: райони, зони, вузли, кущі.
- 4.г-"елементи територіальної структури господарства", "просторові пропорції і диспропорції", "економіко-географічні зв'язки",
- 4.д-"економічне тяжіння", "економіко-географічні процеси", "фактори економічного розвитку".
- 5.Які загальні риси галузевої структури НГК?Навести приклади.
- 6.Проблеми ,що склалися під впливом командно-адміністративної системи.у НГК України.
- 7.Сучасний стан і проблеми окремих галузей НГК.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання №1.

Побудувати структурні діаграми народного господарства України в 2009-2011 роках. Дати оцінку структурним змінам.

Методичні вказівки: Завдання виконувати у робочих зошитах за даними статистичного щорічника України та за даними сайту Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>). В основі кожної структурної діаграми - визначення і графічне відображення частки кожної галузі і галузевих поєднань в народному господарстві країни на підставі таких показників, як середньорічна кількість робітників і службовців галузі, вартість основних фондів галузі, питома вага галузі у суспільному сукупному продукті і виробленому національному доході /для галузей матеріального виробництва. Порівнюючи діаграми, зробити висновки про структурні зрушення, проблеми і тенденції в господарстві України.

Завдання № 2.

Порівняти виробництво найважливіших видів промислової і сільськогосподарської продукції в Україні і найбільш розвинутих країнах та деяких розвинутих країнах Східної Європи як в загальному, так і на душу населення. За результатами дослідження зробити висновки.

Методичні вказівки: Завдання виконувати за даними статистичного щорічника України та за даними сайту Державного комітету статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>) у вигляді двох таблиць, які покажуть місце України серед окремих країн у абсолютному виробництві та виробництві на душу населення найважливіших видів промислової і сільськогосподарської продукції.

Завдання № 3.

Побудувати діаграми виробництва основних видів народногосподарської продукції за 2009, 2010, і 2011 роки. Визначити темпи спаду виробництва в основних галузях протягом 2009- 2011 рр. Дати аналітичну оцінку.

Методичні вказівки: Завдання виконувати за матеріалами статистичного щорічника України та за даними сайту Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>) у вигляді стовпчикових діаграм, масштаб яких вибирати залежно від діапазону числових величин.

Завдання № 4.

Визначити частку регіонів у складі ВВП. Визначити частку регіонів у експортно-імпортних операціях. Зробити порівняльний аналіз Зробити висновки.

Методичні вказівки: Завдання виконувати у вигляді структурних діаграм за допомогою статистичного щорічника України та за даними сайту Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Робота над тестовими завданнями./робочий зошит,автор Й.Гілецький/

Література:

1. Гілецький Й.Р.,ПодоліукС.М.,ВенгерчукС.М. Економічна і соціальна географія України Тести і практичні роботи.9клас.Практикум для учнів.- Івано-Франківськ,Лік,2009.-160с.
2. Заставний. Ф.Д. Географія України,- Львів: Світу 1990.- 360 с.

3. Іванух Р. Основні напрями розвитку народного господарства України і вдосконалення його структури // Економіка України.- 1993.-№ 8.- С. 12-20.
4. Мезенцев К.В. Регіональне суспільно-географічне прогнозування: Електронний підручник. – К., 2008. – 136 с.
5. Статистичного щорічника України 2010/2011 рр.
6. Сайт Державної служби статистики України/(<http://www.ukrstat.gov.ua/>)

Тема № 5,6,7,8,9. Загальні риси і територіальна організація промисловості України./10год/.

Метою заняття є вивчення територіально-функціональної структури, проблем і перспектив розвитку основних галузей і міжгалузевих комплексів промисловості України, тенденцій динаміки виробництва в основних секторах української економіки, закономірності розміщення, географію та сучасний стан розвитку різних галузей виробничої сфери.

Заняття №1

Питання для обговорення

1. Особливості розміщення і територіальної організації промисловості України. Аналіз сучасного стану.

2. Паливно-енергетичний комплекс. Вплив глобалізаційних процесів на необхідність інтеграції у світову економічну систему, та роль ПЕКу у забезпеченні зовнішньо-економічної безпеки. Проблеми екології паливно-енергетичних районів України.

. Проаналізувати за планом (додаток 1):

2.1. Паливну промисловість: вугільна промисловість, нафтова промисловість, газова промисловість

2.2. Електроенергетичну промисловість

2.3. Розкрийте суть газової проблеми України, що відбувся на початку 2009 р.

Запропонуйте можливі шляхи вирішення.

Заняття №2

Питання для обговорення

3. Металургійна промисловість України її стан, показники та напрями розвитку. Аналіз фінансово-економічної ситуації у металургійній галузі та пропозиції з її покращення. Екологічні проблеми в металургійних районах.

3.1. Проаналізувати за планом (додаток 1):

А) Чорну металургію; Б) Кольорову металургію.

3.2. Обґрунтувати походження та особливості формування Придніпровського, Приазовського, Донецького металургійного району України, визначити основні проблеми функціонування.

3.3. Охарактеризувати головні етапи розвитку територіальної структури металургійного комплексу України. Визначити проблеми та можливі шляхи покращення ситуації.

3.4. Обґрунтуйте позитивні та негативні аспекти приватизації підприємств металургійного комплексу України.

. Заповнити таблицю, визначити бальним способом вплив фактора (3 – вирішальний вплив; 2 – суттєвий вплив; 1 – слабкий вплив; 0 – відсутній вплив) та зробити висновки стосовно принципів розміщення підприємств чорної металургії.

Фактор розміщення підприємств чорної металургії

Види металургійного виробництва	Фактори розміщення			
	Сировинний	Трудовий	Паливно-енергетичний	Споживчий
Залізорудне виробництво				
Коксохімічна промисловість				
Доменна металургія				
Електрометалургія				
Феросплавна				
Переробна промисловість				

Заняття №3

Питання для обговорення

4. .Машинобудівний комплекс України. Науково-технічний прогрес та перспективи машинобудування України. Проблеми та перспективи розвитку галузі.

4.4.Проаналізувати за планом машинобудівний комплекс України (додаток 1), *(пункт 3 розглянути за галузями)*.

4.5.Техніко-економічні особливості МБК. Поясніть взаємозв'язок з іншими галузями промисловості. Визначити основні функції МБ.

4.6.Чи є в Україні умови для розвитку сучасних галузей МБК та обґрунтувати процеси, що сприяють чи гальмують їх розвиток?

Заповнити таблицю стосовно факторів розміщення підприємств та сучасної територіальної організації цього комплексу.

Форми організації та фактори розміщення основних центрів машинобудування

Райони машинобудування	Спеціалізація	Чинники розміщення та форми організації виробництва	Головні центри та найбільші підприємства	Основні проблеми розвитку
1. Харківський (Харківська, Полтавська, Сумська обл.)				
2. Донбаський (Донецький, Луганський обл.)				
3. Придніпровський (Дніпропетровська, Кіровоградська, Запорізька обл.)				
4. Центральний (Київська, Чернігівська, Житомирська, Черкаська обл.)				

5. Західний (Львівська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська, Закарпатська обл.)				
6. Подільський (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Чернівецька обл.)				
7. Південний (Одеська, Миколаївська, Херсонська обл. Крим)				

Заняття №4

Питання для обговорення

5 Хімічна, нафтохімічна промисловість. Оцінка природних економічних і соціальних умов розвитку галузі. Проблеми охорони навколишнього середовища. Лісовиробничий комплекс України в умовах ринкових відносин.

5.1. Проаналізувати за планом характеристики хімічний комплекс України(додаток 1).

5.2. Розкрити особливості екологічних проблем в районах хімічної промисловості.

5.3. Провести аналіз продукції хімічної промисловості, що використовується в МБ та яка продукція хімічної промисловості практично замінила натуральну продукцію?

5.4. Чому хімічне виробництво менш трудомістке, ніж інші? (наведіть аргументи та приклади).

Використовуючи літературні джерела систематизувати знання про розміщення та розвиток галузей хімічної промисловості.

Галузева структура хімічного комплексу та принципи його розміщення

<i>Галузі та підгалузі хімічної промисловості</i>	<i>Продукція, що виготовляється</i>	<i>Галузі, які використовують дану продукцію</i>	<i>Принципи та фактори розміщення</i>	<i>Райони розміщення (центри)</i>

--	--	--	--	--

Заняття №5

Питання для обговорення

6. Роль лісовиробничого комплексу у економіці України.

6.1. Структура промисловості України. Фактори розміщення та територіальна організація.

6.2. Охарактеризуйте галузеві райони лісовиробничого комплексу. Зробити висновки щодо проблем та перспектив розвитку.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Скласти баланс виробництва та споживання електроенергії в Україні користуючись такими даними:

Вироблено електроенергії 203 млрд. кВт / год

Одержано з-за меж країни 12, 2 млрд. кВт / год

Спожито електро енергії:

- Промисловість і будівництво – 106 млрд кВт/год
- Сільське господарство – 27 млрд кВт/год
- Транспорт – 11 млрд кВт/год
- Інші галузі - 35,7 млрд кВт/год
- Втрати електро енергії – 21,7 млрд кВт/год
- Відпущено за межі країни – 13,8 млрд кВт/год

Зробити висновок

2. Існують три можливі варіанти розміщення підприємства по випуску певного виду продукції. Собівартість виробництва в пункті А складає 20 тис. грн. (капітальні затрати К – 25 тис. грн. на 1-цю продукції), в пункті Б собівартість – 18,6 тис. грн. (К=22,5 тис. грн.. на 1-цю продукції), в пункті В собівартість дорівнює 21,5 тис. грн. (К=20 тис. грн.. на 1-цю продукції). Обґрунтуйте оптимальний вибір місця розміщення підприємства у заданих пунктах.

3. Два підприємства отримали річний дохід відповідно 750 тис. грн. та 995 тис. грн.. Приведені витрати склали відповідно 8,5 та 11,5 млн. грн.. Дайте оцінку ефективності діяльності цих підприємств. Яке з них працює ефективніше?

Чинники (фактори) розміщення (територіальної організації) виробництва

Галузі	Чинники	Природні				Техніко- Економічні						Демографічносоціалічні		
		Палив-ний	Сировин-ний	Водний	Природних умов	Енергетичний	Виробничо-сировинний	Транспортний	Виробничо-споживчий	Економіко-географічного положення	Виробничої інфраструктури	Робочої сили	Соціально-споживчий	Соціально-інфраструктури
Нафтопереробна														
Теплоенергетика														
Атомна енергетика														
Чорна металургія														
Кольорова металургія важких металів														
Кольорова металургія легких металів														
Важке машинобуд														
Точне машбуд.														
Основна хімія														
Хімія орг синтезу														
Промисловість будматеріалів														
Деревобробна пром.														
Целюлозно-папєрова і лісохімічна пром														
Текстильна промисловість														
Швейна і шкіряно-взуттєва														
Харчова														

Якщо чинник практично не впливає на розміщення підприємств галузі, то поставте у клітинці прочерк, якщо впливає мало – жовтий кружечок, впливає суттєво – зелений, має вирішальне значення для розміщення – червоний

4. Розрахуйте оптимальний варіант зв'язків між постачальниками та споживачами продукції за допомогою виробничо-транспортної задачі. Вихідні дані: кількість продукції яку має кожен постачальник A_j складає для $A_1=8500$ т, $A_2=6500$ т відповідно, величина попиту на продукцію B_j складає $B_a=4500$ т, $B_6=2125$ т, $B_b=8375$ т. Розміри витрат на перевезення 1 т продукції кожного постачальника кожному споживачеві C_{ij} ($C_{1a}=400$ грн, $C_{2a}=550$ грн, $C_{16}=700$ грн, $C_{26}=950$ грн, $C_{1b}=800$ грн, $C_{2b}=900$ грн)

Складання схеми галузевої структури промисловості України і аналіз змін, що сталися у ній за останні десять років

Мета: закріпити знання про галузеву структуру промисловості, удосконалювати навички роботи із статистичними матеріалами, вміння робити висновки з їх порівняння

Обладнання: економічна карта України, підручник, навчальний атлас України, лінійка, олівці.

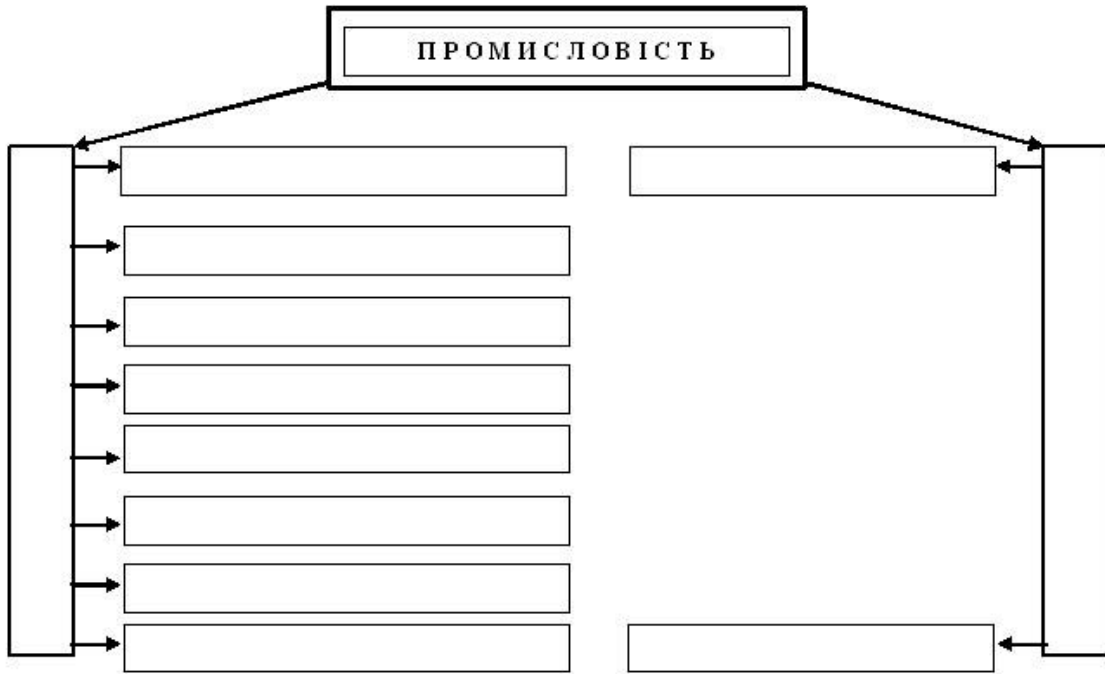
Хід роботи

1. Промисловістю називають _____

2. У промисловості виділяють дві групи галузей:

група _____ (_____),
 або _____ промисловість;
 група _____ (_____), або
 _____ промисловість.

3. Запишіть у схему назви основних груп, а також окремих галузей промисловості, що до них входять:

Частка вартості продукції виробленої окремими галузями промисловості

Галузі промисловості	Частка у відсотках				
	1990 р.	1994 р.	1998 р.	2000 р.	2011
Паливна промисловість	5,7	11,2	11,6	10,1	10,8
Електроенергетика	3,2	11,5	16,5	12,1	12,4
Чорна металургія	11,0	19,9	22,9	27,4	32,5
Кольорова металургія	1,1	1,3	1,6	2,4	2,34
Хімічна і нафтохімічна промисловість	5,5	6,4	5,7	5,9	6,7
Машинобудування та металообробка	30,5	16,9	15,1	13,4	10,6
Деревобробна та целюлозно-паперова промисловість	2,9	2,4	1,7	2,4	2,8
Промисловість будівельних матеріалів	3,4	4,0	3,3	2,7	2,9
Легка промисловість	10,8	4,4	1,5	1,6	0,7
Харчова промисловість	18,6	17,1	14,9	16,8	15,2
Інші галузі	7,3	4,9	5,2	5,2	3,06
Вся промисловість	100	100	100	100	100

4. Розгляньте таблицю А і выпишіть у незаповнену таблицю Б галузі промисловості, які давали найбільшу частку промислового виробництва у вибрані роки (розмістіть галузі у порядку зменшення частки для кожного з років), їхню питому вагу у відсотках.

5. Відсотки питомої ваги всіх інших галузей посумуйте і запишіть у таблицю Б.

Таблиця Б

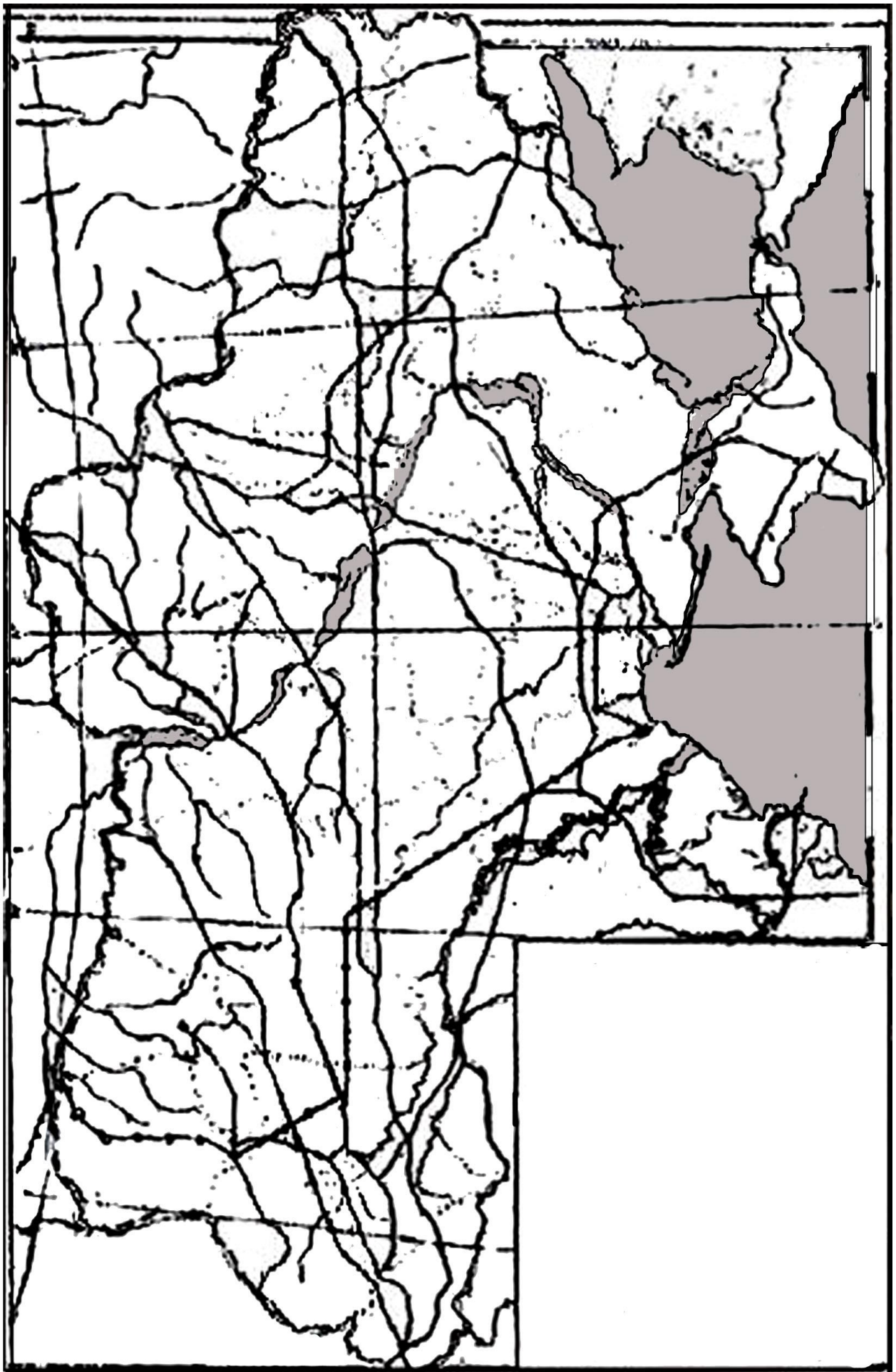
1990 р.		1994 р.		1998 р.		2000 р.		2011 р.	
Галузі промисловості	%	Галузі промисловості	%	Галузі промисловості	%	Галузі промисловості	%	Галузі промисловості	%
Машинобудування	30,5								
Інші		Інші		Інші		Інші			

Зробіть висновок про те, частка яких галузей була, а яких стала найбільшою.

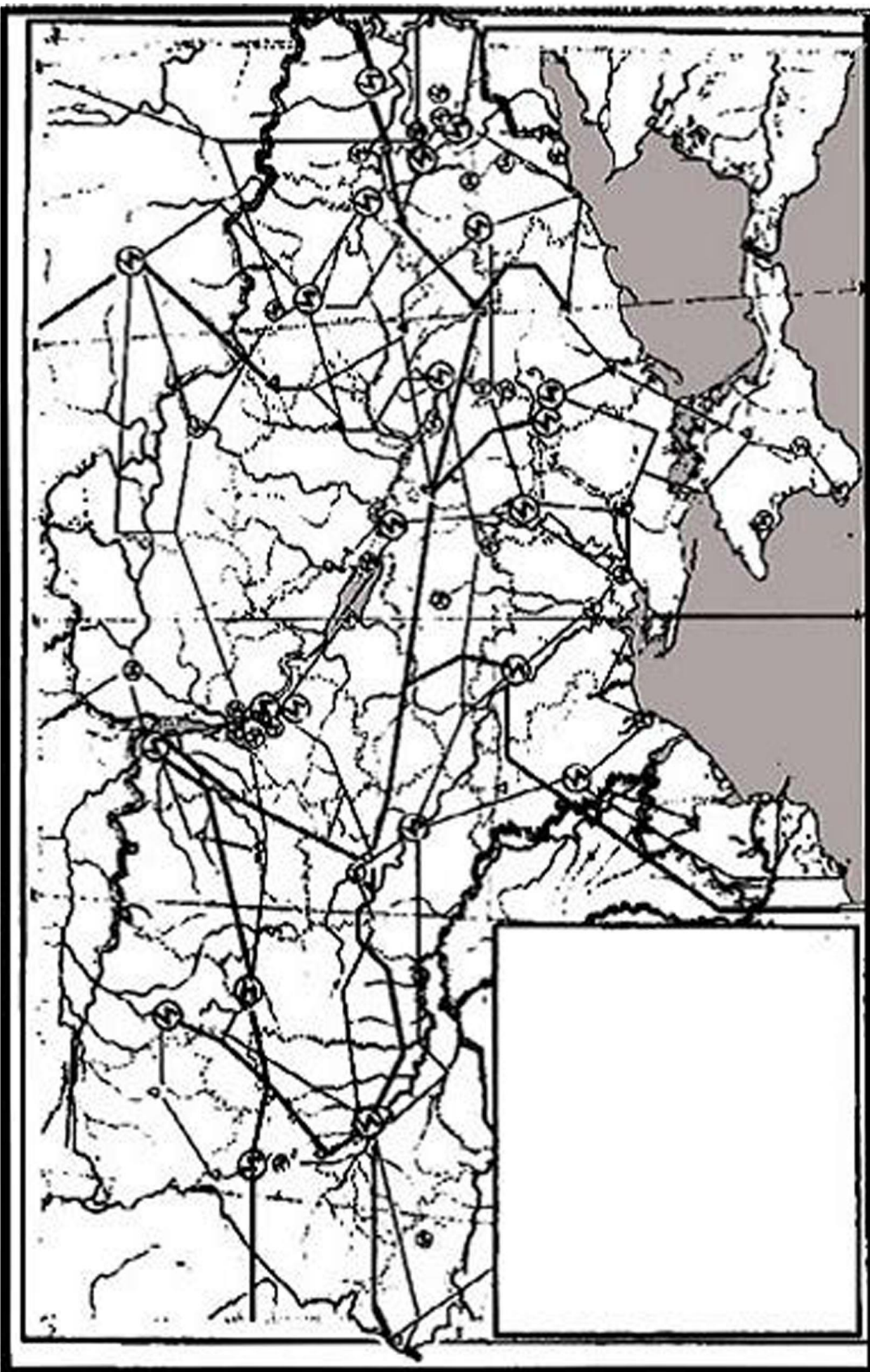
Позначення на контурній карті основних районів вугле-, газо- і нафтовидобування, найбільших ТЕС, ГЕС, АЕС, нафто- і газопроводів

Мета: удосконалювати навички роботи з контурною картою, закріпити знання про розміщення

Нафто- і газопроводи України

Електроенергетика України

Складання секторної діаграми виробництва електроенергії різними видами електростанцій

Мета: закріпити вміння і навички будувати секторну діаграму, закріпити знання про структуру виробництва електроенергії в Україні, сформувати вміння порівнювати та аналізувати тенденції енергозабезпечення.

Обладнання: підручник, навчальний атлас України, лінійка, транспортир, олівці.

Хід роботи

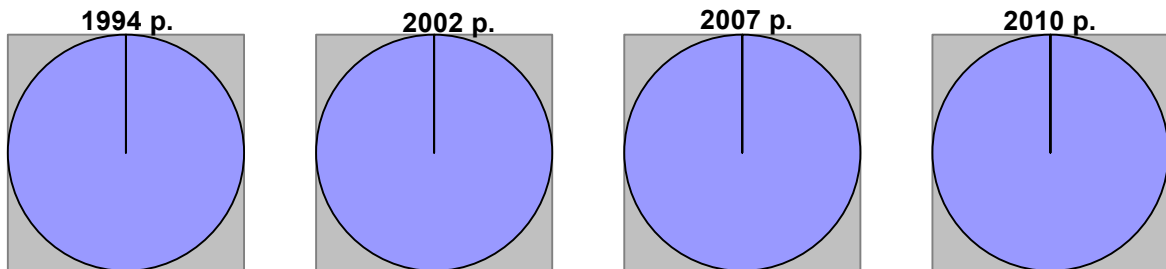
1. Розгляньте таблицю 7, розрахуйте і впишіть у неї частку у відсотках різних типів електростанцій у виробництві електроенергії.

Таблиця 7

Вироблена електроенергія	1994 р			2002 р			2007 р			2010 р		
	млрд д. кВт•год	%	X°	млрд. кВт•год	%	X°	млрд. кВт•год	%	X°	млрд. кВт•год	%	X°
Всіма типами електростанцій	202,9	100	360	173,7	100	360	191,8	100	360	190,2	100	360
АЕС	68,9			78,0			89,8			84,9		
ТЕС	121,7			86,0			90,4			87,1		
ГЕС і інші	12,3			9,7			11,6			9,6		

2. Розрахуйте скільки градусів дуги кола припадає на один відсоток і визначте скільки градусів становитиме сектор кожного з типів електростанцій на діаграмі. Результати запишіть у таблицю.

3. За допомогою транспортира відкладіть сектори у колах, зафарбуйте їх різними кольорами. Кольори зазначте в умовних знаках.

АЕС_______________

Зробіть висновок про те, що відображають секторні діаграми, які тенденції зміни обсягів і структури виробництва електроенергії в Україні на них можна відстежити.

Складання схеми міжгалузевих зв'язків хімічної промисловості

Мета: формувати вміння і навички побудови схем міжгалузевих зв'язків, а також закріпити знання про широкую сировинну базу та значення хімічної промисловості.

Обладнання: навчальний атлас України, лінійка, олівці.

Хід роботи

1. Які основні види сировини використовує хімічна промисловість? _____

2. У яких галузях НГК використовується продукція хімічної промисловості? _____

3. Продовжіть креслення схеми міжгалузевих зв'язків хімічної промисловості; у прямокутниках внизу підпишіть галузі НГК, які забезпечують роботу хімічної промисловості, а у верхніх – ті, які використовують продукцію хімічної промисловості. Вздовж стрілок напишіть види продукції, що рухається у даному напрямку.

Зробіть висновок про сировинну базу та значення хімічної промисловості.

Література:

- 1, Аналіз и прогнозирование развития экономики региона/ Н.Д.Лрокопенко и др.; Отв. ред. Ч.Г.Чумаченко.- К.; Наук. думка, 1991.226 с. .
2. Войцеховський В.Б. Оптимизация развития производственных систем/ АН УССР, Львов. отд-ние Ин-та экономики.- К.: Наук, думка, 1991,- 137 с.
- 3, Долгоруков Ю., Гончаров Ю. Антикризові заходи у металургійному комплексі України// Економіка України,- 1993.- № 6.- С. 50-54.
4. Дурдинець Л., Дяченко Я. Стан і перспективи розвитку лісового господарства України// Економіка України.- 1992.- № 9.- С. 37-45. Б. Заставний Ф -Географія України.- Львів: Світ, 1990.- 360 с.
6. Народне господарство України у2010 році: Стат. щорічний Міністерство статистики України:-Відпов. за випуск В.В.Самченко.- К.: Техніка, 2010.- 464с.
6. Промисловий комплекс Киевского Приднєпровья:/акономико-географические исследования/ АН УССР, ин-т геофиз.. Отд. геогр.;М.Паламарчук и др.- К.:Наук. думка1908,- 250 с.
7. Паливно-енергетичний комплекс України. Загальноукраїнський проект. Випуск перший. // "Новий світ", К.: - 143 с, с 5-36.
- 8.Україна у цифрах у 2010 році: Корот. стат. довід/ Міністерство статистики України: Відпов. 'за випуск В.В.Спмчонко.- К.: Техніка, 2010.

Тема для самостійного опрацювання:

Будівельний комплекс України

Питання:

- 1.Значення галузі в економіці України.
- 2.Галузева структура будівельного комплексу України та її взаємозв'язки з іншими міжгалузевими комплексами.
- 3.Сировинна база будівельного комплексу України (додаток 9).
4. Географія та чинники розміщення підприємств промисловості будівельних матеріалів.
5. Проблеми та перспективи розвитку будівельного комплексу.
6. Обґрунтувати вплив рівня розвитку будівельного комплексу на темпи розвитку і розміщення інших галузей економіки України.

Тема № 10. Географія сільського господарства України./4год/

Метою заняття є вивчення територіальної структури сільськогосподарського виробництва в цілому і в окремих галузях, виявлення • регіональних відмінностей і сільськогосподарської спеціалізації областей, аналіз і оцінка існуючих виробничих, соціальних і географічних проблем сільського господарства.

Питання для обговорення

1. Поняття АПК. Аналіз головних типів галузевих та територіальних АПК. Характеристика сільського господарства України в історико- соціо- і економіко-географічному аспектах.
2. Оцінити проблеми сільського господарства,чинники розміщення підприємств легкої і харчової промисловості.
3. Охарактеризувати роль земельних ресурсів в розвитку АПК.Дати характеристику географії рослинництва і тваринництва.

4. Аналіз сучасного стану сільського господарства та визначити шляхи його подальшого розвитку.
5. Охарактеризувати АПК України за планом характеристики (додаток 2).
6. Визначити основні фактори формування приміських АПТК. Особливості сучасних процесів агропромислової інтеграції.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Завдання 1

Дати характеристику структури посівних площ України. Визначити шляхи її оптимізації

Методичні вказівки: Структуру посівних площ України показати у вигляді секторних діаграм /"Народне господарство України"/. Використовуючи діаграму, визначити співвідношення між структурними елементами і зробити їх оцінку.

Завдання 2

Побудувати картограму, на якій відобразити регіональні відмінності в розподілі посівних площ під посівними культурами і валовому зборі зерна за останні два роки. За результатами скласти пояснювальну записку.

Методичні вказівки: На контурній карті України способом якісного фону показати розміри посівних площ під зерновими культурами по групах областей. Групування областей за розмірами посівних площ здійснювати за даними щорічника "Народне господарство України" з інтервалом 0-100 тис. га. На основу контуру кожної області нанести стовпчикові діаграми, які покажуть виробництво зернових протягом останніх двох років. Для зручності доцільно вибрати вертикальний масштаб: 1 см - 500 тис.га.

Завдання 3

Визначити сільськогосподарську спеціалізацію Республіки Крим і областей України за допомогою коефіцієнта спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

Методичні вказівки: Сільськогосподарська спеціалізація областей України визначається за допомогою коефіцієнта спеціалізації сільськогосподарського виробництва за формулою:

$K = П/Н$, де K - коефіцієнт спеціалізації; $П$ - частка окремого виробництва сільськогосподарської продукції регіонів України до загального їх виробництва; $Н$ - частка населення Республіки Крим і областей до загальної кількості населення України.

При наближенні коефіцієнта спеціалізації до 1 і більше, це виробництво є галуззю спеціалізації.

Завдання 4

На контурну карту України за допомогою літературних та картографічних джерел нанести інтегральні агропромислові зони та райони. Зробити висновки.

Завдання 5

Визначити напрямки спеціалізації та принципи розміщення агропромислових зон України. Зробити висновки.

Завдання 6

Накреслити схему галузевої структури харчової промисловості. Зробити висновки стосовно сучасної структури та проблем галузі.

Тема для самостійного опрацювання:

Комплекс сфери послуг, легка, харчова промисловість: територіальні та галузеві особливості

Питання

1. Галузева структура, основні завдання і функції соціальної сфери, її роль у забезпеченні потреб населення.
2. Легка промисловість та її структура.
3. Принципи та фактори територіальної організації підприємств легкої промисловості.
4. Міжгалузеві зв'язки легкої промисловості.
5. Комплекс галузей харчової промисловості. Групування галузей за факторами розміщення виробництва.
6. Територіальні особливості розміщення об'єктів сфери послуг у міській та сільській місцевостях України.
7. Виділити перспективи подальшого розвитку окремих галузей соціального комплексу України.

Література

1. Аграрний ресурсний потенціал Української ССР/ П.Ф.Веденичев и др.; Отв. ред. П.Ф.Веденичев ; АН УССР, Ин-т економіки,- К. Яук. думка, 1988.,- 311 с.
2. Гарбуз М. Нагодувати себе ми можемо тільки самі// Економіка України.- 1993.- № II.- С. 3-14.
3. Земельний кодекс України// Голос України.- 1992.- № 81.- С. 7- 15.
4. Іванух Р. Еколого-економічні проблеми розвитку сільського господарства на Україні/,' Економіка України,- 1991.-)? В,- С. 44-51.
5. Заставний Ф.Д. Географія України.- Львів: Світ, 1990.- 360 с.
6. Кубійович Д. Географія України і суміжних земель.- 2-е вид.: Краків; Львів: Українське вид-во, 1943,- 517 с.
7. Оншпенко О., Юрчишкн В. Аграрна криза: витоки, особливості, деякі проблеми подолання// Економіка України.- 1993,- № 9,- С. 10- 20.
8. Региональная специализация сельскохозяйственного производства Украинской ССР.- К.: Пш-к. думка, 1989.- 197 с.

Тема № 11,12. Соціально-економічне районування України і регіональні економіко-географічні відмінності. 4/

Метою заняття є вивчення теоретичних і методичних основ і практики соціально-економічного районування України в ретроспективному, сучасному і перспективному аспектах, всебічний аналіз регіональних географічних особливостей, визначення загального рівня соціально-економічного розвитку районів України, їх спеціалізацію та фактори формування структури промислового виробництва.

Попереднє завдання:

зробити короткі доповіді про схеми соціально-економічного районування території України в працях С.Рудницького, В. Кубійовича, К.Воблого, О.Діброва, О.І.Шаблія, Ф.Д.Заставно

Питання для обговорення:

1. Теоретичні і методичні основи економічного районування України. Дайте визначення поняттям: економічне районування та економічний район
2. Історичні аспекти формування теорії і практики економічного районування. Види економічного районування.
3. Методика економічного районування. Охарактеризуйте принципи економічного районування, фактори районоутворення. Досвід зарубіжної регіональної політики.
4. Сучасні схеми економічного районування і перспективи їх вдосконалення. Економічне районування і територіальний політико-адміністративний устрій.
5. Історико-географічні області України.
6. Основні сучасні регіональні економічні відмінності. Новітні схеми регіоналізації України.
7. Економіко-географічна характеристика Івано-Франківської області.
8. Україна в системі міжнародного поділу праці.
9. Правові та організаційні питання зовнішньо-економічної політики України.
10. Форми зовнішньо-економічних зв'язків України.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. За даними Деркомстату України проаналізувати соціально-територіальну структуру зовнішньої торгівлі України:
 - структуру експорту та імпорту України;
 - найбільші обсяги торгівлі з різними країнами (відповідь обґрунтувати)

Ділова гра:

1. Створити ініціативні групи експертів (по 2-3 особи) з дослідження економіко-географічного району (отриманого на вибір під керівництвом викладача) та представити проведені дослідження у вигляді доповіді (додаток 3) та електронної презентації.

2. Студенти, які не доповідають обраний район на занятті також створюють на парі групи експертів для проведення дискусії.

3. Представлення економічного району може відбуватися у вигляді доповіді, дискусії, інтерв'ю, запитань-відповідей із виділеними ролями для експертів соціо-економіко-географа, журналіста чи політика, еколога чи експерта з регіонального розвитку тощо.

4. Електронний варіант презентації додається на диску до доповіді, що оформлюється у форматі А4. і здається у день виступу від всієї ініціативної групи (підпис на диску: назва району, група, прізвище авторів; підпис файлу: назва району; титульний лист доповіді оформлюється стандартно).

5. Під час ділової гри заповніть таблицю «Суспільно-економічна характеристика районів України». Необхідно зазначити загальні відомості про район, галузі спеціалізації, демографічну ситуації, природно-ресурсний потенціал, мезарайони та проблеми і перспективи району.

<i>Економічний район</i>	<i>Площа (у км² і %)</i>	<i>Населення (у млн. осіб та %)</i>	<i>Суспільно-географічні мезарайони. Вузли та центри</i>	<i>Галузі спеціалізації</i>
Столичний				
Північно-Західний				
Карпатський				
Подільський				
Центральний				
Північно-Східний				
Донецький				

Придні- провський				
Причорно- морський				

Література

1. Абрамов В., Пила В. Регіональна економічна політика України на сучасному етапі// Економіка України,- 1993,- ff 8.- С. 21-26.
2. Атлас України і сумежних земель/ Під ред. В.Кубійовича; Наук. т-во ім.Шевченка.- Львів: Укр. видав. Ін-т, 1938.- 42 с.
3. Атлас Украинской ССР и Молдавской ССР.~ М.; ГУГК, 1962,- 90 с.
4. Заставний Ф.Д. Географія .України.- Львів: Світ, 1990,- 360 с.
5. Заставний Ф.Д. Совершенетвовање територіальной організації производительних сил. Теория, методи, практика.- JL: Наука, 1986.- 139 с.
6. Заставний Ф.Д. Територіальне предплановніе прогнозы/ АН УССР, Совет по изуч. производ. сил УССР.- К.: Наук, думка, 1988.- 162 с. V. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі.- Львів: Світ, 1993.- 175 с.
7. Кубійович В. Етнічні групи південно-західної України /Галичини/ на 101. 1939. Національна статистика і етнографічна карта.- Віс- баден, І9С. --23 -
8. Лукінов І. Концептуальні основи тзегіональної економічної полі тики// Економіка України.- 1993.- Ж І,- С. 3-8.
9. Пістун М.Д., Пересекін В.'Л. Територіальне управління соціаль но-економічним розвитком низового адміністративного району// Еко номічна і соціальна географія.- 1992.- т 44.- С. 3-?.
10. Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на І січ. 1987 року/ Відп. ред. Карпенко В.І., Стадник В.І.; Упоряд: Гринюк Л.М., Сицорін А.Я.- К.: Голов. ред. УРЕ, 1987.- 504 с.

Тема № 14,1516. Зовнішньо-економічні зв'язки України./ 4/

Завдання 1: Міжнародний поділ праці та світове господарство.

Завдання 2: Вивчити обсяги і структуру зовнішньої торгівлі України.

Завдання 3: Охарактеризувати динаміку обігу зовнішньої торгівлі України за період з 1990 р. до 2010р.

Завдання 4: Охарактеризувати зовнішню торгівлю послугами (за видами).

Завдання 5: Виявити соціально-географічні закономірності матеріально-технічного співробітництва України з державами світу.

Завдання 6: Які загальні риси географії та структури українського експорту та імпорту.
Завдання 7. Інтеграція України в світову економіку/міжнародні організації, ТНК/.

V. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Предмет та об'єкт економічної і соціальної географії України.
2. Значення курсу, структура та завдання курсу.
3. Цілі та завдання курсу в системі вищої географічної освіти.
4. Видатні українські економіко-географи: Павло Чубинський, Степан Рудницький, Костянтин Воблий, Володимир Кубійович, Олексій Діброва та ін.
5. Основні наукові центри соціально-економічної географії України.
6. Роль і місце України в світовому господарстві і господарстві Європи.
7. ЕГП, ТГП України.
8. Сучасний державний та адміністративно-територіальний устрій.
9. Походження назви "Україна" та її перші згадки в історичних документах.
10. Українська державна територія та її етнічні землі.
11. Основні етапи формування сучасної державної території України.
12. Формування кордонів України в ході Другої світової війни. Сучасна конфігурація кордонів країни.
13. Політики-географічне положення України (ПГП). Основні геополітичні осі України.
14. Поняття "ПРП" території. Сутність економічної оцінки ПРП. Значення виявлення компонентної структури ПРП.
15. Рівень забезпеченості господарства України природними ресурсами. Регіональні відмінності в забезпеченні ПРП.
16. Структура та характеристика окремих компонентів ПРП: мінерально-сировинні ресурси: паливні, рудні, нерудні.
17. Земельні ресурси. Структура землекористування.
18. Потенціал водних ресурсів з економічним потенціалом їх запасів, рівнем забезпеченості мешканців України і господарства, рівнем забезпеченості окремих районів і регіонів.
19. Фауністичні ресурси та їх структура.
20. Природно-рекреаційний потенціал.
21. Чисельність, густота та динаміка населення України.
22. Етнографічні територіальні відмінності.
23. Українська діаспора в світі.
24. Сучасна демографічна ситуація в Україні.
25. Працересурсний потенціал.
26. Особливості розселення. Кваліфікація міст України за людністю.
27. Міграції, види міграції та сучасні тенденції.
28. Поняття "господарство України" та його економіко-географічні особливості та структура.
29. Основні форми суспільної організації виробництва.

30. Структура національного господарства.
31. Особливості структури промисловості України та її аналіз.
32. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК). Структура ПЕК.
33. Чорна металургія. Виробнича структура галузі.
34. Економіко-географічна характеристика металургійних баз України: Донбас, Придніпров'я, Приазов'я.
35. Кольорова металургія. Значення. Структура галузі. Особливості розвитку і розміщення. Характеристика сировинної бази. Регіони, де найбільш розвинута кольорова металургія.
36. Особливості структури машинобудування України. Особливості розміщення машинобудування. Макрорегіони і регіони, де найбільш розвинуте машинобудування.
37. Хімічна промисловість. Значення галузі та основні чинники розвитку. Особливості структури. Найважливіші галузі.
38. Виробництво будівельних матеріалів.
39. Лісова і деревообробна промисловість.
40. Поняття "АПК". Значення розвитку АПК.
41. Особливості розвитку і розміщення. Галузі спеціалізації. Структура сільського господарства України.
42. Харчова промисловість.
43. Сфера послуг. Значення. Структура; особливості розвитку та розміщення.
44. Легка промисловість. Значення. Структура; особливості розвитку та розміщення. Географія окремих галузей.
45. Основні галузі харчової промисловості.
46. Структура транспорту; галузі спеціалізації.
47. Основи соціо-економіко-географічного районування.
48. Ознаки району. Суспільно-географічне районування України.
49. Основні суспільно-географічні макрорайони України.
50. Характеристика основним суспільно-географічних районів (за планом):
51. Столичного, Центрального, Північно-Західного, Карпатського, Подільського, Причорноморського, Придніпровського, Північно-Східного).
52. Особливості функціонування та перспективи розвитку ЕГР.
53. Загальні риси зовнішніх зв'язків України: політичні, економічні та науково-технічні зв'язки тощо.
54. Україна на початку нового століття: особливості та перспективи розвитку.

VI. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Оцінки за національною та за європейською шкалою

Оцінки	% засвоєного матеріалу
незадовільно FX	1-49
задовільно E	50-59
задовільно D	60-69
добре C	70-79
добре B	80-89
відмінно A	90-100

Теми реферативних робіт для самостійної роботи (максимальна оцінка – 10 балів)

1. Методика оцінювання впливу природних умов і ресурсів території на особливості розселення.
2. Регіональне розселення як функція природно-ресурсних можливостей території.
3. Територіально-часова диференціація демографічного навантаження на природно-ресурсні можливості території.
4. Розвиток виробничого комплексу та його значення у формуванні розселення.
5. Відповідність систем розселення територіальній структурі господарського комплексу.
6. Регіональні відміни динаміки природного руху населення України.
7. .8.Основи соціально-економічного районування території.
8. Соціально-побутовий комплекс України.
9. Лісовиробничий комплекс України.
10. Державна регіональна політика України.
11. Політико-географічна регіоналізація України.
12. Особливості формування міжгалузевих комплексів.
13. Назрілі територіальні проблеми та способи їх розв'язання.
14. Особливості формування адміністративно-територіального устрою та економічного районування.
15. Транспортний комплекс України.
16. Ефективність розміщення промисловості та розвитку індустріальних комплексів.
17. Територіальна структура промисловості України.

II. Виконати картосхему (максимальна оцінка – 10 балів):

1. Донецького соціально-економічного району.
2. Придніпровського соціально-економічного району.
3. Північно-Східного соціально-економічного району.
4. Столичного соціально-економічного району.
5. Центрального соціально-економічного району.
6. Причорноморського соціально-економічного району.
7. Подільського соціально-економічного району.
8. Північно-Західного соціально-економічного району.
9. Карпатського соціально-економічного району.
10. Хімічна і нафтохімічна промисловість України.
11. Лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість України.
12. Промисловість будівельних матеріалів України.
13. Легка промисловість України.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Рекомендований план характеристики галузі промисловості

1. Поняття галузі та рівень її розвитку.
2. Місце та значення галузі в економіці України.
3. Фактори розвитку галузі, сировинні ресурси, їх географія та характеристика.
4. Галузева характеристика промисловості (структура, галузі, підгалузі, типи підприємств)
5. Територіальна характеристика галузі (принципи та фактори розміщення, характеристика окремих районів, вузлів (особливості структури, які причини зумовили їх виникнення)).
6. Проблеми та перспективи розвитку галузі.

ДОДАТОК 2

Рекомендований план характеристики АПК:

1. Фактори формування і розвитку агропромислового комплексу: природні (рельєф, клімат, ґрунти, водні ресурси, лісові ресурси), соціально-економічні (ЕГП, трудові ресурси, рівень інтеграції, економічна ефективність)
2. Територіально-галузева структура сільського господарства:
 - 2.1. Рослинництво (значення галузі, рівень розвитку; фактори, що впливають на продуктивність галузі, основні культури, основні галузі (овочівництво, картоплярство, садівництво тощо), основні с/г підприємства)
 - 2.2. Тваринництво (значення галузі, рівень розвитку; фактори, що впливають на продуктивність галузі; основні породи, основні галузі (скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство, бджільництво, ставкове виробництво тощо), основні с/г підприємства)
 - 2.3. Види та типи сільськогосподарських підприємств
3. Аналіз територіально-галузевої структури харчової промисловості:
 - 3.1. Переробна ланка.
 - 3.2. Виробнича ланка.
(цукрова, м'ясна, молочна, олійножирова, плодоовочева, борошномельна, круп'яна, крохмале-патокова, спиртова, виноградно-виноробська галузі)
4. Аналіз обслуговуючих галузей та виробництва (часткова легкова, с/г машино- і тракторобудування, наукове обслуговування АПК, виробництво мінеральних добрив)
5. Зональна спеціалізація сільського господарства.
6. Проблеми та перспективи розвитку АПК. Аграрні реформи в Україні.

ДОДАТОК 3

Рекомендований план характеристика економічного району

1. Оцінка ЕГП та СГП району (загальні відомості про район, площа, склад, особливості формування, спеціалізація, історичні особливості формування).
2. Оцінка природних умов та ресурсів для розвитку економіки району.

3. Оцінка демографічної ситуації в районі (населення, розселення та трудові ресурси).
4. Загальна характеристика господарства району
5. Суспільно-географічні мезорайони. Господарські вузли та центри.
6. Суспільно-географічні зв'язки із іншими районами та країнами.
7. Проблеми та перспективи розвитку району.

ДОДАТОК 4
Історико-географічний поділ України

Історико-географічні зони	Історико-географічні краї	Історико-географічні області
Забузька Україна	Холмщина Підляшшя	Белзщина
Закарпатська Україна	Закарпаття	Пряшівщина, Марморощина, Лемківщина
Західна Україна	Волинь, Галичина, Північна Буковина, Львівщина	Гуцульщина, Бойківщина, Покуття
Південно-західна Україна	Поділля, Північна Бессарабія	
Правобережна Україна	Київщина	
Лівобережна Україна	Чернігівщина, Полтавщина	
Центральна Україна	Запоріжжя	
Східна Україна	Слобожанщина, Донеччина	
Південна Україна	Одещина, Херсонщина, Таврія, Південна Бессарабія, Крим, Кубань	

ДОДАТОК 5.
Родовища корисних копалин України

ПАЛИВНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

Кам'яне та буре вугілля

Донецький кам'яновугільний басейн

Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн

Дніпровський буровугільний басейн Андрушівське(Житомирська обл.),*Ватутінське, Новосілівське, Олександрійське(Черкаська обл.)Морозівське,Семенівсько-Олександрійське, Бандурівське,Миронівське(Кіровоградська обл.),Павлівське(Дніпропетровська обл.),Оріхівське(Запорізька обл),Ільницьке(Закарпатська обл.),*

Горючі сланці

Бовтиське(Кіровоградська обл).

Нафта та газ

Дніпровсько-Донецький нафтогазоносний регіон

Нафтові родовища

Гнідинцівське нафтогазоконденсатне (Чернігівська область)

Дружелюбівське нафтогазоконденсатне (Луганська область)

Прилуцьке, Леляківське,Талалаївське (Чернігівська область)

Качанівське,Нинівське,Бугреватівське,Рибальське (Сумська область)

Глинсько-Розбишівське, Решетняківське (Полтавська область)

Газові родовища

Шебелинське (Харківська область)

Кошчівське, Багатське, Єфремівське (Харківська область)

Машівське, Західно-Хрестищинське (Полтавська область)

Вільхівське (Луганська область)

Перещепинське (Дніпропетровська обл.)

Нафтогазові родовища

Леляківське (Чернігівська область)

Глинсько-Розбишівське (Полтавська область)

Газоконденсатні родовища

Андріяшівське (Сумська область)

Гадацьке (Полтавська область)

Єфремівське (харківська область)

Карпатський нафтогазоносний регіон

Нафтові родовища

Долинське (Івано-Франківська область)

Бориславське, Коханівське, Судова вишня (Львівська область)

Лопушнянське (Чернівецька область)

Газові родовища

Залужанське, Рудківське (Львівська область)

Гринівське, Косівське (Івано-Франківська область)

Нафтогазові родовища

Надвірнянське (Івано-Франківська область)

Битків-Бабчинське (Івано-Франківська область)

Газоконденсатні родовища

Солотвинське (Закарпатська область)

Причорноморсько-Кримський нафтогазоносний район

Нафтові родовища

Східносаратське (Одеська область)

Газові родовища

Штормове (Чорне море)

Стрілківське (Крим)

Джанкойське (Крим)

Глібовське (Крим)

Газоконденсатні родовища

Голіцинське (Крим)

РУДНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

Залізні руди

Криворізький басейн

Інгулецьке, Новокриворізьке, Первомайське (Дніпропетровська область)

Аннівське (Кіровоградська область)

Кременчуцький басейн

Горішньоплавнинське (Полтавська область)

Лавриківське (Полтавська область)

Білоозерський басейн

Куксунгурське, Гуляйпільське (Запорізька область)

Керченський басейн

Марганцеві руди

Нікопольське (Дніпропетровська область)

Великотокмацьке (Запорізька область)

Чивчинське (Івано-Франківська область)

Титанові руди

Іршанське ільменітових руд (Житомирська область)

Самотканське (Дніпропетровська область)

Нікелеві руди

Капітанівське (Кіровоградська область)

Деренюське (Кіровоградська область)

Липовенківське (Кіровоградська область)

Сухохутівське (Дніпропетровська область)

Поліметалеві руди

Берегівське, Беганське (Закарпатська область)

Ртутні руди

Микитівське (Донецька область)

Вишківське (Закарпатська обл.)

Свинцево-цинкові руди

Беганське (барито-поліметалеве, алуніт-поліметалеве) (Закарпатська область)

Родовища золота

Сергіївське (Дніпропетровська область)

Майське (Миколаївська область)

Клинцівське (Кіровоградська область)

Мужіївське (Закарпатська область)

Алюмінієві руди

Смілянське (Черкаська обл.)

Високопільське (Дніпропетровська обл.)

Берегівське (Закарпатська обл.)

Уранові руди

Микитівське (Донецька обл.)

НЕРУДНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

Сірка

Роздольське, Яворівське, Немирівське (Львівська область)

Калійні солі

Калусько-Голинське (Івано-Франківська область)

Стебницьке (Львівська область)

Кухонна сіль

Артемівське, Слов'янське (Донецька область)

Тереблянське (Тернопільська область)

Солотвинське (Закарпатська область)

Роменське (Сумська область)

Магнієва сіль

Сивашське, оз. Сасик (АР Крим)

Каолін

Присянівське (Дніпропетровська область)

Глуховецьке, Турбівське (Вінницька область)

Володимирівське (Донецька область)

Пологівське (Запорізька область)

Майдан-Вільське, Кривинське, Купинське (Хмельницька область)

Дубрівське (Житомирська обл.)

Новоселицьке (Черкаська обл.)

Цементна сировина

Амвросіївське (мергель, Донецька область)

Розвадівське, Рава-Руське (вапняк, опока, Львівська область)

Здолбунівське (крейда, Рівненська область)

Шебелинське (крейда, глина, Харківська область)
Кременецьке (Тернопільська обл.)
Межигрсько-Дубовецьке, Дубовецьке (Івано-Франківська обл.)

Скляні піски

Новоселівське (Харківська область)
Авдіївське (Донецька область)

Облицювальний граніт, лабрадорити

Жезелівська група родовищ, Іванівське, Тиврівське (Вінницька область)
Головинське (Житомирська область)
Сліпчинське, Коростишівське (Житомирська область)
Клесівське, Ясногірське (Рівненська обл.)

Бурштин

Клесівське (Рівненська область)

Графіт

Заваллівське (Кіровоградська область)

ГІДРОМІНЕРАЛЬНІ РЕСУРСИ

Мінеральні лікувальні води

Закарпатська область, вуглекислі води,
Івано-Франківська область, сірководневі води,
Вінницька область, радонові води,
Київська область, радонові води,
Львівська область, вода з підвищеним вмістом органічних речовин,
Хмельницька область, вода з підвищеним вмістом органічних речовин,
Полтавська область, мінералізовані води без специфічних компонентів,
Донецька область, мінералізовані води без специфічних компонентів.

ДОДАТОК 6.

Паливна промисловість:

Науково-дослідні центри вугільної промисловості: Донецький науково-дослідний вугільний інститут, науково-дослідний проектно-конструкторський і проектний інститут вугільної промисловості (Київ) та ін.

Нафтопереробка: Кременчук, Лисичанськ, Херсон, Надвірна, Дрогобич, Борислав, Львів, Бердянськ.

Нафтопроводи: Долина — Дрогобич; Гнідинці — Глинські — Розбишівське родовище — Кременчук; Мічуринськ — Кременчук; Куйбишев — Лисичанськ: Кременчук — Херсон з відгалуженням на Одесу; трансєвропейський нафтопровід «Дружба».

Нафтопродуктопроводи: Кременчук — Київ; Кременчук — Кіровоград; Лисичанськ — Нижньодніпровськ; Дрогобич — Стрий.

Науково-дослідні центри нафтової промисловості: Науково-дослідний і проектний інститут нафтової промисловості (Київ), Всесоюзний (колишній) науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут нафтопереробної і нафтохімічної промисловості (Київ).

Газопроводи: Дашава — Стрий — Дрогобич; Шебелинка — Харків; Шебелинка — Брянськ; Шебелинка — Дніпропетровськ — Кривий Ріг — Одеса — Кишинів; Косів — Чернівці.

Науково-дослідні центри газової промисловості: Івано-Франківський інститут нафти і газу, Інститут газу АН України (Київ).

Електроенергетика:

Теплові електростанції: ДРЕС — Запорізька (3,6 млн.кВт, Енергодар), Вуглегірська (3,6 млн.кВт, Донецька область), Криворізька (3,0 млн. кВт), Зміївська (2,4 млн.кВт, Харківська вдасть), Бурштинська (2,4 млн.кВт, Івано-Франківська область), Луганська (2,0 млн.кВт), Старобешівська (2,0 млн.кВт, Донецька, область), Придніпровська (1,8 млн.кВт, Дніпропетровська область), Слов'янська (1,8 млн.кВт, Донецька область), Ладизинська (1,8

млн.кВт, Вінницька область), Трипільська (1,6 млн.кВт, м.Українка Київської області), Курахівська (1,46 млн.кВт, Донецька область), Пітерівська (перша в Україні, Донецька область), Добротвірська Львівська область), Зуївська (Донецька область), Северодонецька Луганська область), Дніпродзержинська (Дніпропетровська область), Харківська. ТЕЦ — Київська ТЕЦ — 5 (700 тис. кВт), Дарницька, Київська ГЕЦ — 6, Харківська ТЕЦ — 5, Одеська, Калуська, Краматорська.

Гідроелектростанції: Київська (в м.Вишгород), Канівська, Кременчуцька (в м. Світловодськ), Дніпродзержинська, Дніпрогес, Каховська (усі ГЕС на Дніпрі), Ташлицька ГЕС (1,8 млн.кВт, на р.Південний Буг), Теремле-Ріцька ГЕС (Закарпатська область), Київська ГАЕС (перша в колишньому СРСР), Дністровська ГЕС-ГАЕС, Костянтинівська ГЕС-ГАЕС (Миколаївська область).

Атомні електростанції: Південно-Українська (м. Южноукраїнськ), Запорізька (м. Енергодар), Рівненська (м. Кузнецовськ), Хмельницька (в м. Нетішин).

Науково-дослідні центри електроенергетики: інститут електродинаміки АН України, Інститут технічної теплофізики НАН України, Київський політехнічний інститут та ін.

ДОДАТОК 7.

Чорна металургія

Гірничо-збагачувальні комбінати (виробництво конгломератів та окатишів): Центральний, Південний, Північний і Миколаївський (усі чотири в Кривому Розі), Полтавський (у Комсомольську), Інгулецький (Дніпропетровська область), Комиш-Бурунський (Донецька область).

Центри виплавки чорних металів: Кривий Ріг (металургійний комбінат, Дніпропетровськ (металургійний завод), Макіївка (металургійний комбінат), Маріуполь (металургійний комбінат «Азовсталь»), Запоріжжя (металургійний комбінат «Запоріжсталь»), Дніпровський металургійний комбінат (Запоріжжя), Єнакієве (металургійний завод), Алчевськ (металургійний комбінат), Дніпродзержинськ, Донецьк, Одеса.

Електроферосплавне виробництво: Запоріжжя, Нікополь, Стаханов.

Виробництво труб: Нікополь (Південнотрубний завод), Харцизьк, Новомосковськ, Дніпропетровськ.

Вторина обробка чорних металів: Дніпропетровськ, Костянтинівна, Луганськ.

Коксохімія: Авдіївка, Кривий Ріг, Маріуполь, Макіївка, Дніпродзержинськ, Донецьк, Горлівка, Єнакієве, Стаханов, Краматорськ, Запоріжжя.

Виробництво вогнетривів: Часів Яр, Горлівка, Красногорівка (Донецька область), Христофорівка (Дніпропетровська область), Запоріжжя.

Науково-дослідні та проектні установи чорної металургії (всього 17): — Український науково-дослідний інститут металів (Харків), Науково-дослідний і проектний інститут металургійної промисловості (Харків), Науково-дослідний інститут чорної металургії (Донецьк), Інститут чорної металургії (Дніпропетровськ), Інститут спеціальних сталей, сплавів і феросплавів (Запоріжжя).

Кольорова металургія.

Алюмінієва промисловість: Миколаївський глиноземний завод, Запорізький алюмінієвий завод, Свердловський (Луганської обл.) завод алюмінієвих сплавів, Броварський завод алюмінієвих будівельних конструкцій.

Цинкова промисловість: Костянтинівка (завод «Укрцинк», Донецька область).

Магнієва промисловість: Калусь, Запоріжжя.

Титанова промисловість: Запоріжжя, Іршанськ (ГЗК, Житомирська область), Кримський завод двоокису титану (м. Красноперекоськ у Криму).

Виплавка ртуті (живого срібла): Микитівський ртутний комбінат (Донецька область).

Нікелева і феронікелева промисловість: Побузьке (Кіровоградська область, нікелевий завод).

Кремнієве виробництво (кристалічний): на Дніпровському алюмінієвому заводі

(Запоріжжя).

Свинець (олово), вторинне виробництво: на заводі «Укрцинк» (Костянтинівка).

Золото: Травневе (Савранський район Одеської обл.), Мужієве, що коло Берегова (золото, поліметали — свинець і цинк), Сауляк — неподалік Рахова Закарпатської обл.

Виплавка інших вторинних кольорових металів: Донецьк, Харків, Одеса, Київ.

Обробка кольорових металів: Бахмутський завод імені Ківрінга (мідний і латунний прокат).

Виплавка твердих сплавів: Торез (завод наплавочних твердих сплавів), Світловодськ (Кіровоградської обл.).

Електродна промисловість: Запоріжжя (Дніпровський електродний завод).

Науково-дослідні установи кольорової металургії:

Всесоюзний (колишній) науково-дослідний і проектний інститут титану (Запоріжжя), Всесоюзний (колишній) науково-дослідний і проектний інститут вторинних кольорових металів (Донецьк), Артемівська філія Державного науково-дослідного проектного і конструкторського інституту сплавів та обробки кольорових металів.

ДОДАТОК 8.

Машинобудівний комплекс України

Тракторне машинобудування: Харків (трактори, тракторні шасі), Дніпропетровськ, Київ (завод тракторних деталей), Кіровоград, Мелітополь і Вінниця (заводи тракторних гідроагрегатів), Чугуїв (завод паливної апаратури).

Сільськогосподарське машинобудування: Дніпропетровськ і Тернопіль (бурякозбиральні комбайни), Херсон (зернові і кукурудзозбиральні комбайни), Одеса, Київ, Бердянськ, Слов'янськ (грунтообробні машини), Бердянськ (жниварки), Львів (хімсільгоспмашини), Кіровоград (сівалки).

Машинобудування для тваринництва і кормовиробництва: Ніжин (завод «Ніжинсільмаш»), Коломия (завод «Коломиясільмаш»), Умань (виробниче об'єднання «Уманьферммаш»), Бердянськ, Біла Церква, Ковель, Рожище (Волинська область), Новоград-Волинський (Житомирська область, завод сільськогосподарського машинобудування).

Приладобудування.

Прилади для контролю і регулювання технологічних процесів: Івано-Франківськ (приладобудівний завод), Харків (завод контрольно-вимірювальних приладів), Київ, Луцьк, Могилів-Подільський.

Електровимірювальні прилади: Київ (виробниче об'єднання «Точелектроприлад»), Житомир (завод «Електровимірювач»), Львів і завод «Львівприлад»), Северодонецьк.

Радіовимірювальні прилади: Львів, Ужгород, Київ. Прилади для механізації та автоматизації: Кіровоград, Умань, Харків.

Обчислювальна техніка: Київ (виробниче об'єднання «Електронмаш»), Северодонецьк (науково-виробниче об'єднання «Імпульс»), Вінниця, Чернівці, Одеса.

Оптичні та оптико-механічні прилади й апаратура: Суми (виробниче об'єднання «Електрон» — електронно-оптичні прилади), Харків, Одеса.

Електротехнічна промисловість.

Виробництво трансформаторів: Запоріжжя (силові трансформатори), Хмельницький (трансформатори загального призначення).

Виробництво генераторів: Харків (завод «Електроважмаш» — генератори для парових і гідравлічних турбін).

Виробництво електромашин: Нова Каховка (електромашинобудівний завод).

Виробництво електромоторів: Полтава (завод «Електромотор»).

Виробництво побутової електротехніки: Тернопіль (об'єднання «Ватра»).

Виробництво кабелю: Харків, Одеса, Донецьк, Київ, Кам'янець-Подільський, Бердянськ.

Виробництво електроізоляційних матеріалів: Слов'янськ, Львів, Первомайськ (Житомирська обл.).

Транспортне машинобудування.

Автомобілебудування: Кременчук (великовантажні Запоріжжя і Луцьк (легкові), Львів (автобуси і автонавантажувачі).

Автоскладання: Луганськ.

Виробництво автозапчастин: Краснодар, Чернігів.

Виробництво тролейбусів: Київ, Дніпропетровськ, Львів.

Виробництво карданних валів: Херсон.

Виробництво мотоциклів: Київ (МТ-10 «Дніпро» і «Дніпро-72»).

Виробництво мопедів: Львів («Верховина»).

Виробництво велосипедів: Харків, Чернігів.

Суднобудування: Миколаїв, Херсон, Київ, Керч.

Локомотивобудування: Луганськ (виробниче об'єднання тепловозобудування, виробництво трамваїв), Харків (завод транспортного машинобудування), Дніпропетровськ (виробництво електровозів).

Вагонобудування: Дніпродзержинськ, Кременчук, Стаханов, Маріуполь.

Моторобудування: Харків (завод «Серп і Молот»).

Літакобудування: Київ (літаки «Антей», «Руслан», «Мрія»), Харків (літаки моделей ТУ).

Ракетно-космічна промисловість: Дніпропетровськ (КВ «Південне», НПО «Південний машинобудівний завод», стратегічні ракети СС-18 і численні супутники), Харків (завод «Хартрон»).

Верстатобудівна промисловість.

Виробництво верстатів: Харків (завод агрегатних верстатів та верстатобудівний завод), Київ (завод верстатів-автоматів), Краматорськ (завод важкого верстатобудування), Павлоград (завод ливарних машин), Івано-Франківськ (завод «Автолившаш»), Городок та Дніпропетровськ (верстатобудівні заводи по випуску деревообробних верстатів), Одеса, Бердичів, Черкаси (верстатобудівні заводи).

Виробництво ковальсько-пресового устаткування: Дніпропетровськ (завод великих пресів), Одеса, Хмельницький, Роздільна, Стрий.

Інструментальна промисловість.

Виробництво штучних алмазів та абразивних матеріалів:

Полтава, Львів, Запоріжжя, Київ, Іршава (Закарпатська обл.).

Виробництво метало- і деревообробних інструментів: Запоріжжя, Хмельницький, Вінниця, Харків, Кам'янець-Подільський, Луганськ.

Будівельно-шляхове та комунальне машинобудування.

Виробництво дорожніх і землерийних машин: Київ (завод Червоний екскаватор»), Слов'янськ (завод шляхових машин), Бердянськ (завод шляхових машин), Одеса (виробниче об'єднання кранобудування), Харків (бульдозери виробничого об'єднання "Шлях машина"), Дніпропетровськ (завод шляхових машин).

Виробництво устаткування для промисловості будівельних матеріалів: Коростень, Лисичанськ.

Виробництво устаткування для комунального господарства:

Прилуки, Мелітополь, Турбів (Вінницька обл.), Київ. Виробництво устаткування для різних галузей промисловості.

Для хімічної промисловості: Бердичів (завод «Прогрес» — багатоярусні фільтри), Суми (технологічні лінії для виробництва слабкої азотної кислоти), Сніжне (Донецька обл., завод хімічного машинобудування), Полтава (завод Емальованого хімічного устаткування), Львів, Свеса (Сумська обл.), Павлоград Дніпропетровської обл.), Фастів.

Для виробництва полімерів: Київ (виробниче об'єднання Більшовик»), Дніпропетровськ, Бахмач (Чернігівська обл.). Гірничошахтне та гірничорудне машинобудування: Дружківка, Донецьк, Харків, Криндачівка, Горлівка, Конотоп, Ясинувата (Донецька обл.).

Металургійне машинобудування: Краматорськ (Новокраматорський і Старокраматорський машинобудівні заводи випускають прокатні стани), Маріуполь (виробниче об'єднання «Маріупольважмаш» випускає конвертори), Дніпропетровськ (завод металургійного устаткування), Лутугіне (Луганська обл.), Слов'янськ.

Для харчової промисловості: Карлівка (Полтавська обл.), Одеса, Сміла (Черкаська обл.), Київ, Калинівка (Вінницька обл.), Білопілля Сумська обл.).

Для легкої промисловості: Чернівці, Кам'янка (Черкаська обл.), Харків, Київ, Васильків, Донецьк, Дніпропетровськ.

Енергетичне машинобудування: Харків (виробниче об'єднання "Харківський турбінний завод" випускає парові турбіни для АЕС).

Машинобудування для папероробної промисловості: Дніпропетровськ (виробниче об'єднання важкого папероробного машинобудування).

Поліграфічне машинобудування: Одеса (завод поліграфічних машин).

Металообробна промисловість: Дніпропетровськ, Маріуполь, Житомир, Донецьк (у всіх — заводи металокопункцій), Київ (завод столових наборів).

ДОДАТОК 9.

Гірничо-хімічна промисловість.

Добування сірки: родовища — Немирівське, Язівське (Яворівський район), Любенське (Городоцький район), Роздольське (Миколаївський район), Жидачівське (Жидачівський район), Тлумацьке (Івано-Франківська область), Загайпільське (Івано-Франківська область); Роздольський і Яворівський гірничохімічні комбінати.

Добування калійної солі: Калущ-Голинське, Стебниківське, Дрогобицьке, Тростянецьке, Бориславське, Доброгостівське, Моршинське.

Добування кухонної солі: Слов'янське, Артемівське (обидва — Донецька область), Єфремівське (Харківська область), Роменське (Сумська область), Солотвинське (Закарпатська область), Дрогобицьке (Львівська область), Долинське, Болехівське (обидва — Івано-Франківська область), Генічеське (Херсонська область).

Фосфатидна сировина: Слов'яно-Бахмутське (Донецька обл.), Ізюмське (Харківська обл.), Незвиське (Івано-Франківська обл.), Кролевецьке (Чернігівська обл.), Стремигородське (Житомирська область).

Карбонатна сировина: крейда — Райгородське, Голосняківське (обидва — Слов'янський район Донецької обл.), Білогорівське (Лисичанський район Луганської обл.), Лисичанське; вапняк — Краснощокінське (околиця м.Красний Кут Луганської обл.), Дубове-цьке (Галицький район Івано-Франківської області).

Барит: Беганське, Берегівське, Рахівське, Лопошське — околиця с.Квасове Рухівського району (всі — Закарпатська обл.), Лостунське (верхів'я р. Чорний Черемош), Мокроволноваське, Камишеवासьке, Іскрівське, Дальнє, Тепле (всі — Донецької області).

Борні руди (турмалін і домортъерит): Вигорлат-Гутиньське пасмо, Чоп-Мукачівська западина, Керченський півострів (оз. Чокракське), Бахмутська западина.

Природна мінеральна фарбова сировина: глинисті вохри (переважно жовтий і червоний колір) — Яснополянське (коло Краматорська Донецької обл.), Марківське (Луганська обл.), Сухокам'янське Ізюмський район Харківської обл.). Криворізьке, Кам'янське (Сумська обл.), Новоселицьке, Чернянське (обидва — Виноградівський район Закарпатської обл.), Іршавське (Закарпатська обл.);

залізоокисні фарбові руди — Криворізьке (вишнево- або бурувато-червоний колір), Кам'янське Сумської обл. (коричнево-бурого кольору), Рівненське, Костопільське, Сарненське, Сімпільське (Чернігівська обл.);

карбонатна фарбова сировина (коричневий колір) — Нанниківське та Імаретське (Білогірський район), Арматлуське (Бахчисарайський район Республіка Крим), Кам'янка (біля с.Ільниця Іршавського району), Ільниця (коло Іршави), Ділок (за 12 км, на схід від

Мукачево) — всі Закарпатська обл., зелені глауконітові піски — Мокротинське (Жовківський район Львівської обл.), сточище р.Дністер у Хмельницькій обл.

Графіт: Завалівське (Кіровоградська обл.), Петрівське (Кіровоградська обл.), Маріупольське.

Виробництво азотних добрив — на базі коксохімії: Северодонецьк (виробниче об'єднання «Азот» випускає гранульовану аміачну селітру), Горлівка (азотно-туковий завод). Дніпродзержинськ (азотно-туковий завод), Лисичанськ; на базі природного газу: Черкаси, Рівне.

Виробництво фосфатних добрив: Одеса (суперфосфатний завод), Вінниця (суперфосфатний завод, хімічний завод, де є цех грануляції суперфосфату), Суми (виробниче об'єднання «Хімпром», де вперше в колишньому СРСР почали виробляти кормові знефторені фосфати), Костянтинівка (найбільший у колишньому СРСР суперфосфатний цех).

Виробництво калійних добрив: Калуш, Стебник.

Виробництво сірчаної кислоти: Суми, Вінниця, Одеса, Костянтинівка.

Виробництво азотної кислоти: Донецьк (завод синтетичної азотної кислоти).

Виробництво соди: Слов'янськ (виробниче об'єднання «Хімпром»), Лисичанськ (содовий завод), Красноперекіпськ.

Виробництво бромиду: Саки (бромний завод), Красноперекіпськ (бромний завод).

Промисловість органічного синтезу (хімія органічного синтезу):

Северодонецьк, Лисичанськ, Горлівка, Дніпродзержинськ, Запоріжжя, Бердянськ, Миколаїв, Івано-Франківськ.

Виробництво полімерних матеріалів.

Виробництво пластмас і синтетичних смол: Донецьк, Запоріжжя, Луцьк, Черкаси (виробниче об'єднання «Азот» виробляє іонообмінні смоли).

Виробництво пластмас: Дніпропетровськ, Прилуки, Харків.

Виробництво хімічних волокон і ниток: Київ (виробниче об'єднання «Хімволокно» випускає віскозне і капронове волокно), Черкаси, Чернігів, Житомир, Сокаль.

Виробництво капролактаму, поліетилену, поліхлорвінілових смол, полістиролу, вінілацетату: Горлівка (виробниче об'єднання «Стирол» випускає полістирол), Калуш (виробниче об'єднання «Хлорвініл» випускає поліхлорвінілові смоли), Первомайськ (Харківська обл., виробниче об'єднання «Хімпром» випускає поліхлорвініл), Северодонецьк (виробниче об'єднання «Азот» випускає капролактан, вінілакт, поліетилен), Дніпродзержинськ (виробниче об'єднання «Азот» випускає полістирол, поліхлорвініл), Черкаси.

Переробка полімерних матеріалів.

Виробництво шин: Дніпропетровськ (виробниче об'єднання «Дніпрошина»), Біла Церква (виробниче об'єднання шин і гумоазбестових виробів), Бровари.

Гумоазбестова промисловість: Біла Церква, Копичинці (Тернопільська обл.), Дубно (Рівненська обл.), Суми, Одеса, Горлівка, Донецьк, Луцьк, Чернівці.

Вироби з пластмаси: Дніпропетровськ, Прилуки, Харків.

Переробка пластмаси: Сімферополь, Бровари, Київ, Луцьк.

Лакофарбова промисловість: Дніпропетровськ, Маріуполь, Донецьк, Харків, Кривий Ріг, Київ, Ніжин, Львів, Борислав, Одеса, Мелітополь, Гуляйполе, Кіровоград, Мала Виска (Кіровоградська обл.), Рубіжне (Луганська обл., анілофарбовий завод), Чернівці.

Хіміко-фотографічна промисловість: Шостка.

Побутова хімія: Хмельницький, Рівне, Коростень, Славута, Конотоп (Сумська обл.), Ужгород, Сімферополь, Могилів-Подільський, Кременець, Луцьк, Чернівці.

Нафтохімічна промисловість: Львів, Херсон, Бердянськ, Дзержинськ, Дрогобич, Івано-Франківськ, Київ.

Науково-дослідні та проектні установи хімічної і нафтохімічної промисловості: Всесоюзний (колишній) науково-дослідний і проектний інститут хімічної промисловості (Харків), Всесоюзний (колишній) науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут

нафтопереробної і нафтохімічної промисловості (Київ), Науково-дослідний інститут основної хімії (Харків), Український науково-дослідний інститут пластмас (Донецьк) та ін.

ДОДАТОК 10.

Промисловість будівельних матеріалів

Червоні і рожеві граніти: Вільшанське (Київська обл.), Коростенське (Житомирська обл.), Городецьке, Корсунське (Черкаська обл.), Тарасівське, Новоукраїнське (Кіровоградська обл.), Токівське, Карачунське (Дніпропетровська обл.), Кам'яномогильське (Донецька), Олександрівське, Новоданилівське (Миколаївська обл.).

Сірі граніти: Трикратницьке, Софіївське, Костянтинівське (Миколаївська обл.), Хлібодарівське (Донецька обл.), Бобринецьке Кіровоградська обл.), Жовтневе (Дніпропетровська обл.), Янцевське, Житомирське, Крошнянське (Запорізької обл.).

Лабрадорити: Головінське, Турчинське, Горбулівське, Володарсько-Волинське (Житомирська обл.).

Базальти: Берестовецьке, Базальтове, Костопільське, Рафалівське (Рівненська обл.).

Мармуристий вапняк і мармур: Діловецьке, Малий Розис, Довгорунь, Рахівське (Закарпатська обл.), Негребівське (Київська обл.), Кадиківське, Чоргунське (Республіка Крим).

Гіпс та ангідрит: Бахмутське, Майорівське, Михайлівське (Донецька обл.), Лисичанське (Луганська обл.), Корульське (Харківська обл.).

Карбонатно-цементна сировина: Амвросіївське, Краматорське (Донецька обл.), Бахчисарайське (Республіка Крим), Миколаївське, Рава-Руське (Львівська обл.), Здолбунівське (Рівненська обл.), Шебелинське (Харківська обл.), Гуменецьке (Хмельницька обл.).

Трепел і опока: Михайлівське (Миколаївська обл.), Придністровське (Вінницька обл.).

Каолін: Просянське (Дніпропетровська обл.), Глуховецьке (Вінницька обл.), Корецьке (Рівненська обл.).

Кварцити і кварцитисті пісковики: Овруцьке (Житомирська обл.), Баницьке (Сумська обл.).

Скляні піски: Новоселівське, Берестовеньківське (Харківська обл.), Авдіївське, Михайлівське (Донецька обл.), Папірнянське, Глібівське (Чернігівська обл.), Великоглибовицьке, Задвір'ївське (Львівська обл.).

Виробництво керамзиту і термозиту (шлакова пемза): Керч, Одеса, Київська, Львівська, Житомирська, Харківська області.

Виробництво щебеню: Гнівань (Вінницька обл., каменедробильний завод), Токівка (Дніпропетровська обл., каменедробильний завод).

Виробництво цементу: Амвросіївка (п'ять підприємств), Краматорськ, Єнакієве (завод), Дніпродзержинськ (завод), Кривий Ріг (завод), Балаклея (цементно-шиферний комбінат), Новгород-Сіверський, Кам'янець-Подільський (завод), Здолбунів (цементний завод і азбестоцементний завод), Миколаїв (Львівська обл., цементно-гірничий комбінат), Бахчисарай, Ольшанський (Миколаївська обл., завод), Одеса, Ямниця (біля Івано-Франківська, цементно-шиферний комбінат).

Виробництво стінових матеріалів:

Глиняна цегла: Ірпінь (Київська обл.), Запоріжжя, Полтава, Чернівці, Івано-Франківськ, Коломия.

Силікатна цегла: Херсон, Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Черкаси, Чернігів, Красний Лиман (Донецька обл.), Трипілля (Київська обл.), Ладижин (Вінницька обл.), Розвадів (Львівська обл.).

Силікатні вироби: Суми, Миколаїв, Білгород-Дністровський, Славута (Хмельницька обл.).

Виробництво нерудних будівельних матеріалів: Запоріжжя, Житомир, Кривий Ріг, Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Гнівань, Коростень, Кременчук, Хуст.

Виробництво теплоізоляційних виробів: Київський, Запорізький, Маріупольський, Донецький заводи.

Виробництво будівельної кераміки: Львів, Харків (керамічні заводи), Бахмут (завод керамічних труб).

Інші підприємства будівельної промисловості: Одеса (лінолеумний завод, комбінат покрівельних матеріалів), Виноградове (завод, пластмасових сантехнічних виробів), Харків (завод метлахських плиток).

Науково-дослідні та проектні установи будівельної індустрії: Південдіпроцемент (Харків), Науково-дослідний інститут будівельних матеріалів і виробів (Київ), Державний проектний інститут будівельних матеріалів (Київ).

Виробництво скла: Бахмут, Лисичанськ (склоробний завод), Костянтинівка (завод «Автоскло», механізований склоробний завод, Київ (завод художнього скла), Львів, Одеса, Запоріжжя, Херсон (завод скловиробів, склотарний завод), Стрий, Керч (завод скловиробів), смт. Буча (Київська обл.).

Науково-дослідний центр скляної промисловості: Науково-дослідний інститут автоскла (Костянтинівка Донецької обл.).

Виробництво порцеляни: Коростень (порцеляновий завод столового посуду); Довбиш (Житомирська обл.), Борислав, Тернопіль, Полонне (Хмельницької обл.) — усі чотири порцелянові заводи випускають чайно-кавовий посуд; Баранівка, Бродниця (Житомирська обл.), Дружківка (Донецька обл.), Полтава, Кіровоград, Суми, Синельникове (Дніпропетровська обл.).

Науково-дослідний центр порцеляно-фаянсової промисловості: Український науково-дослідний інститут порцеляно-фаянсової промисловості (Київ).

ДОДАТОК 11

Легка промисловість України

Виробництво бавовняних тканин і пряжі: Херсон, Тернопіль, Донецьк (усі бавовняні комбінати), Київ, Нововолинськ (Волинська обл.), Долина (Івано-Франківська обл.), Макіївка (Донецька обл.), Полтава, Львів (усі бавовнянопрядильні фабрики), Чернівці (Текстильне об'єднання), Нікополь (ниткова фабрика).

Виробництво вовняних тканин: Луганськ (тонкосуконний комбінат), Чернігів (камвольно-суконний комбінат), Дунаївці (Хмельницька обл.), Одеса (обидві — вовняні фабрики), Кривий Ріг (вовнопрядильна фабрика).

Виробництво шовкових тканин: Київ, Дарниця, Черкаси (усі — шовкові комбінати), Луцьк (фабрика меланжевих шовкових тканин).

Виробництво лляних тканин: Рівне, Житомир (обидва-льонокомбінати), Радомишль, Овруч (Житомирська обл.), Стара Вишівка (Волинська обл.), Калуш (Івано-Франківська обл.) — усі заводи первинної обробки льону.

Виробництво трикотажних виробів: Київ, Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів, Запоріжжя, Чернівці, Ужгород, Миколаїв (в усіх — трикотажні фабрики), Горлівка (фабрика трикотажного полотна), Мукачеве (фабрика білизняного трикотажу), Орджонікідзе (Дніпропетровська обл., трикотажна фабрика). *Виробництво панчішно-шкарпеткових виробів:* найбільші центри Київ, Харків, Чернівці, Донецьк, Львів.

Швейна промисловість: Київ (швейне об'єднання «Україна») Харків (швейне об'єднання), Одеса (швейне об'єднання), Львів (виробниче об'єднання «Маяк»), Дрогобич (виробниче об'єднання «Зоря»), Чернівці (виробниче об'єднання), Переяслав-Хмельницький, Миколаїв, Кіровоград, Луганськ, Дніпропетровськ Запоріжжя, Донецьк (у всіх швейні фабрики).

Шкіряна промисловість: Львів, Луцьк, Рівне, Тернопіль, Чернівці, Вінниця, Житомир, Івано-Франківськ, Бердичів, Коростишів (Житомирська обл.), Ірпінь, Васильків (Київська обл.), Ромни, Глухів (Сумська обл.), Дніпропетровськ, Слов'янськ, Сімферополь (шкіргалантерейна фабрика).

Виробництво взуття: Луганськ, Київ, Львів, Харків Дніпропетровськ, Одеса, Васильків, Миколаїв, Бердичів, Запоріжжя Мукачеве, Лубни (Полтавська обл.).

Хутрова промисловість: Тисмениця (Івано-Франківська обл. виробниче об'єднання

«Тисмениця»), Харків (хутрове виробниче об'єднання), Заліщики (Тернопільська обл.), Івано-Франківськ, Львів Жмеринка (Вінницька обл.), Житомир, Київ, Дніпродзержинськ» Одеса, Чигирин (Черкаська обл.), Прилуки.

Науково-дослідні установи легкої промисловості: Український науково-дослідний інститут текстильної промисловості, Український науково-дослідний інститут по переробці штучних і синтетичних волокон, Український науково-дослідний інститут швейної промисловості, Науково-дослідний інститут шкіряновзуттєвої промисловості, Київський технологічний інститут легкої промисловості (усі — в Києві).